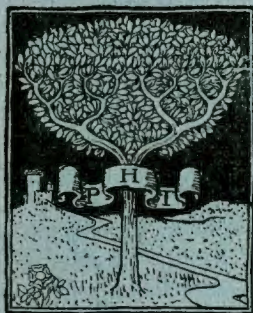

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1921

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

D:R S. HILDEBRAND

ÅRG. XXII.

HÄFT. 1.

INNEHÅLL.

	Sid.
Svenske slægter i Grønland. Av H. OSTERMANN	I
Något om Sveaborgs skapare såsom konstnär ooh vitterlekare. Av SVEN PN. LAGERBERG	37
von Hohenhausen. Av OSMO DURCHMAN	43
Några randanmärkningar till »Strengnäs stifts herdaminne». Av GUST. LÖW	51
Upprättelse åt mag. Johannes, Gustav I:s hovpredikant. Av N. J. WELINDER	58
En mystifikation. Av EMIL HERLENIUS	60
Erik Axelsson Leijonhufvud †. Av T. J. P.	66
Recensioner	68
Nyare genealogisk litteratur	72
Smärre meddelanden	80
Notiser	87
Frågor	89
Beriktigande	89
Insända böcker	91

ILLUSTRATIONER.

Porträtt av Augustin Ehrensvärd, riksrådet Carl Lagerberg, Mathias,
»greve till Bäck». Övr. illustr.: Laving av Augustin Ehrensvärd.

Svenske slægter i Grønland.

Af H. Ostermann.

Førstepræst.

Da denne artikels overskrift uden al tvivl vil vække en ikke ringe forbavselse hos de fleste læsere, maa jeg begynde med at give den en nærmere begrundelse.

Den nuværende befolkning i Grønland er forlængst ikke mere ren eskimoisk, men en blandingsrace — og det i saa høj grad, at der, i hvert fald i Nordgrønland, hvor blandingen er stærkest, næppe er ret mange procent rene Eskimoer tilbage. Hvis en gennemført undersøgelse lod sig anstille, vilde det sikkert vise sig, at der findes fremmed blod et eller flere steder i saa godt som enhver Nordgrønlanders stamtræ. De forhaandenværende kilder, i første række kirkebøgerne, er imidlertid saa defekte og mangelfulde, at noget saadant forbyder sig af sig selv. Men det er heller ikke nødvendigt, thi hvad man kan se af de eksisterende arkivalia og véd andenstedsfra, er tilstrækkeligt til at gøre den her opstillede hypotese mere end sandsynlig.

For en del skyldes blandingen naturligvis illegitime forbindelser igennem tiderne, men den allerstørste del er fremgaaet ad legitim vej. Den hidrører nemlig fra, at en meget stor del af de i landet ansatte Europæere har giftet sig med indfødte kvinder. Dette forhold, som tildels har fundet sted lige til den nyeste tid, var især tilfældet i kolonisationens første hundredaar. F. eks. var i tidsrummet 1750—1830 ca. 70 pct. af de gifte *overordnede* handelsfunktionærer grønlandsk gift. For de *underordnede* tjenestemænds (haandværkeres og arbejderes¹) vedkommende bliver procentantallet af grønlandsk gifte langt højere, og af saadanne tjenestemænd havde hver handels- eller hvalfangerplads 6 à 8, ja for nogles vedkommende 10 à 12.

¹ Disse kaldtes »Arbejdskarle» eller »Matroser». — Haandværkerne var især tømre, bødkere og smede.

Dette forhold var ens over hele landet i den omhandlede periode. Naar blandingen i Nordgrønland desuagtet er betydelig større end i Sydgrønland, er grunden den, at Europæerpladserne var langt flere og afstanden imellem dem langt ringere hist end her. Medens saaledes Sydgrønlands 7 etableringer var spredt over en kyststrækning paa ca. 900 km., laa der i Nordgrønlands tættest befolkede del, Diskobugten, ikke mindre end 12 handels- og hvalfangeretableringer indenfor et omraade af ca. 225 km.

I forbigaaende skal bemærkes, at denne indblanding af fremmed blod udentvivl har været til stor gavn for Grønlands befolkning. Racens levedygtighed er bleven forøget derved, og det er en erfaring, at blandingerne gennemgaaende har mere energi, initiativ og perfektibilitet end de ublandede Eskimoer. Mange af blandingslægterne hører til de ypperste i landet og har gennem generationer indtaget førerstilling blandt deres landsmænd, og man tør roligt paastaa, at naar Grønlands befolkning trods den stærke decimering, den især ved adskillige epidemier siden kolonisationens begyndelse har været genstand for, stadig er i fuld livskraft og stærkt tiltagende, skyldes dette i første række blandingen.

Og nu kommer jeg til forklaringen af artiklens overskrift. *Mellem Grønlands blandingslægter findes flere svenske.* Fra et tidligt tidspunkt af kolonisationen har der — som af maleren OSSIAN ELGSTRÖM antydet i hans bog »Moderna Eskimåer»¹ — været ansat ikke faa svenske mænd i forskellige over- og underordnede stillinger. Adskillige af disse har — som ogsaa mange Danske og Norske — givet Grønland deres liv, giftet sig med indfødte kvinder, og er derved bleven stamfædre til store slægter, hvoraf flere endnu staar i fuldt flor og absolut hører til Grønlands »nobiles».

Noget af dette har ELGSTRÖM som sagt faaet rede paa og omtaler med stor interesse, men hans viden derom er baade mangelfuld og tildels urigtig, hvad han ogsaa selv erkender med beklagelse af ikke at kunne skaffe sig nærmere Oplysninger eller komme tilbunds i spørgsmaalet. Og da jeg tænker mig, at det kunde interessere ogsaa andre i Sverige at faa noget at vide om disse »grønlandske» stammefrænder, som, om de end ikke kan regne deres oprindelse fra Sveriges »kendte navne», dog er aflæggere af svenske slægter, som maaske endnu eksisterer i moderlandet, vil jeg her yde, hvad jeg formaar, til oplysning deraf.

Da jeg gaar ud fra, at fuldstændige slægtstavler for de mig bekendte slægter af svensk oprindelse i Grønland næppe vil kunne

¹ Side 228 og 406.

paaregne almindelig interesse,¹ vil jeg væsentligst indskrænke mig til at fremstille deres første grønlandske led, og ellers stræbe at give saa klart et billede som muligt af stamfædrenes kaar og livsforhold i det fjærne, arktiske land.

Jeg bemærker paa forhaand, at jeg naturligtvis, paa enkelte undtagelser nær, for stamfædrenes vedkommende er ganske ude af stand til at udrede traadene i deres liv, før de kom til Grønland, idet min opsats udelukkende er bygget paa grønlandske arkivalia, og jeg ikke har kunnet foretage undersøgelser i Sverige.

Ligeledes maa jeg gøre undskyldning for, at jeg ikke engang for *alles* vedkommende kan meddele fuldstændige data etc. fra deres liv og færd i Grønland, eller i detaillier gøre rede for selv deres nærmeste efterslægt. Dette skyldes dels de grønlandske arkivers defekte tilstand og dels, at jeg ikke i lige grad har haft adgang eller lejlighed til at gøre mig fuldstændig bekendt med disse, blandt andet paa grund af landets uhyre afstande.

I.

SLÆGTEN BERGLUND.

Om end jeg ikke kan fremlægge sikre beviser for, at denne slægt er af svensk oprindelse, er jeg for mit eget vedkommende aldeles overbevist derom. Foruden at nemlig navnet ubestrideligt er svensk, forekom de aktstykker, som jeg har set fra stamfaderens haand, mig at tyde stærkt derpaa. Medens den flydende og faste haandskrift vidnede om god boglig oplæring, var ortografien og udtryksmaaden noget mangelfuld dansk, saa at jeg straks tænkte: manden er svensk! — uden at jeg dog nu, da det er flere aar, siden jeg saa dem, kan paapege deri forefundne Suecismer.

Jonas Fansen Berglund kom til Grønland ca. 1786. Han fik ansættelse som formand for mandskabet ved logen Fiskernæsset² og leder af sælhundefangsten med garn. Omtrent 1805 blev han bestyrer af det nyoprettede handelsanlæg Arsuk³ under kolonien

¹ Skulde nogen i Sverige ønske det for en eller anden af de nævnte slægter, skal jeg gjerne være til tjeneste med, hvad jeg har eller kan skaffe i saa henseende.

² Den ligger paa godt 63° nordl. bredde. Nu er stedet ikke mere selvstændigt etablissement, men sorterer under kolonien Godthaab.

³ Arsuk ligger kort nord for det bekendte kryolithbrud Ivigtut.

Frederikshaab. 1815—16 var han konstitueret som kolonibestyrer i Frederikshaab. Han døde 21 maj 1826 i Arsuk.

17 maj 1791 blev han i Fiskernæsset gift med *Magdalena Cathrina Raun*, f. ca. 1770, som overlevede ham. Hun var datter af Fiskernæssets bestyrer, købmand *Hans Henrik R.* (f. 1732, ansat i Grønland 1755, † 22 juli 1801 som pensionist) og hustru, Grønlænderinde *Esther* (f. ca. 1740, døbt 1755, † 9 august 1795).

De havde flere børn, af hvilke to sønner og en datter blev voksne. Gennem sønnerne blev manden stamfader til den særlig i Fiskernæssets og Frederikshaabs distrikter endnu blomstrende slægt *Berglund*, der hører til de mest fremragende i Sydgrønland, og af hvis medlemmer mange har været og er ansat i handelens eller kirke- og skolevæsenets tjeneste.

J. J. Berglund var en anerkendt dygtig og af alle anset mand. Som leder af garnfangsten flyttede han hvert efteraar, naar sælhundetrækket gik langs landet, ud til de udenfor kolonien liggende øer, hvor der til ham af hans underhavende Mandskab var bygget et bjælkehus. De lange og dybe garn udspændtes i sundene mellem øerne og tilsaas flere gange daglig. I gode aar kunde udbyttet gaa op til 1,000 dyr eller mere. Som leder af denne fangst førte han journal og indgav beretning direkte til landets inspektør.

Det var naturligvis ogsaa paa grund af dygtighed, at han valgtes til at forestaa det nyoprettede handelsforsøg i Arsuk, som laa langt fra kolonien, og hvor hans stilling var ret selvstændig. Men især er det et stort bevis paa, hvilken anseelse han nød, at kolonibestyrelsen betroedes til ham under købmandens Danmarksophold, idet det var noget ganske enestaaende, at man overlod en underordnet en saadan stilling, der var forbunden med stort ansvar og et indviklet regnskab, og hvor han skulde byde og befale over sine ligemænd.

Under hans bestyrelse tog handelsstedet Arsuk et stort opsving, og omegnens befolkning voksede stærkt ved tilflytning, fordi *Berglund* havde et udmærket greb paa at omgaas de indfødte og nød deres fulde tillid. Ogsaa her drev han en stor og indbringende sælhunde-garnfangst, men for privat regning. Han boede i et af ham selv opført, stort hus, som paa grønlandsk maade havde mure af tørv og sten, men var beklædt med træ indvendig. Sine børn opdrog han til dygtige Grønlændere; sønnerne lærte tillige at tale dansk. Ved sin død efterlod han sig over 1,000 rigsdaler.

Mineralogen professor *Giesecke*,¹ som opholdt sig i Grønland 1806—13, besøgte 3 gange *Berglund* i Arsuruk og omtaler ham med stor veneration for hans gæstfriheds og tjenstvilligheds skyld; den ene gang skaffede *Berglund* ham befordring til Julianehaab og ledsagede ham selv derhen.

II.

SLÆGTEN BROBERG.²

Niels Vilhelm Broberg, f. 1741 i Sverige, oplært som bødker, ansat i denne egenskab omkr. 1780 i Grønlands nordligste koloni Upernivik,³ flyttedes 1789 til Godhavn,⁴ fordi han ikke taalte Uperniviks klima, blev 1790 bødker i Ritenbenk,⁵ og ansattes endelig 1802 paa grund af svagelighed som kok hos inspektøren i Godhavn, hvor han døde 2 oktober 1820.

Gift 6 august 1786 i Upernivik med *Maren Lyngbye*, døbt 8 septbr. 1765 i Ritenbenk, † 2 oktbr. 1808 i Godhavn, datter af dansk tømmersmand og assistent *Anders Pedersen L.* (ansat i Grønland 1761, † 24 februar 1786 i Upernivik ved i sindsforvirring at drukne sig i et garnhul i isen) og hustru, Grønlænderinde *Benedicta* († 11 septbr. 1788 i Upernivik). Børn A—E.

A. *Cathrine Broberg*, gift med underassistent *Grundeitz* (se nedenfor).

B. *Johannes Broberg*, f. 20 decbr. 1789 i Upernivik, sælfanger, † 17 febr. 1831 i Godhavn (ihjelfrossen paa isen).

Gift 12 febr. 1812 i Godhavn med *Ane Sophie Wille*, f. 7 janr. 1790 i Godhavn, † 30 aug. 1848 i Egedesminde, datter af grønlandsk skolelærer *Fens W.* og hustru Sara.

4 sønner, 3 døtre.

C. *Daniel Broberg*, f. 22 septbr. 1793 i Ritenbenk, kok i Godhavn, † 30 septbr. 1849.

Gift 7 febr. 1818 i Godhavn med blanding *Hedeveg Peters-*

¹ *Carl Ludvig Giesecke*, f. $\frac{6}{4}$ 1761 i Augsburg, † $\frac{5}{3}$ 1833 i Dublin. Opholdt sig 1804 i Upsala, hvor han bestemte og etiketterede en af kongen skænket mineraliesamling.

² Se endvidere nedenfor under »Spredte Svenske».

³ Paa ca. 73° nordl. br. Kolonien anlagdes 1771, nedlagdes 1790, genoprettedes 1797, opgaves atter 1813 (under Danmarks krig med England) og etableredes endelig fast 1826.

⁴ Paa øen Diskos sydspids 69,14° n. br. Nordgrønlands inspektørsæde.

⁵ Koloni i Diskobugt paa 69,44° n. br., anlagt 1755.

datter, f. 9 maj 1793, † 30 septbr. 1849.

4 sønner, 3 døtre.

- D. *Carl Vilhelm Broberg*, f. 25 oktbr. 1797 i Ritenbenk, kok hos inspektøren, † 22 maj 1867 i Godhavn.

Gift 7 febr. 1818 i Godhavn med *Helene Schultz*, f. 18 oktbr. 1798 i Godhavn, † 10 septbr. 1883, datter af dansk baadsmand *Christian Urban S.* (ansat i Grønland 1795, druknede 31 aug. 1841 med hele sin familie, 6 mennesker, ved at forsøge at fæрге over en sø paa sammenbundne kajakker) og blanding *Mette Wæver*.

3 sønner, 7 døtre (af hvilke 4 blev gift med danske, de to endog med kolonibestyrere).

- E. *Andreas Broberg*, f. 1800 i Ritenbenk, sælfanger, † 3 septbr. 1840 i Ikerasak i Umánaks distr.

Gift 3 april 1822 i Umának med blanding *Thabitha Christensdatter*, f. 13 decbr. 1798, † 14 aug. 1854.

4 sønner, 3 døtre.

N. V. Broberg roses som en meget dygtig og villig arbejder i sit fag. Derfor tilbød han ogsaa selv i 1790, da kolonien Ritenbenk manglede en bødker, trods svagelighed at overtage denne plads, som han derefter udfyldte til almindelig tilfredshed i 12 aar. Da han paa grund af nedbrudt helbred ansattes som kok, fik han derfor ogsaa en for denne stilling efter datidens forhold høj løn; nemlig 40 rigsdaler aarlig, foruden ret til at oppebære en halv portion kostdeputat til sin familie for kun 14 rdl. aarlig, medens dette for andre kostede 30 rdl. Som alle i landet ansatte nød han for sin egen person en hel portion deputat.² Som inspektørkok fik han hvert aar ducører for dygtighed, rosværdigt forhold, sparsommelighed etc.

Hans meget store efterslægt har altid indtaget en dominerende stilling blandt deres landsmænd, og tæller særdeles mange dygtige og energiske medlemmer. Mange af dens kvinder er bleven gift med danske eller fremragende blandinger. Slægten præges tillige af en blandt Grønlændere sjælden selvstændighed i meninger og færd. Men dette har paa den anden side ofte bragt adskillige af dens medlemmer i opposition til de bestaaende samfundsforhold og især til de danske og den danske styrelse. 1816 gjorde reserve-

² Dette bestod af 27 kg. røget flæsk, 43 kg. saltet lammekød (eller 52 kg. oksekød), 52 kg. tørfisk, 43 kg. smør, 182 kg. skibsbrod, 3¹/₄ skæppe ærter og 6¹/₂ skæppe gryn samt 7¹/₂ tønde øl aarlig. Overordnede funktionærer fik en halv portion mere og, hvis de var gift, yderligere en halv portion til familien.

kok *Carl Vilh. B.* sig skyldig i opsætsighed og respekstridig opførsel i den grad, at kun hensynet til faderen og dennes forbøn reddede ham fra udsættelse af tjenesten. Samme mand maatte i 1830—40-aarene nogle gange have alvorligt tilhold om at holde sine børn til at passe skolen, hvis — i Grønland særdeles blide — tvang hverken behagede børnene eller faderen. Og den slags ting har hyppig forekommet i denne slægt. Dette uagtet hævder den sin plads blandt Grønlands mest betydende blandingslægter.

III.

SLÆGTEN GRUNDEITZ.¹

Harald Christian Grundeitz, f. 24 decbr. 1783 i Stockholm. Ansat i grønl. handels tjeneste 28 apr. 1805 som tjener hos inspektøren, senere hvalfanger og kok. Hjemrejste 1813, men ansattes paa ny 1815 som garnspinder i Umának.² Blev 1822 formand for kolonimandskabet og bestyrer af garnfangststedet Ikerasak i Umánaksfjorden; her døde han som underassistent 4 maj 1866.

Gift 26 decbr. 1819 i Umának med *Cathrine Nielsdatter Broberg*, f. 3 maj 1787 i Upernivik, † 18 decbr. 1820 i Umának, datter af bødker *Niels Vilh. B.* og *Maren Lyngbye* (se ovenfor).

Børn A—C.

A. *Carl Giesecke Grundeitz*, f. 14 juni 1812 i Godhavn, sælfanger, † 15 juli 1887 i Sātut i Umánaks distrikt.

Gift 15 decbr. 1840 i Umának med *Kirstina Lydia Mette Mørck*, f. 6 juni 1815 i Egedesminde, † 23 aug. 1875 i Umának, datter af kolonibestyrer *Johan Lorentz M.* (f. 1783 i Frederiksberg, assistent i Grønland 1805, † 10 decbr. 1834 i Jakobshavn) og hustru, blanding *Birgithe Nielsen* (f. 1 janr. 1784 i Umának, † sammesteds 29 marts 1870, uægte datter af dansk assistent *Lars Nielsen*).

4 sønner, men ingen efterslægt.

B. *Lina Concordia Grundeitz*, f. 14 decbr. 1816, † ?.

Gift 26 apr. 1843 i Umának med *Amos Jensen*, sælfanger i Ikerasak, † ?

C. *Maria Laurette Grundeitz*, forriges tvillingsøster, † ?

Gift 26 apr. 1843 i Umának med matros *Peter Edvard*

¹ Ikke Grundritz, som ELGSTRÖM har (*Moderna Eskimåer* 406—7).

² Den næstnordligste koloni i Grønland, paa 70,40° n. br., anlagt 1758.

Trolle, f. i Danmark, † ca. 1880 som udstedsbestyrer i Sātut i Umánaks distrikt.

H. C. Grundeytz er en af de Europæere, der har opholdt sig længst i Grønland og tillige en af dem, der baade har været banebrydende og hvis virksomhed har sat dybest spor i et helt distrikts udvikling.

Fra hans første ophold i Diskobugten vides der ikke meget om hans virksomhed, kun at hans foresatte i almindelighed var tilfredse med ham. 1812 var hans »paatagne aar» tilende, men han gik villig ind paa at blive længere mod 10 rdl. tillæg i lønnen. Dog har rimeligvis det daværende mindre venlige forhold imellem Sverige og Danmark gjort hans stilling blandt kammeraterne noget vanskelig, og ham selv ømfindtlig og pirrelig, thi i marts 1813 forlod den ellers altid til det yderste redelige og pligtopfyldende mand »egenraadig» sin tjeneste. Inspektøren degraderede ham derfor til »simpel arbejdskarl» paa grund af hans »egenraadige og capriciøse opførsel». Sommeren derefter rejste han altsaa hjem.

Imidlertid maa *Grundeytz* tiltrods herfor have længtes efter Grønland — vel ogsaa efter sin hjærtenskær — og direktionen maa have haft det bedst mulige vidnesbyrd om ham fra hans foresatte i Grønland. Allerede 1814 meldte han sig nemlig igen med ansøgning om ansættelse, og direktionen antog ham straks for at benytte ham til et hverv af stor betydning. I Umánaks distrikt dreves der en meget betydelig fangst af sæler i garn, som udspændtes under isen. Dels fordi bindegarn var vanskeligt at faa i aarene efter krigen, og dels for at skaffe garnbrugerne deres garn saa billigt som muligt, besluttede direktionen at forsøge at indføre garnspinding ved selve stedet, hvor garnene skulde bruges. Man lod derfor *Grundeytz* faa undervisning heri i Danmark og opsendte med ham til Umának et stort parti hamp, rokke og andre redskaber til hegling og garnspinding. Det lykkedes ham ved flid og energi i løbet af ganske faa aar at opøve ikke blot det europæiske mandskab, men ogsaa enkelte Grønlændere, og nu gik garnspindingen godt for sig, indtil det ved konjunkturerne ændring atter blev billigere at faa færdigt bindegarn fra Danmark.

Da det skib, hvormed *Grundeytz* i 1815 rejste til Umának, anløb Godhavn, fik han af inspektøren tilladelse til at ægte sin trolovede og tage hende og sønnen med sig til Umának. Da der imidlertid i disse aar under og efter krigen ingen missionær var i Umának, kunde vielsen ikke finde sted før længe efter.

1818 ønskede *Grundeitz* at gøre en hjemrejse, men det kunde ikke tillades, da han var i gæld. Han besluttede derfor at blive i landet for bestandig.

1822 blev han efter egen ansøgning ansat som garnbruger og handelsmand ved pladsen Ikerasak med løfte om ikke at blive forflyttet derfra. Stedet ligger i den inderste del af Umánaksbugten ca. 40 km. øst for kolonien paa den østlige ende af en stor ø, paa hvis vestside der tidligere havde været et handelsanlæg Umánatsiak.

Her boede han til sin død. Om hans liv og virksomhed her har Ossian Elgström meddelt lidt fra en bog »7 Aar i Nordgrønland», som er skrevet af præsten *Johan Chr. Vilh. Funch* og trykt i Viborg 1840. Det fortælles her, at han boede i et stort og meget renligt holdt grønlandsk hus med malet panel indvendig; at hans tjenestefolk boede i et andet hus ved siden af; at han drev en meget omfattende garnfangst, som gav ca. 200 tønder spæk aarlig; at han flere gange havde erholdt præmie af direktionen, og at han var en meget beskeden mand og særdeles godgørende med sine kammerater.

Dette stemmer med, hvad der ellers meldes om ham fra denne periode. 1836 satte han f. eks. allerede 4 oktober sine første garn under den nylagte is, og til udgangen af november havde han allerede fanget mere end 300 sæler. — Og det var ikke blot mod sine kammerater, at han var godgørende. Da Umának 1837 fik en lille kirke, og der samledes ind til en altertavle, gav *Grundeitz* 15 rdl. dertil. — 1840 fik han en dansk matros til hjælp ved fangsten og handelen.

En skildring af *Grundeitz's* liv og virksomhed fra en senere tid gives af *Rink*¹ i hans standardværk om Grønland 1857. Han opholdt sig i Umánaksbugten 1849—50. Efter ham er nedensaaende væsentligst taget.

Grunden til, at *Grundeitz* valgte Ikerasak til garnforsøg, var den, at isen her ligger fast den største del af aaret, saa at garnforlis ikke ofte risikeres, samt at denne inderste del af bugten er meget rig paa sæler. Efterhaanden som hans drift udvidedes, kunde han ikke bestride den alene, og han tog derfor en del Grønlandere til hjælp, dels ved ligefrem at tage dem i sin tjeneste,

¹ *Heinrich Johs. Rink*, f. 28/8 1819 i København, dr. phil. og videnskabsmand, berejste Grønland 1848—52, blev 1853 kolonibestyrer og 1857 inspektør i Sydgrønland, 1871 direktør for kongl. grønlandsk handel, † 25/12 1893 i Kristiania.

ernære dem og forsyne dem med alle redskaber til sælfangst ikke blot med garn, men ogsaa paa sædvanlig grønlandsk maade ved kajakfangst om sommeren og slædefangst om vinteren; dels ved at overlade dem garn til selvstændig benyttelse mod en part af udbyttet. Paa den maade »satte han mange ellers ubenyttede Kræfter i Arbejde og gavnede Grønlanderne saavel som Handelen». Paa stedet og i nærheden boede dengang ialt 108 mennesker.

Hans fangstudbytte var jævnt og stort. I aarene 1837—49 fik han aarlig med 150 à 200 garn 12—1300 sæler, som efter fradrag af de nødvendige produkter til klæder, varme og belysning gav et nettoudbytte af flere hundrede tønder spæk og 700 à 900 skind, som han solgte til handelen.

Sit hus havde han bygget for egne midler og tildels med egne hænder. Dets form og indretning var resultatet af mange aars erfaringer og derfor praktisk og god. »Det afgav et hyggeligt og venligt Husly, som vidner om Flid, Orden og mangeaarig Stræbsomhed.» Hvor godt huset var, ses bedst af, at det staa endnu den dag idag.

Som andre dansk-grønlandske huse bestod ogsaa *Grundeitz's* hus af et bindingsværksskelet med indvendig bræddeklædning, uden om hvilket der var en tæt mur af tørv og sten; det flade tag er ligeledes tørvtækt. Den vanskelighed ved at faa huset tæt, som er forbunden med, at tørvemuren altid synker noget sammen, havde han hævet ved at lade taget gaa ud over murene, saaledes at der mellem brædevæggen og tørvemuren, der var et stykke fjærnede fra hinanden, var et særskilt underlag, som bøjede sig og sank med muren. Derved beskyttedes tillige brædevæggen mod opraadning. Vinduernes meget dybe karme maatte naturligvis ogsaa bøje sig med jordmuren, medens de indadtil sad fast i brædevæggen.

Udenom huset laa flere forraadskamre med oplag af redskaber til fangst og fiskeri, skindklæder og tørrede fødemidler, hvoraf han altid havde rigeligt til selv en meget lang misfangstperiode. Endvidere fandtes der et tørvehus til hundefoder, en overdækket hundegaard og et indhegnet rum til hvalpe. Huset var for det øvrige omgivet af et stakitværk, hvorved alleslags arbejder kunde udføres i det frie uden gene af hundene.

Huset, der var over 13 m. langt og omtrent 7 m. bredt, var indvendig delt i 3 afdelinger. Til den ene side fandtes et stort rum, indrettet med briks etc. paa sædvanlig grønlandsk vis. Her boede hans grønlandske familie og tjenestefolk. Et endnu større

rum til den anden side brugtes dels som køkken og gæstestue, dels til butik, hvorfor det ogsaa var forsynet med en lille forstue, hvor kunderne stod, og som kunde afskilles fra rummet med en nedfaldende diskeklap.

Endelig fandtes midt i huset »hans eget lille hyggelige Værelse, hvor den Rejsende, som om Vinteren tilbagelægger Vejen overland fra Omenak til Ritenbenk,¹ altid finder et venligt Husly, og hvor den gamle Mand, som nu ikke mere er istand til med egne Hænder at drive sit Erhverv, nu i Ro tilbringer sine sidste Dage.»

Det blev en lang livsaften; han fik lov til at leve her endnu i 16 aar. Paa Ikerasaks stenede kirkegaard findes hans stakithegnede grav. Dens indskrift melder kort og beskedent — som han selv var — om hans lange liv og virksomhed i Grønland.

IV.

SLÆGTEN LUNDBLAD.

Erich Lundblad, f. 27 juli 1769 i Budeby, Danemora sogn i Uppland. 1794 var han hvalfanger paa Kronprinsens Ejland, hvorfra han ca. 1800 flyttedes til Hunde Ejland² som formand for hvalfangsten der. Senere kom han til Egedesminde i samme stilling og blev endelig 1818 missionskok sammesteds. Her døde han som pensionist 23 febr. 1844.

Levede først sammen med blanding *Helene*, som vistnok døde, før han kunde opnaa ægteskabstilladelse. (Her 1 søn).

Gift 5 febr. 1800 i Egedesminde med Grønlænderinde *Caroline*, f. ca. 1781 (døbt 8 maj 1791, 10 aar gl.) i Cloushavn, datter af Grønlænderne *Paul* og *Sophie*. Hendes navn som udøbt var *Nennauk*. (Her mindst 6 børn).

Børn A—I.

A. *David Lundblad*, f. 1798 paa Kronpr. Ejland, undervistes i 3 aar af missionær *Kragh*³ til kateket og lærer, men gik 1822 i handelens tjeneste som »nationalmatros», fordi dette var

¹ Vejen mellem de beboede steder her regnes for 14 danske mil, men er ikke saa lang, dog i hvert fald mindst 80 km. Den tilbagelægges i almindelighed med hundeslæde paa 8 à 10 timer.

² Begge øerne ligger i Diskobugtens munding.

³ *Peder K.*, f. 1794, † 1883 som fhv. sognepræst i Øsby i Sønderjylland, var missionær i Egedesminde 1818—28; en af Grønlands dygtigste og mest energiske præster. Har oversat utallige skrifter paa grønlandsk. Hans hustru var en blanding.

bedre lønnet. † som pensionist 24 maj 1877 i Agto i Egedesminde distrikt.

Gift 1° 1818 i Egedesminde med *Judithe Hvass*, f. 2 maj 1799 i Claushavn, † 5 apr. 1830 i Egedesminde, datter af dansk formand *Fens Pedersen H.* og blanding *Sophie Thorning* (datter af oberassistent *Adam Chr. T.* og hustru, Grønlænderinde *Maria*). Her 3 sønner, 1 datter.

Senere gift 2°. Flere børn. *Stor efterslægt.*

B. *Andreas Hans Lundblad*, f. 1 oktbr. 1801 i Egedesminde; † 27 septbr. 1818 ved at kæntre i kajak.

C. *Carl Frederik Lundblad*, f. 3 marts 1804 i Egedesminde, hvor han 1823 kom i bødkerlære; var 1827 bødker i Claushavn, 1829 i Godhavn. Fik efter ansøgning 1830 tilladelse til at rejse til Danmark til videre uddannelse, var atter bødker i Godhavn 1832, men var allerede 1846 bestyrer af handelspladsen Kangâtsiak i Egedesminde distr. † 16 oktbr. 1866 i Kangâtsiak.

Gift 1° 10 juni 1832 i Godhavn med *Maren Louise Broberg*, f. 15 decbr. 1812 i Godhavn, † 14 novbr. 1857 i Kangâtsiak, datter af sælfanger *Johannes B.* og *Ane Sophie Wille* (se slægten *Broberg*).

Gift 2° 28 septbr. 1858 i Egedesminde med *Maren Sophie Juliane Siegstad*, f. 17 marts 1835, † ca. 1900 i Kangâtsiak, datter af dansk underassistent *Peter David S.* og blanding *Alethe Gjertrud Bjerbye*.

Mange børn og stor efterslægt.

D. *Cathrina Lundblad*, f. 14 marts 1807 i Egedesminde, konf. 9 juni 1822, † ung.

E. *Fens Ludvig Lundblad*, f. 28 febr. 1816 i Egedesminde, undervist af missionær *Kragh* fra 1825, † 9 oktbr. 1830 ved at kæntre i kajak.

F. *Lars Lundblad*, f. 22 febr. 1814, sælfanger i Egedesminde, † ca. 1860 paa sommertogt i Diskobugten ved vaadeskud, begravet ved Ikamiut i Christianshaabs distrikt.

Gift med *Justine Geisler*, f. 8 apr. 1819 i Christianshaab, † ca. 1885 i Egedesminde, datter af fil. kand., kolonibestyrer *Johan Chr. G.* og hustru, Grønlænderinde *Karen Nicolajsdatter*.

3 sønner, 4 døtre. *Stor efterslægt.*

G. *Erich Abel Lundblad*, f. 12 novbr. 1817 i Egedesminde, nød uddannelse i Danmark paa offentlig bekostning 1837—41,

ansattes derefter som kateket og skolelærer i Godhavn, men døde allerede 13 apr. 1843 af tuberkulose.

Gift 5 juli 1842 i Godhavn med *Ane Cathrine Broberg*, f. 29 novbr. 1822 i Godhavn, † 10 marts 1901 i Sarkak i Ritenbenks distrikt som enke efter dansk underassistent *Christensen*.

1 datter, rimeligvis død som barn.

- H. *Sophia Albrechtina Lundblad*, f. 24 decbr. 1820 i Egedesminde, konf. 14 septbr. 1834, men er vistnok død som ung.
- I. *Andreas Hans Lundblad*, f. 1 febr. 1825, konf. 26 apr. 1839, † ung.

I de første aar af sit ophold i Grønland synes *Erich Lundblad* at have været et noget uroligt hoved, idet han nogle gange dels modtog drøje irettesættelser og dels mulkteredes for trodsighed og disciplinære forseelser. Men dette forhold ændredes snart, og da han efter sine »paatagne aar» ønskede at forblive i tjenesten, indvilgedes dette uden vanskelighed. Og da han var af ubestridelig dygtighed, steg han hurtigt til højere løn og udnævntes til mandskabsformand.

Til sin principal, missionær *Kragh*, stod han i det bedst mulige forhold. Hans to sidste børn døbttes sammen med to af *Kraghs* og havde faddere sammen med disse. Den sidste af disse barnedaab omtales saaledes i *Kraghs* dagbøg:¹ »Ved Slutningen af Talen gjorde jeg Forbøn for de to smaa Børn, som i Dag skulde indlemmes i Kristi Kirke — — — —. Hr. *Praëm*² døbte derpaa vor Søn — — — —, og jeg døbte *Erik Lundblads* Søn, til hvilke Børn Kiøbmændene *Winding* og *Mørck*, *Praëm* og jeg, min Kone og hendes Søster vare Faddere. Om Dagen trakterede jeg alle Danske og Indfødte med Kaffe og dansk Proviant, og lod dem om Aftenen fornøje sig med Dands og Leg hos mig.» — Ligeledes tog, som ovenfor nævnt, præsten sig af flere af *Lundblads* sønner for at sikre deres fremtid. De var baade velbegavede og lærvillige. Allerede efter et halvt aars undervisning aflagde *Fens Ludvig* sammen med en anden ung mand »deres første offentlige Prøve» i orgelspil, idet de spillede til Gudstjeneste i kirken. *Kragh* og de andre tilstedeværende »rystede meget af Frygt, at de skulde tage fejl», især »fordi de med deres smaa Fingre ikke

¹ Trykt i Haderslev 1875.

² *Kraghs* nabomissionær i Jakobshavn (1823—30), † 1871 som pensioneret præst.

ret kunde tage en Oktav. Men da de spillede godt, var ogsaa Glæden almindelig iblandt alle, Grønlændere og Danske, her paa Pladsen. Drengenes Mødre græd endog af Glæde.»

Ogsaa denne slægt hører til de betydelige blandingslægter i Nordgrønland og har haft adskillige særdeles velbegavede og dygtige medlemmer.

V.

SLÆGTEN SANDGREEN.¹

Uagtet jeg ikke har fundet det udtrykkeligt nævnt nogensteds, er det udenfor al tvivl, at denne slægt er svensk. Ikke blot tyder navnet derpaa, men slægtstraditionen paastaar det med bestemthed. Det støttes desuden af utvivlsomme Suecismer i stamfaderens ortografi.

Svend Sandgreen, f. 1734, blev ansat i Grønland 1759. I hvert fald fra 1764 var han handels- og hvalfangerassistent i Holsteinsborg.² 1773 anlagde han handels- og hvalfangerlogen Godhavn paa øen Disko, og bestyrede den som »Oberassistent»; 1783 ¹²/₄ udnævntes han til »Købmand». Efter eget ønske blev han samme aar ²⁸/₇ entlediget fra bestyrerposten i Godhavn og med bibeholdelse af købmandstitelen ansat som hvalfangstbestyrer ved anlæget Fortunebay ca. 15 km. vest for Godhavn. 1788 ¹³/₁₁ entledigedes han fra denne post med pension, rejste 1789 til Danmark og døde i København 1792 eller 1793.

Gift ca. 1764 i Holsteinsborg med Grønlænderinde *Karen*, f. ca. 1735, døbt 13 apr. 1760 i Holsteinsborg, † ca. 1783 i Godhavn.

Børn A—D.

A. *Birgithe Charlotte Sandgreen*, f. 8 febr. 1766 i Holsteinsborg, † 1 novbr. 1829 paa Hunde Ejland.

Gift 2 septbr. 1787 i Godhavn med *Christopher Nicolai Libech*, f. 11 aug. 1748 i Grans præstegæld i Norge, 1782 ¹⁸/₅ hvalfangerassistent ved Fortunebay, 1783 ²⁸/₇ konstitueret oberassistent (o: bestyrer) i Godhavn, fast ansat 1786 ²/₇; entlediget 1789 ⁸/₆, † 4 juni 1809 i Gran.

I søn, I datter.

¹ Se endvidere nedenfor under »Spredte Svenske».

² Sydgrønlands nordligste koloni, paa 66,55° n. br., anlagt 1756.

B. *Asarpane Andreas Sandgreen*, f. 13 apr. 1768 i Holsteinsborg, 1784 kateket i Jakobshavn, 1787 $\frac{1}{10}$ hvalfangermatros paa det ved Fortunebay stationerede skib »Taasinge Slot», 1788 $\frac{21}{11}$ hvalfanger paa Kronpr. Ejland, 1792 $\frac{20}{8}$ kateket sammesteds, 1793 $\frac{23}{8}$ koloniarbejder i Godhavn, 1796 formand for hvalfangsten i Upernivik, 1797 harpunerer ved hvalfangsten paa Kronpr. Ejl., 1803 $\frac{16}{8}$ mandskabsformand sammesteds, † 16 novbr. 1827 paa Kronpr. Ejl.

Gift 1° 1785 i Jakobshavn med *Ane Marie Grætzse*, f. ca. 1766 i Jakobshavn, † 1785 sammesteds, datter af dansk bødker *Michel Vilhelm G.* og hustru, Grønlænderinde *Marianna*.

Gift 2° 5 oktbr. 1791 med *Karen Jacobsdatter Møller*, f. ca. 1770 i Umának, † 7 apr. 1798 paa Kronpr. Ejl., datter af dansk kateket *Jacob Povelsen M.* og dennes grønlandske hustru.

Gift 3° 10 septbr. 1798 med *Lucie*, f. ca. 1781 paa Kronpr. Ejl. (døbt 7 septbr. 1789 i Claushavn), † 1809, datter af Grønlænderinde *Birgithe* og en engelsk matros.

Gift 4° 24 oktbr. 1811 i Godhavn med Grønlænderinde *Inger*, f. 1771 (døbt 8 maj 1791). † 17 marts 1820 paa Kronpr. Ejl., enke efter Grønlænder *Amajunna*.

Gift 5° 13 septbr. 1821 paa Kronpr. Ejl. med Grønlænderinde *Else Pedersdatter*, f. 6 maj 1795 i Godhavn, † 25 marts 1833 paa Hunde Ejland (som enke efter nationalmatros *Carl Tellesen*), datter af sælfanger *Peter Igsatak* og udøbt *Aviak*.

4 sønner, 3 døtre. *Stor efterslægt*.¹

C. *Fens Sandgreen*, f. 1769 i Holsteinsborg, † som barn (mellem 1777 og 1782) i Godhavn.

D. *Kajuinna Christine Maria Sandgreen*, f. 16 septbr. 1773 i Godhavn, i Danmark 1789—92 og atter 1794—95, † 1801 i Upernivik.

»Gift» 1797 med *Lars Olsen Munk* (Munck), f. 1772 i Christianshaab, rejste til Danmark 1788, indskreves som udlært svend i bødkerlauget maj 1795; bødker i Jakobshavn 1795, i Upernivik 1797, paa Kronpr. Ejl. 1813, i Christianshaab 1817, entlediget 1829, † 8 juni 1855 i Ikamiut. Søn af dansk baadsmand *Ole Christophersen M.* († 2 oktbr. 1789 i Umának) og

¹ Deriblandt de af ELGSTRÖM omtalte familier paa Kronprinsens Ejland; Portrætter af sønnesøns sønner findes i *Moderna Eskimæer*, sd. 231, 284 og 285; af sønnesøns sønneborn sd. 232, 283 og 288.

blanding *Alethe Olesdatter Willadsen* (Sandgreen)² († 22 juli 1791 i Umának).

1 datter.

Om »Assistenten *Sieur Sandgreens*» liv og virksomhed i Holsteinsborg indeholder missionær *Glahn*² endnu utrykte dagbog for 1767—68 nogle faa efterretninger, som her skal meddeles.

Om sommeren 1767 kom kaptejn *Niels Egede* (*Hans Egedes* yngste søn), efter et 3-aarigt ophold i Danmark atter som købmand til Holsteinsborg. Snart efter sammenkaldte han de overordnede Danske ved stedet til raadslagning i anledning af, at »Assistenten havde paastaaet at nyde et Værelse, hvilket han af Mangel paa Huusrom i toe Aar ikke havde havt, men havde af den Aarsag været nødsaget til at boe i Grønlandsk Huus». Dette husrum kunde nemlig kun skaffes ham ved at flytte missionshuset, som laa paa den anden side af havnebugten omtrent et par kilometer fra kolonien, over til denne.

Da alle gav deres bifald hertil, skete flytningen, og koloniens indretning blev da følgende:

»Der ere tvende Stuehuuse paa Norsk Maade byggede.³

I det eene har ieg (o: *Glahn*) en Forsamlings Stue, og et Studerekammer. I Forsamlingsstuen er en Kielder. Oven over Missionairens Værelser er hans Loft. Forstuen, som er beskiermet med et Skuur,⁴ tiener til Kiøkken og Gang til Værelserne. Lige for Forsamlingsstuen har Kateketen⁵ et lidet Kammer. Og næst ved ham er Assistentens. Lige for Gangen er indrettet et lidet Kiøkken, som den gifte Assistent nu haver⁶.

I det andet Stuehuus har Kiøbmanden tvende Stuer. Den anden Ende har Mandskabet. Kiøkken og et indlukt Fadebuur er i Forstuen. Uden for Forstuen er opbyggt af Bredder et Spiisekammer. I Kiøbmandens Stue er en Kielder. Paa Loftet er et Kammer.⁷ Til dette Huus er føyet paa den eene Ende et meget stort Skuur, og paa den anden et mindre. Hiint er egentligen bestemt til Tørve og Material Huus, dette til Folkenes Kister og andet, som de ey kan rumme i deres Stuer.

¹ Se nedenfor under »Sprede Svenske».

² *Henrik Christopher Glahn*, f. 1738, † 1804 som provst og professor lingue groenlandicæ, var missionær i Holsteinsborg 1763—69.

³ o: stokværks- eller plankehuse, tættede med værk og tjærede.

⁴ o: bislag.

⁵ En dansk mand.

⁶ Huset, der er meget lille og indskrænket, staar endnu og beboes af præsten.

⁷ Til handelsvarer.

Foruden disse 2:de Stuehuuse findes paa samme Plads et anseeligt Bryggers med en Muur af Tørv og Steen, samt Skraatag betagt med Tørv. Endnu et stort Bødker Huus bygt paa samme Maade. Det mærkværdigste ved dette er, at et Field udgjør dets eene Gav. Endnu et Provianthuus, bygt paa samme Maade, undtagen at Taget er, ligesom paa Stuehuusene og Skuurene, af Bredder.

Spekhuuset er af Bindingsværk beklædt udvendigen med Bredder. Taget er ligeledes af Bredder. Paa samme Maade er et andet Spekhuus bygget, som endnu staar paa *Assumiut*, eller det Sted, hvor jeg tilforn boede.» —

Sandgreen og hans familie levede for en stor del af grønlandske fødevarer. I februar 1768 bjærgedes et friskt hvalaadsel, som »befandtes i Længden at holde 72 Fod og i Høyden omtrent 10». Da aadselet laa langt borte fra kolonien, og »man ey vel vovede sig ud i Konebaadene,¹ laante Kiøbmanden dem en Sluppe for deres Fruentimmer, med hvilken Kateketen og Assistenten fulgte, den første for at see Aadselet og den anden for at passe paa Sluppen og tillige at flendse noget Maktak² til sin Grønlandske Familie.» At han ogsaa selv har spist med deraf, fremgaar af, at *Glahn* kort i forvejen har fortalt, at han selv og de andre Danske gjorde sig tilgode med denne ret. — Og i juni maaned samme aar, medens *Glahn* laa inde i fjorden paa loddefangst³ til sine døbte og katekumener, kom assistenten ind til ham og laa flere dage derinde sammen med ham for at samle vinterforraad til sig og sin familie.

Ogsaa enkelte andre træk fra *Sandgreens* husliv meddeler *Glahn*. Det ene af dem er ret kuriøst.

Under 18 januar 1768 hedder det: »Assistenten leverte for kort tid siden sit Barn, for at faae det afvænt, til en gammelagtig Kone, hvis eeneste Søn er nu henved en Snees Aar gammel. Denne Kone lagde Barnet, for at stille det, til sit Bryst og fik Mælk. Dette skal og, skjønt meget sielden, hændes Piger.»⁴ Afvænningen blev der altsaa intet af.

Fremdeles hedder det 6 april samme Aar: »Jonas, Assisten-

¹ Store skindbaade, som dengang altid roedes af kvinder.

² Overhuden af hvaldyr hedder paa grønlandsk *matak*. Den spises med stor appetit i raa tilstand baade af Grønlændere og Europæere; de sidste koger eller steger den dog som oftest.

³ Den grønlandske lodde (*mallotus arcticus*) er et af befolkningens vigtigste vinterforraadmidler. De øses op med kætsere og tørres paa klipperne.

⁴ 1902 hændtes det ved Claushavn med en kvinde, som aldrig havde født.

tens Kone Karen, tvende af *Johannis* Døtre, nemlig *Abigael* og *Hedevig* samt *Eunikke* bleve i Dag antagne i Herrens Navn til deres Daabes Pagtes Fornylse, som skal skeep, om Gud vil vi leve og blive friske, paa næstkommende Søndag.» — 10 april: »1:ste Søndag eft: Paaske blev Konfirmationen offentlig holdet i en meget talrig Grønlandsk Forsamling og i Hr Kapitain *Egedes*, Assistentens og andre Danskes Nærværelse, til hvis store Fornøelse og min Glæde de med en stor Færdighed besvarede de dem forelagde Spørgsmaale, hvorved de viiste sig at have en tilstrækkelig Kundskab om det, et Menneske bør troe og giøre, om det vil blive saligt.»

Det var ganske godt præsteret af madame *Sandgreen*, thi allerede 13 april hedder det: »Efter 24 Timers meget haard Barsel Nød fødte Assistentens Kone *Karen* en Dreng.» —

Ved Holsteinsborg erhvervede »Sieur» *Sandgreen* sig med rette navn af en habil og dristig hvalfanger. Saa ofte lejlighed gaves, gik han ud med de faa danske folk og en mængde Grønlændere, som oftest i *grønlandske konebaade*, og skyede hverken vinterkulde, mørketid eller andre vanskeligheder. Herom fortæller *Glahn* følgende træk: 4 januar 1768 rejste en dansk slup og en konebaad under assistentens anførsel »om Morgenen tilig ind i Fiorden, og satte sig for at blive nogle Dage hos de der boende Grønlændere for at see, om de ikke derinde kunde være heldigere», end de hidtil havde været i fjordmundingen. Paa hjemvejen satte Konebaadens besætning en harpun i en stor hval. Men da de ikke alene kunde magte den, fik de den ikke, fordi Sluppen ikke kunde komme til hjælp, »saasom de var for faa Folk» i den. »Thi Assistenten var, saasart Fisken var bleven stukken, traadden over paa Konebaaden for at upmuntre Grønlænderne, som han nok saae matte giøre det beste, efterdi de ubevandte danske Folk vare alle frygtsomme.»

En anden gang — det var i slutningen af januar, og »Thermometrum, som er giort efter Hr *Reaumurs*, var elleve Grader under Fryspuncten» — fik en konebaad, hvor assistenten og 5 andre Danske samt 5 Grønlændere var ombord, sat en harpun i en hval. »Men til al Uheld var denne Fisk meget uregierlig, saa at den, just da den blev stukket, løftede sig op i Vandet, hvorved Konebaaden paa omtrent en Favns Længde blev reent knuset.» De deri værende Grønlændere klarede sig godt, fordi de havde deres lufttætte »springpelse» paa, saa de holdt sig flydende i vandet. For de Danske derimod, som ikke havde saadanne klæder

paa, saa det galt ud, thi »Baaden reysede og kandrede sig ofte, og Folket var nu oppe, nu under Vandet». Omsider kom dog paa anskrig de andre baade til og fik alle reddet i sidste øjeblik, da de »stode i Vand næsten til Halsen», og de fleste af dem »allerede vare saaledes af Kulde betagne, at de næsten maatte bæres op», da de kom til land. De førtes til nærmeste hus, blev tørret og opvarmet og kom hjem »i temmelig god Tilstand, tvende her i Landet gifte Mænd, undtagen, som var heel slette». Den ene af disse har altsaa nok været *Sandgreen*.

Hans dristighed og iver for hvalfangsten blev ikke ubelønnet, thi selvfølgelig var det den, som skaffede ham den ære at blive betroet til at anlægge den nye handels- og hvalfangerloge paa Disko. Dette skete i løbet af sommeren 1773.

Her befæstedes yderligere hans ry som hvalfanger. Til at begynde med havde han rigtignok mange vanskeligheder at kæmpe med. Det danske mandskab var ofte uvilligt og opsætsigt. De vilde ikke arbejde om vinteren i den mørke tid. Grønlænderne var uvante med hvalfangst og tilmed tyvagtige. De bliver, siger *Sandgreen*, »uskikkelige og vanartede» af at færdes paa de fremmede hvalfangerskibe. Slupperne, der sendtes ham, var for store og uhandlelige. Isen lægger sig tidlig og bliver liggende længe; derved hindres de i at komme hurtigt nok ud, naar der — som det ofte sker — ses hvaler fra udkigsfjældet. Men den værste hindring var de hollandske og engelske hvalfangerskibe. De kom tidligt paa aaret og sværmede omkring i nærheden til langt hen paa sommeren. 28 april 1776 saas ikke mindre end 34 paa engang. De lagde sig ind paa havnen og lod ganske, som om de var herrer der. Naar de danske hvalfangere gik ud med deres baade, lagde de fremmede dem hindringer i vejen for deres fangst og jagede de samme dyr som de. 1776 havde *Sandgreen* skudt en stor hval, som blev ligefrem røvet af en hollandsk kommandør. En anden gang udspandt der sig endog en ligefrem »Bataille paa Isen».

Men *Sandgreen* gav ikke tabt. Han fik bugt med mandskabets vrangvillighed ved at love dem præmier — som de ogsaa fik. Grønlænderne viste han til rette med fangsten og fik dem efterhaanden øvede dertil. Baadene lagde han om efteraaret, inden isen kom, ud paa de yderste næs for derfra lettere at kunne faa dem i søen. Selv var han den ivrigste og altid i spidsen. Engang

var han i marts maaned ude omtrent 3 døgn i ét træk. Det lykkedes ham ogsaa hvert aar at fange flere hvaler. Ligeledes bjærgede han mange tidligere anskudte dyr, saaledes 20 februar 1776 en meget stor hval, som han selv havde harpuneret en maaned tidligere; ved samme lejlighed dræbtes 3 bjørne, »som havde Giestebud paa den». Ligeledes fangede han en mængde hajer, som flokkedes om de dræbte hvaler under flensningen, og hvoraf han hjemsendte leveren til tran.

Han gjorde ogsaa forsøg med hvalfangst fra isen: »En Dreiebasse paa en Slæde, velforsiunet med Bly-Kugler» førtes ud til aabningerne; det lykkedes at saare 3 hvaler dødeligt, men da det ikke lykkedes at bjærge ret meget af dem, opgaves denne metode.

For at ikke de fremmede skibe skulde beholde slagmarken ganske alene, foreslog han flere gange, at der skulde udsendes danske skibe, de vilde kunne »giøre store Ting». Dette realiseredes 1777. —

Ogsaa handelen kom i flor under hans bestyrelse, omend der ogsaa her var vanskeligheder at kæmpe med. Tønderne var slette og kunde ikke holde, de fremmedes var baade bedre og billigere. Ved stadig at gentage dette i sine indberetninger fik han det forandret til det bedre. Der manglede ogsaa et spækhus, tønderne tørrede ind, og »det fineste Speck løber hen». Efter nogle aars forløb fik han da ogsaa dette afhjulpet. Befolkningen paa stedet og i omegnen var i begyndelsen næppe 100 mennesker; derfor gav handelen ringe udbytte. Men ogsaa dette ændredes efterhaanden, fordi *Sandgreen* forstod at omgaas Grønlænderne og drage dem til sig. 1774 var der allerede 124 beboere, 1776 180 og omkring 1780 ca. 250.

Ogsaa for handelen var de fremmede hvalfangere en stor hindring, idet de ikke blot fangede hvaler, men ogsaa vilde drive handel med befolkningen. De lagde sig ofte i stort tal ind paa Godhavns havn — 1776 f. eks. 11 paa éngang. Grønlænderne gik ombord hos dem og blev »saa fyldte, at de ere galne». Naar *Sandgreen* søgte at hindre dette eller gjorde indsigtelse mod den ulovlige handel, kunde han risikere det værste; en Engelskmand pegede paa sine kanoner og truede med at skyde paa de danske huse. Ved bestemt optræden fra *Sandgreens* side, hans forestillinger til Grønlænderne og stadige stræben efter at afhandle disse deres produkter, inden de fremmedes ankomst, bedredes ogsaa dette efterhaanden meget.

Paa sine handelstogter fik han at vide, at der skulde findes

kul paa Disko. Han undersøgte da omhyggeligt de omtalte steder og gav indberetning derom. Det skyldes derfor i første række ham, at kulbrydning snart kom i gang her.

Han høstede da ogsaa anerkendelse for sin virksomhed. Statsminister *Høegh-Guldberg* kaldte ham »den flittige *Sandgreen*» og omtalte ham som »en meget duelig Mand med stor Erfaring». 1777 skrev han efter kongelig befaling egenhændig en hædersskrivelse til ham, ledsaget af 2 medailler.¹ Senere fik han paa samme maade et sølv-kaffestel som hædersgave.

Af sine kolleger i Diskobugten var *Sandgreen* almindelig agtet og afholdt, og de besøgte ofte gensidig hinanden. Hans børns opdragelse laa ham stærkt paa sinde. Sønnerne vilde han helst have sendt til Danmark, men dette tillod hans midler ham ikke. Han søgte da gennem sin gode ven provst *Sverdrup*² at faa ansat en missionær i Godhavn, og tilbød selv at betale en del af dennes løn mod at faa sine børn undervist af ham. Da dette ikke lod sig gøre, besluttede han selv at uddanne sin yngste søn til hvalfanger, for at han med tiden kunde blive assistent. Den ældste anbragte han hos *Sverdrup*, som efter en fleraarig uddannelse, afsluttet med en eksamen, ansatte han som kateket og lærer. Han blev samtidig gift med provstens steddatter.

Ogsaa i Nordgrønland vedblev *Sandgreen* at drive grønlandsk erhverv for at indsamle forraad til sig og familie. Han havde derfor baade grønlandsk hus og telt, konebaad, slæder og hunde etc.

Imidlertid var der én side af kolonibestyrelsen, som faldt ham meget vanskelig. Det var regnskabsførelsen. Medens denne under det private handelskompagni gik paa den gammeldags maade, kunde han nok følge med. Men da staten 1774 overtog handelen, og der krævedes en mere detailleret og specificeret regnskabsførelse, begyndte det at knibe for ham, baade hvad tid og evner angik. Dog leverede han stadig sine regnskaber til terminerne, men de var ikke altid fuldt tilfredsstillende, og naar saa de mange antegnelser kom, oftest flere aar efter, kunde han ikke hurtigt og behændigt nok faa dem besvaret og ekspederet. Da der saa i

¹ Den ene ventelig »Indfødsrettens Medaille».

² *Førgen Førgensen Sverdrup*, 1732—1810, af den bekendte norske slægt, var missionær i Jakobshavn 1764—88, provst i Nordgrønland, en af landets mest fortjente missionærer. Gift med Grønlanderinde *Marianna*, enke efter dansk bødker *Græse*.

1782 med inspektoraternes oprettelse indførtes en helt ny ordning med mange protokoller, journaler, handels- og regnskabsbøger og en indviklet regnskabsgang, kunde han ikke længere magte det.

Han besluttede sig derfor til at trække sig ud heraf og indgav følgende ansøgning til inspektøren:

»Efter at være io længer io meere overbeviist om mine
 »Mangler paa förnöden Færdighed til alt hvad en Handels-
 »Regnskabs Betient aarlig bör og er pligtig til at skrive og
 »aflægge rigtig Regenskab for, og denne Mangel haver paa-
 »draget mig mange Regenskabers Iournalers og öfrige Docu-
 »menters, icke allene »Ufuld-stændighed, og Feil, men tillige
 »Udeblivelser frå aar til andet, og ieg seer mig nu i Tiiden
 »alför svag til at förestaae og besörge alt dette i ved börlig
 »Stand til sin bestemt Tiid og Sted, saa er mitt inderligste
 »Ønske io för io heldre at kunde blive i Naade entledigget
 »frå Kiöbmands Tienesten vid Godhaven, og dermed befriet
 »frå den Byrde, som ieg hverken til Landets eller Handelens
 »Fulde Nytte kan bære som ieg burde.

»Min underdanige Ansøgning er nu derfor til den Kongl:
 »Inspecteur H:r Kammer Raad *Schwabe*,^x at Deres Velbyrd-
 »dighed gunstig vild behage ved denne Leilighed, da De Selv
 »veed og har under sökt Omstændighederne: at saavidt skee
 »kan förhielpe mig fra disse Vanskeligheder og den Post, som
 »hidtils naadigst har været mig betroet, da samme för Efter-
 »tiden er mig ugiörlig at förestaae i alle Henseender saaledes
 »som nærværende Omstændigheder udfördrer, Hvilket Erfaring
 »til Deels udviser.

»Deres Velbyrdighed ansöges nu tillige underdanigst: igjen
 »at förhielpe mig til et lidet og mindre vanskelig Levebröd i
 »Deres Velbyrdigheds Inspectorat, ved eller saa nær Godhaven
 »som muelig för det förste för at kunde faae mine Regenskaber
 »med alt hvad dertil henhörer bragte til vedbörlig Rigtighed,
 »hvilket ieg ellers paa ingen Maade seer mig istand til at
 »fuldbyrde.

»Imidlertid försickres at anvende all muelig Flid og Stræf-
 »somhed til at förtiene hvad Levebröd, som Deres Velbyrdig-
 »hed i saa Maade finder för godt at sette mig til, da endnu
 »haves ved Guds Hielp Haab om at kunde være til Nytte i
 »sær ved Hvalfangsten, naar ickuns lidet Skriverie og faae

^x *Johan Frederik Schwabe*, f. 1749, † 1821 som pensioneret lagmand i Norge, var Nordgrønlands første inspektør 1782—86.

»smaa Regnskaber derved förefalder, thi ingen Ting er mig
 »vanskeligere end at skrive alt hvad en habil Handels-Betient
 »er förbunden til at skrive som sig bör.

»Denne min underdanige Ansögning haabes, af Deres
 »Velbyrdighed Gunstig at blive anseet og bönhördt, samt ved
 »Handelens höyest Direction Forestillet paa beste Maade; og
 »som ieg finder mig höyeligst förpligtet til at anvende de
 »svage Kräfter som endnu haves tilbage i Handelens Tieneste
 »hvori ieg icke allene har nydt mit meste og beste Leve bröd
 »over 24 Aar, men tillige nydt de störste Naades Beviisninger,
 »långt över mine Tanker endsige Förtieneste; saa försickres
 »ved den Almägtiges Bistand at vise bestandig Flied og Rede-
 »lighed i at förtiene denne Höye Naade i Handelens Tieneste
 »saa länge og vel som mueligt skee kan.»

Logen Godhaven d: 27:de Julii 1783.

S. Sandgreen.

Til Her Kammer Raad

og Kongl: Inspecteur *Schwabe* vid Godhaven.

Herpaa svarede inspektören omgaaende (^{28/7}), at da afleveringen af logen ikke kunde ske paa en bedre tid end nu, før den nye skibslast var udlosset, indvilgede han af hensyn til de nævnte grunde i *Sandgreens* ønske, og tillod ham at bytte med hvalfangeranlægget Fortunebays bestyrer, assistent *Libech*; »De beholder og Navn af Kiøbmand», og det haabes, at han med sin erfaring vil bistaa den nye bestyrer og i kraft af sin position »assistere ved Mægling ved Accorder med Grønländerne og i hvad Deres Hielp ellers maatte være fornøden».

Sandgreen flyttede derpaa til Fortunebay, hvor han endnu nogle Aar med held ledede den meget udvidede hvalfangst i fællesskab med det der stationerede skibs kommandør, handlede med stedets indfødte, og bestyrede den ikke ringe post som økonomiforvalter for de mange hvalfangere, hvoraf de fleste var Europæere. Imidlertid ældedes han kendeligt og mente ikke længere at kunne magte sin stilling. Derfor blev han efter ansögning paa grund af »tiltagende Alder og aftagende Kräfter og Munterhed» entlediget 13 novbr. 1788. — Direktionen udtalte, at man paa grund af hans lange og dygtige tjeneste »har forundt Dem den Roelighed, De attraaede», og bevilgede ham 120 rdl. i aarlig pension. Og da

man ønskede hans hjælp ved revideringen af Godhavns regnskaber, anmodede man ham om at flytte til København med et af næste aars skibe.

1789 rejste *Sandgreen* til Danmark sammen med sine to døtre og sin svigersøn. Han fik ikke længe lov at nyde »den forundte Roelighed». Hans lange ophold og anstrængende tjeneste i Grønland gjorde hans livsaften kort — dog forhaabentlig blid. Hans store efterslægt og et par svære malmlysestager, »skienket til Iacobshavns Kircke 1788 af Kiøbmand Svend Sandgreen» holder hans minde levende i Grønland.

Af hvilken grund *Sandgreens* svigersøn, »oberassistent» *Libech*, kvitterede sin post og forlod Grønland saa tidligt, er ikke godt at vide. Godhavn var et vanskeligt sted at bestyre dengang paa grund af de store og ofte uregerlige mandskaber; maaske ligger heri en grund. Posten var ellers indbringende nok; hvis der — som ofte skete — indtraf heldig hvalfangst, kunde aarets procenter alene andrage opimod 1,000 rdl. Muligvis har han nu ment at have samlet formue nok til at bryde sig en vej i hjemmet; det kan ogsaa være en grund. Men hovedaarsagen var dog nok den, at den gamle har overtalt sine børn til at følge sig; han maatte jo ellers komme til at staa ganske ene i den stad, som altid havde været ham fremmed og nu var det saameget mere efter 30 aars eksil.

Libech var søn af husmand *Hans Andersen* og *Rennow Halvorsdatter*. Han havde i 21 aar været skriver hos en embedsmand i Norge og derefter korporal i hæren, indtil han ansattes i Grønland. Han har vel derfor ikke været anset for kvalificeret til et embede; i hvert fald lykkedes det ham ikke at faa et saadant. Sygdom kom til, og herved fik hans sammensparede kapital hurtigere ende end ventet. Dette forbitrede hans sind og har vel i forbindelse med hustruens længsel efter Grønland efter faderens død været aarsag til, at de gik hver til sit, hun med sin datter tilbage til Grønland og han med sønnen til sin fødestavn i Norge. Dog skiltes de vistnok ikke i vrede, snarest — som det synes — efter mindelig overenskomst. I hvert fald gik han frivillig ind paa at dele sin fattige pension med hende, ligesom han ogsaa til fordel for hende gav afkald paa arv efter svigerfaderen, som dog efterlod sig ca. 1,000 rdl.

Men efterhaanden som tiden gik, følte han sig mere og mere

ensom og kom til at længes efter sin hustru og datter. Derom bærer papirerne i hendes skifte vidne. Der findes et brev fra *Libech*, dateret Lynne i Grans sogn 15 apr. 1805. Han er ked af, at hun trods gentagne opfordringer ikke skriver til ham. Sønnen har været hos ham flere gange og vist ham breve fra moderen. Ellers skriver han: »Gud give at du og *Karen*, samt din Broder og Søster¹ med alle øvrige Slægtninge og Venner maatte være ved god Helbred! — — — og har ieg iust nu bleven tilstaaet efter min gamle Husbond Hr Justitsraad *Hammer* (som for et Aar siden ved Døden afgik) den liden Sum 20 Rd., hvor af ieg maatte bekoste Thingsvidne, som kom paa 2 Rd., altsaa igien 18 Rd. for 21 Aars troe Tieneste. Men det bedste ieg havde hos ham var, at ieg fra min Opkomst til Norge igien, blev inviteret til at spise hos ham alle hellige Dage hele Aaret igiennem, og var hos ham fra tidlig om Morgenen til silde paa Aftenen — — — og levede der godt med Rare Sager. Men nu er det forbie. Gud give at vi kom tilsammen, da vi her med 80 Rd. om Aaret nok kunde klare os frem, naar vi havde en liden Jordvey at bruge, da alt her er ikke saa kostbart som i Kiøbenhavn. Gud velsigne Dig og vore Børn samt øvrige Slægt og Venner. Lev vel.»

I et senere brev (^{20/2} 1806) udtrykker han sin glæde over endelig at have hørt fra hustruen og over, at »kiære Kone med Dotter» har det godt. Sønnen ved han ikke, hvor er. Foged *Schultz*,² som har taget sig meget af ham, siger, at han er rejst til Frederikshald for at »udgaae med et Skib til England». Derefter fortsættes saaledes: »Den almegtige Gud ledsage og beskiærme ham paa alle hans Reiser baade til Søes og til Lands, saa har han ingen Fare ihvor han er i den store vide Verdens Cirkel-Ring. Gud give, at baade vi og han engang maatte samles med Glæde og Fornøielse, saa glemtes den forbiegangne haarde, tunge Skiæbne, som vi med Taalmodighed nu maae lide i denne Tiid. — — — Den Deel, som tilfaldt dig efter din salig Fader, maae du see at have i Behold urørt indtil du engang blev sindet at fare hid til Norge, da det var godt at have denne Sum at betale paa, naar engang kunde faaes kiøbt et Stykke opbrudt Iord, saa sparedes Renten.» Han er fortiden nedtrykt over tab, som har han lidt, og over onde menneskers mishandling. Alligevel formaner han hende

¹ Han vidste altsaa ikke, at denne var død.

² Tidligere inspektør i Nordgrønland (1790—97).

til ikke at lade sig nedtrykke af bekymringer, »som du er vidende om var Aarsagen til min Sygdom i Kiøbenhavn — — — —

Din troe og hulde Mand.»

Men hustruen kom ikke, og han døde i sin ensomhed.

Hun mistede tidligt sin datter, boede en aarrække i Godhavn som tolk for inspektøren, var derefter husbestyrerinde for en købmand, men flyttede omsider til Hunde-Ejland, hvor hun byggede sig et hus. Nogle aar efter mandens død er hun kanske kommen paa tanker om at ville rejse til ham, thi hun lader gennem autoriteterne forespørge, hvor han er. Derved oplyses det, at han er død, og hun faar enkepension for flere aar udbetalt paa engang. Ved sin død var hun derfor ret velstillet; hendes bo indeholdt adskilligt pretiosa, danske klæder og andet af værdi. Endvidere ejede hun en obligation paa 700 rdl. sølv og 111 rdl. kontant. Sønnen *Hans Andreas Libech*, f. 13 marts 1786 i Godhavn, kunde ikke findes. Efter sidste efterretning var han udgaaet som styrmand med et skib fra Kristiania til Middelhavet eller Ostindien. Boets midler bestemtes derfor ved skiftebehandlingen 1835 til indbetaling i fondet »ad usus publicos», indtil det 1854 oplystes, at der var fuldt op af arvinger i Grønland — broderens børn, som derfor fik arven til deling.

Købmand *Sandgreens* yngste datter fulgte som sagt med faderen til Danmark, rejste efter hans død tilbage til Grønland, men kom paany til København 1794 efter eget ønske for at besøge søsteren. Med hende fulgte hun igen til Grønland. I København havde hun gjort bekendtskab med sin landsmand, bødker *Munk*, med hvem hun senere blev trolovet. Efter hjemkomsten til Grønland flyttede hun til sin broder, med hvem hun rejste til Upernivik. Da *Munk* 1797 fik ansættelse deroppe, fik han af inspektøren tilladelse til at tage hende til sig som sin hustru. Ægteviede kunde de ikke blive, fordi der ingen præst var. Inspektøren androg om, at det maatte tillades den derværende kateket at vie dem. Da det ikke kunde ske, gav han dem ordre til om vinteren at rejse til Umának for at blive viet der, men dete lod sig heller ikke gøre. De blev saaledes nødt til at leve i »naturligt Ægteskab», som imidlertid, da hun døde og efterlod sig barn, betragtedes som legitimt.

Navnets forplanter *Asarpane Andreas Sandgreen* var et særdeles velbegavet og dygtigt menneske. Han var provst *Sverdrups* kæreste og bedste elev, talte og skrev flydende dansk, og vakte ved sin eksamen forundring hos de tilkaldte nabopræster for sine kundskabers skyld. Hans lærer ventede sig med rette store resultater af hans tjeneste ved missionen. Det var ham derfor en stor og bitter skuffelse, at missionskollegiet ikke vilde byde den unge mand saadanne levekaar, at han kunde blive i tjenesten. Da han af mangel paa tilstrækkelig subsistens havde maattet forlade den, fik han følgende anbefaling:

»Foreviseren *Andreas Sandgreen*, der fra Efteraaret 1779 til Efteraaret 1787 har opholdt sig i mit Missionariat herved Colonien *Iacobshavn*, først som Lærling og siden som Catechete ved bemeldte *Iacobshavn*, kan jeg give dette sandfærdige Skudsmaal, at han i indbemeldte Tid har opført sig i alle Maader vel og christelig, samt viist al Flid og Troeskab baade først i at gjøre sig beqvem til Catechete Embedet, som og siden i at forrette samme Tieneste, hvilken han af Mangel paa nødtørfdig Underholdning har seet sig nødsaget til at forlade og gaae over i Handelens Tieneste, hvor han nu nyder fordeeltigere Vilkaar; imidlertid ønsker jeg intet hellere end at hans Kaar som Catechete maatte saaledes forbedres, at han atter kunde træde ind i Missionens Tieneste, hvortil han baade har Lyst og Beqvemhed. Iøvrigt ønskes ham fremdeles Guds Naade og alle retskafne Mænds Yndest.

»*Iacobshavn* i Grønland den 30 Julii 1788.

J. Sverdrup
repatrierende Missionaire.»

Da missionens styrelse ligesaa lidt dengang som saa mange andre gange vilde forstaa, hvad der bedst kunde tjene til missionens fremme, gik provstens ønske ikke i opfyldelse. Andr. Sandgreen blev »handelens» bytte — og den tabte ikke derved. Selv var han den en tro og udholdende arbejder, og hans efterslægt har hørt og hører til landets bedste erhververe — og derved tillige bedste produktleverandører.

VI.

SLÆGTEN THORIN.¹

Bengt Thorin, f. 18. decbr. 1777 »i Landshøvdingsdømmet Wester Göttiland i Sognet Liare»², søn af kronlensmand *Axel T.* og *Eba Johanne Elsmann*. Antaget paa 4 aar i handelens tjeneste 6 maj 1800 og udsendt til Godhavn som bødker, men forflyttedes samme aar til Egedesminde, hvor han siden uafbrudt forblev. † 31 jan. 1838 i Egedesminde.

Gift 1° 7 juli 1805 med Grønlænderinde *Karen Carlsdatter*, f. 1781 (maj el. juni), døbt 19. maj 1782 i Egedesminde, † 26 jan. 1813 i Egedesminde, datter af Grønlænder *Carl* og hustru *Utilia* ved Saitok. — Her 2 sønner, 4 døtre.

Gift 2° 22 febr. 1815 i Egedesminde med *Ane (Anna) Falkenberg*, f. 2. aug. 1781 i Egedesminde, † efter 1840 sammesteds, datter af dansk tømmersmand *Søren Christensen Brønlund* og blanding *Birthe Lynge*. [Gift 1° 24 jan. 1808 i Christianshaab med dansk bødker *Nicolaj Andersen Falkenberg*, † 15 novbr. 1808.]

Her 1 søn, 2 døtre.

Børn A—I.

A. *Eba* (sædvanlig kaldt *Eva*) *Johanne Thorin*, f. 11 aug. 1803 i Egedesminde, † ca. 1847 i Ikamiut.

Gift 1° 10 april i Egedesminde med *Ole Larsen Munk* (Munck), f. 1805 i Upernivik, sælfanger i Christianshaab, † 15 marts 1833 i Ikamiut, søn af bødker *Lars Olsen M.*³ og 2 hustru *Anine Poulsdatter*. — 1 søn, 3 døtre.

Gift 2° 1839 med blanding, enkemand *Poul Johannes Tipingak*, f. septbr. 1801 i Egedesminde, sælfanger og kateket i Ikamiut, †? — Ingen børn.

B. *Else Ane Thorin*, f. 12 decbr. 1804 i Egedesminde, † 1 novbr. 1809 sammesteds.

C. *Elisabeth Thorin*, f. 14 juni 1805 i Egedesminde, † efter 1850 sammesteds.

Gift 24 oktbr. 1824 i Egedesminde med *Jacob Svendsen*, f. 31 aug. 1801 i Egedesminde, sælfanger, † efter 1850 sam-

¹ Se fremdeles nedenfor under »Spredte Svenske».

² Ifølge en tidligere opgivelse »i Gulleree By, Jelsted Sogn, 12 Miile fra Gothenborg».

³ Se slægten *Sandgreen D.*

mesteds, søn af dansk missionskok *Svend Svendsen* og Grøn­lænderinde *Christina*.

Flere børn og stor efterslægt.

D. *Axel Bengtson Thorin*, f. 17 juli 1810 i Egedesminde, uddannet af missionær *Kragh*, overkateket i Egedesminde, † 22 august 1878.

Gift 1° ca. 1833 i Egedesminde med *Johanne Birgitte Geisler*, f. 1 novbr. 1816 i Christianshaab, † ca. 1872 i Egedesminde, datter af kolonibestyrer *Johan Chr. G.* og *Karen Nikolajsdatter*.

Gift 2° ca. 1873 med *Benedicte Marie Steenholdt*, f. 15 decbr. 1845, † ca. 1900, datter af kateket *Anders S.* og *Karen Kirstine*.

Flere børn og efterslægt.

E. *Johannes Thorin*, forriges tvillingbroder, † 23 juli 1810.

F. *Else Anne Thorin*, f. 26 jan. 1813, † efter 1850.

Gift 28 juni 1839 med *David Filippusen*, sælfanger.

G. *Maren Margrethe Thorin*, f. 11 febr. 1816 i Egedesminde, † som barn.

H. *Lars Thorin*, f. 4 decbr. 1818 i Egedesminde, sælfanger, † 19 marts 1834.

I. *Karen Lovisa Mariane Thorin*, f. 27 novbr. 1823 i Egedes­minde, konf. 7 oktbr. 1838, † som ung.

Imellen skiftepapirerne efter *Bengt Thorins* første hustru findes nogle oplysninger om hans slægt. Forældrene, *Axel Thörin* og *Eba Elsmann*, var da begge døde paa gaarden Skoug i Kings(?) sogn, Redvegs herred, Västergötland, i nærheden af Ulricehamn. Ligeledes meddeles det, at hans ældste broder *Johannes Thorin* bor »i Gottenborg² paa en Bakke kaldet Olrille».

Til belysning af *Thorins* liv i Grønland findes i *Kraghs* dag­bog optegnet adskilligt, hvoraf enkelte træk nok er værd at gengive.

Han boede ikke i handelens huse, men havde sit eget store dansk-grønlandske hus, hvor han foruden sin familie havde nogle »plejesønner», unge sælfangere, boende for ved deres hjælp at drive grønlandsk fangst til sin families underhold.

1819 ^{20/xx} »omkom ynkelig Grøn­lænderen *Amos*, der var i Bødkerens, *Bent Thorins*, Tjeneste. Han var nemlig med Bød-

² Göteborg.

kerens Hunde kjørt over Land til Garn oppe i Bugten; der havde han skudt en Sælhund ude i det aabne Vand, og for at faae fat i den, havde han med Token^r hugget et Stykke Iis løs, og paa denne Skotse sat ud fra Land, for at bjerge den døde Sæl; men da Skotsen bristede midtveis, faldt han i Vandet, hvorfra han dog var kommen op paa Land igjen paa den modsatte Side af Bugten». Med nogen mæje og kun ved *Kraghs* myndighed lykkedes det at faa slæder ud efter den forulykkede, som Grønlænderne var bange for, fordi han led af »Maanesyge». De fandt ham snart, men livløs; »Haaret og Hovedet var frosset fast til Isen, Buxerne, som ingen Seler havde, vare gledne ned om Benene, og Laarene vare iiskolde, fordi de vare nøgne; Næsen var slaaget ganske krum og Panden blodig». Da han blev bragt til kolonien, gik *Kragh* »strax hen til de Ankomne, og befalede uopholdelig at bringe ham til Bødkerens Huus, hvor han havde hjemme; men da dennes Kone fik det at vide, besvimede hun af Angst herover». Da der ikke var tale om, at madam *Thorin* vilde have ham i sit hus, maatte præsten bringe ham op til sig, hvor han søgte at genoplive ham, men forgæves.

Thorin har altsaa i temmelig høj grad maattet danse efter sin hustrus pibe. Dette fremgaar endnu tydeligere af datteren *Elisabeths* giftermaalshistorie.

En aften i marts 1824 »kom *Iacob Svensen* (som var optaget i *Kraghs* husstand) ind til mig, og begjærede næste Dag at ville ægtevies til *Elisabeth*, Bødker *Thorins* Datter. Mod Partiet havde jeg vel intet at sige, men da han ei selv har friet, ja fra Begyndelsen endog ikke selv har villet have hende, og kun nu omsider ved en Mængde Breve, han herom hele Vinteren har faaet sendt fra *Thorin* og Kone, er bragt til at give efter for hendes Overhæng, troede jeg, det var bedst for det første at opsætte Giftermaalet, for at see, om han blev fast i sin Beslutning, og at denne ingen Flyvegrille var».

Derved blev det i lang tid. Men 19 oktbr. 1824 kom *Thorin* »uventet ned til mig, begjærende, at *Elisabeth*, hans Datter, og *Iacob* næste Søndag maatte faae Bryllup, det han ellers tilforn havde modsat sig. Jeg sagde, at dette kunde nok skee, naar endnu Parret vilde have hinanden; men *Iacob*, som var hos mig, vilde jeg og gjerne beholde, og ingenlunde vilde jeg jage ham bort, saa at *Elisabeth* maatte tage til ham, det og *Bent* samtykkede i, sigende, at hvor *Iacob* vilde være, der skulde og *Elisabeth*

^r En stang med et stykke skærpet jærn i den ene ende.

være». Da *Kragh* derpaa talte med den unge mand om sagen, vilde denne ikke give noget svar derpaa, »og det lod, som han ganske havde begivet Pigen». Men da han hørte, at bødkeren havde lovet, at datteren skulde flytte til det hus, hvor fæstemanden boede, vilde han nok giftes med hende. »*Bent* igjentog endnu idag sine Ord fra forleden, da jeg sagde ham, ingen Bagnak eller Sladder at ville høre derom siden efter.»

Da vielsesdagen kom, kaldte *Kragh* endnu engang de unge for sig; »spurgte atter *Jacob*, om han vilde ægte *Elisabeth*, det han bejaede, men dog, som det lod, ikke med synderlig Lyst. Pigen svarede, at jeg kunde gjøre, hvad jeg lystede, men siden hendes Fader vilde have det, var det bedst, de giftede sig strax.» Brudens stedmoder, »som fra Begyndelsen har koblet dem sammen», kom ikke i kirken til vielsen; hun var nemlig »vred paa sin Mand, fordi han havde tilladt deres Giftermaal, uden at forbeholde sig, at *Jacob* skulde forlade mig, og tage til dem». *Thorin* selv overværede vielsen, »men strax om Eftermiddagen, da Bruden skulde været oppe, og lave Kaffe og Tractement til sin Mand og Pladsens Indfødte, viste det sig, at han vilde svigte sit Ord, thi han forbød Datteren at forlade sit Huus, og vilde nu absolut have *Jacob* ned til sig. Des aarsag var denne meget bedrøvet, og holdt sig inde hele Dagen. Denne Nat sov hver i sit Huus, og *Jacob* tog tidlig om Morgenen paa Fangst uden at see sin unge Kone». Dette vedblev en hel uge »som om de aldrig vare viede».

Tilslidst maatte *Kragh* tage sig af sagen og tale med *Thorin*. »Nu dulgte han ei længere sit Hjertes Meening, sagde, at han ei kunde undvære *Elisabeth*, da til Vinter den anden Datter *Eva* skulde giftes.» Han paastod derfor, at svigersønnen skulde flytte ned til ham, »og da jeg nok saae, at han selv var en Lurendreier og hans Kone en Koblerske, hvem jeg neppe vilde komme nogen Vei med, lod jeg *Jacob* vide, at han maatte forlade mig, og tage til sin Kone, siden det ei anderledes kunde blive». —

Engang havde *Kragh* irettesat *Thorins* datter *Eba Johanne*, fordi det ved en katekisation viste sig at hun havde glemt en stor del af »sin Christendoms Kundskab». Som følge heraf »vilde Bødkerens Kone *Anna* og *Evas* Søster *Elisabeth* ikke — — — gaee til Herrens Bord, fordi Bødkeren *Bendt Thorin* efter Sigende havde forbudt dem det, ja endogsaa havde ladet sig forlyde med til sin Kone, at hun ikke mere skulde gaee i Kirke eller til Aftenbøn, hvori hun dog ei vilde føie ham, men vedblev som hidtil flittigen at bivaane vore gudelige Forsamlinger».

Forøvrigt var forholdet som oftest særdeles godt mellem *Thorin* og præsten, hvorfor denne ogsaa var meget villig til at antage hans søn til uddannelse, da faderen ønskede det. *Kragh* underviste ham fra 1825 lige til sin hjemrejse 1828. *Thorin* havde allerede i 1820 ytret, at »aldrig havde de i Grønland havt slig en Præst, der med Fynd og Kraft saaledes kunde forkynde Guds Ord». Endog til *Kraghs* grønlandske bibellæsninger var han ofte tilhører, da han »godt forstod det Foredrag». Han udtalte da det ønske, »at Grønlænderne kunde faae Gamle Testamente trykt i deres Modersmaal, da de havde saa stor Lyst til at læse især om gudelige Ting, og for Tiden kun havde faa Bøger, nemlig: Katekismus, Lærebog, Psalmebog med Bønner og Ny Testament». Det føjede sig saaledes, at *Kragh* senere delvis kunde opfylde dette ønske. —

Thorins ikke særlig store efterslægt lever i kolonien Egedesminde.

Spredte Svenske.

Foruden de hidtil nævnte, hvis livsforhold og efterslægt i Grønland jeg har været istand til at gøre nærmere rede for, skal her til slut anføres en række mænd, om hvem det vides eller med stor sandsynlighed kan formodes, at de var Svenske, og som har gjort tjeneste i Grønland, enten en stor eller den største del af deres liv, eller kun en kortere aarrække. —

Sven Biörkelund var tømmersmand i Christianshaab fra 1777 til 1781.

Andreas Broberg var bødker paa Kronprinsens Ejland 1787. Der kan vel næppe være tvivl om, at han har været broder til stamfaderen for den ovenfor nævnte grønlandske slægt *Broberg*. Dette bestyrkes ved, at den ene af sønnerne i slægten hed *Andreas*.

Aage Albrecht Böckmann, hvalfangermatros i Godhavn, idømtes 1798 korporlig straf »under heiset Flag» og en bøde til »Hielpeskassen for fattige Grønlændere» for næsvished og opsætsighed imod hvalfangerkommandøren.

Börre Carlsson var tømmersmand ved Claushavns hvalfangeranlæg 1783.

Jens Dahlström antoges 1804 paa 6 aar som smed ved kolonien Umának. Da hans tid var udløbet, maatte han indtil videre blive i landet, fordi der ingen skibe kom til Umának i krigsaarene 1807—14.

Samuel Erich Eetmann var kok i Christianshaab fra 1802 til 1806.

Johan Emelius (el. Emilius) antoges 1794 paa 6 aar som hvalfanger ved Godhavns anlæg. 1797, januar, idømtes han korporelig straf for disciplinære forseelser. Kendelsen fik følgende tilføjelse: »Det paaligger Dem (3: hvalfangerkommandøren) at paa-see, at *Johan Emelius* faaer alvorlige Slag af en passelig Tamp paa Skiorten og i Nattrøie».

Jon Erichsen var arbejdskarl i Christianshaab fra 1774 til 1781.

Peter Hallønder var hvalfanger ved Godhavns anlæg i krigsaarene 1807—14.

Hans Högström var kok ved Egedesminde omkring 1780.

Johannes Kronvald, f. juli 1777 i Landskrona, † 26 juni 1841 i Umának, søn af slagter *Mathias Johansen K.* og hustru *Ane*. Kom til Umának som bødker ca. 1807.

Gift 1° med *Annicke*, døbt 24 apr. 1794 som 21-aarig, † 15 febr. 1820.

Gift 2° 5 marts 1826 med *Lovise*, f. ca. 1778, † ca. 1850, »en af sin Mand for 10 Aar siden forladt Kone».

Efterslægt ved Umának. —

Johannes Lövström, f. decbr. 1779 i Malmø, søn af tømrer *Jens L.* og hustru *Ane*. Kom til Godhavn som bødker 1803, til Umának 1805. † 18 juni 1849 som pensionist ved anlæget Nia-kornat i Umánaksbugten.

Gift 1807 med blanding *Elisabeth* (Lisbeth), døbt 8 apr. 1789, † efter manden, datter af sælfanger *Jacob Nicolai Thyge* og hustru *Abigael*.

Stor efterslægt i Umánaks og Uperniviks distrikter. —

Herman Nordström var matros ved Egedesminde omkring 1783.

Lars Olson, f. 28 septbr. 1777 i Vattrang by, Harnångers sogn i Helsingland, smed og baadsmand, † 6 novbr. 1821 i Egedesminde.

Gift 7 aug. 1808 med *Mette Storch*, f. 2 juni 1790 i Egedesminde, † 31 jan. 1870 sammesteds; datter af dansk baadsmand *Hans Davidsen S.* og hustru, Grønlænderinde *Margrethe*.

Efterslægt i Egedesmindes distrikt. —

Ole Willadsen [*Sandgreen*] døde i Christianshaab 16 apr. 1786 af en epidemisk sygdom. Hans hustru, Grønlænderinde *Karen*, var død 19 marts samme aar af samme sygdom. Han havde

været »Arbejdskarl» i Christianshaab mindst 25 aar og efterlod sig flere børn.

Han kaldes som oftest kun *Willadsen*, men flere steder, bl. a. i kirkebogstilsførselen om hans død, er navnet *Sandgreen* med. Børnene benævnes *Olsen* og *Olesdatter*. Efterslægten bærer navnet *Willadsen*.

Muligvis har han været i slægt med (broder til?) købmand *Sv. Sandgreen*. —

Johannes Semelius (kaldes ogsaa *Sigmelius*), f. ca. 1745 i Sverige, kom til Grønland 1765. Fra 1769 var han en aarrække matros i Egedesminde, senere blev han mandskabsformand og fartøjsfører¹ i Godthaab, hvor han døde som pensionist, over 81 aar gammel, apoplektisk og næsten blind.

Gift 24 juli 1775 i Egedesminde med Grønlænderinde *Ane* (Anna), † omtrent 1802.

De havde mindst 2 børn, en søn og en datter. Den sidste fik ved faderens død hans bo overladt uden skifte eller proclama, fordi hun »havde opofret sig til faderens pleje». Hun døde vistnok ugift.

Sønnen fik en sørgelig skæbne, som her skal meddeles efter inspektør *Myhlenphorts*² dagbog i Godthaabs arkiv:

1807, ²⁸/₁₂: I Aften Kl: 8¹/₂ Slet hiemkom Baaden fra Teltørne, hvor Garnfangsten var ophørt — — — —. Paa Hiemreisen indtraf det ulykkelige Tilfælde, at Blanding Colonist³ *Lars Sigmelius*, der var gaaet i Iollen, som slæbede efter Baaden, blev tilbage. Baadens Mandskab kunde tilsidst ikke øyne ham meere. Om han har kundet redde sig, derom er man endnu uvidende.

²⁹/₁₂: Colonisten *Lars Sigmelius* er endnu ikke hiemkommet; man formoder derfor at han er omkommet.

³⁰/₁₂: Blev tvende Grønlændere, med Kajak, afsendt for at søge efter *Lars* — — — — disse Grønlændere ere ikke komne tilbage i Aften.

1808, ¹/₁: Grønlænderne, som vare afsendte for at søge efter den bortkomne Colonist *Lars Sigmeliusen*, kom i Aftes tilbage; de berettede: at de ikke havde seet mindste Spor hverken til bemeldte Person eller Fartøyet hvorpaa han var, da han blev borte.

¹ Som saadan ledsagede han mineralogen *Giesecke* paa flere af dennes rejser.

² *Marcus Nissen M.*, f. i Norge 1759, ansat i Grønland 1786, inspektør i Godthaab fra 1802 till sin død 1821.

³ Han var altsaa ansat i handelens tjeneste.

- ^a/₁: Om Aftenen kom 3:de Grønl., af den Hernhutiske Mission, hertil, og bragte den Efterretning: at nogle Grønl: fra Kariet¹ havde funden *Lars*, paa en Øe imellem Gothaab og Kariet; samt at de havde bragt ham til sidstbemeldte Sted. De berettede tillige: at bemeldte kolonist havde kuldseilet udenfor Hiortetakken² og at han derefter var dreven til en Øe paa den omhvelvede Iolle. Paa denne Øe havde han altsaa vandret i 6 Dage uden Føde og plaget af Kulde.³
- 1808, ³/₁: Atter andre Grønlændere, som forrige Dags Morgen vare afsendte for at søge efter bemeldte Colonist, kom i Dag tilbage. De bragte samme Efterretning med Tillæg: at den ommeldte Mand havde froset begge Fødderne.
- ⁵/₁: Afsendt en Kajak til Kariet for at tilbringe *Lars Sigmelius* nogle Medicamenter, da man ikke, formedelst Storm, kunde faae nogen Konebaad afsted for at hiemhendte ham.
- ¹¹/₁: Imod Aften fik man den Efterretning fra Colonist *Lars*, at han frygtede for, at Frostene i hans Fødder var overgaaet til Koldbrand. Formedelst haard Blæst kunde han ikke hiembringes — — — —.
- ¹⁷/₁: — — — kom en Konebaad fra Kariet, som bragte — — — *Lars Sigmeliusen*. Man blev da vaer, at denne stakkels Karls Fødder var ilde tilredt af Frost, som sikkerlig vil faae skadelige Følger for ham. Ham blev givet Egebark-Extrakt for derved at fordrive det raadne Kiød, som havde sadt sig paa hans Fødder.⁴
— — — — —
- ⁸/₂: Den forhen ommeldte Blanding *Lars Sigmelius* har nu mistet begge Fod-Bladene, saa at han nu, saa at sige, kryber paa alle Fiire. Man var saa heldig — — — at fordrive Koldbranden. — — Bemeldte Mand er fortiden ellers taalelig vel, og de Saar, som det slemme Tilfælde har foraarsaget paa Anklerne, læges nu daglig. Beklagelse værdig er nu denne Mand, fordie han tilfulde kan regnes blandt Krøblingers Tal.

¹ Beboet plads ca. 35 km. syd for Godthaab.

² Et højt, let kendeligt fjæld ca. 10 km. syd for Godthaab.

³ Det frøs i disse dage 11 à 12° Réaumur.

⁴ Der var ingen læge i Sydgrønland dengang.

Lars Sigmelius blev pensioneret som invalid og døde faa aar senere. —

Olof Sundberg var hvalfanger ved Claushavns anlæg 1785.

Daniel Sjöbäck, f. ca. 1730 i Skaane, blev 1765 ansat som kolonist i Sukkertoppen i Sydgrønland med løfte om senere at blive assistent. Da dette trak ud, rejste han tilbage efter en del aars forløb. 1782 engageredes han paany som kok hos inspektøren i Godhavn. 1786 udnævntes han til underassistent i Ritenbenk, hvorfra han pensioneredes (50 rdl. aarlig) 1803 og rejste til Europa.

Gift maj 1762 i Frelser kirke i København med *Anna Helena Sjöfeldt*, † ca. 1798 i Ritenbenk.

Deres eneste datter *Elsa Cathrina* opholdt sig 1800 hos foged *B. J. Schultz* i Norge (tidligere inspektør i Nordgrønland). —

Andreas Thorin var først bødker i Julianehaab² 1800—04, senere i Holsteinsborg fra 1807. Han ankom til Godhavn 1811 for at rejse til Danmark derfra, men lod sig engagere for endnu 1 aar mod 70 rdl. i løn.

Han var uden tvivl broder til stamfaderen for den grønlandske slægt. —

Matz Ydestad var kok hos inspektøren i Godhavn fra 1793 til 1797.

Brødrene *Nicolai Oman* og *Andreas Bengtson Oman*, begge smede, antoges i tjenesten i Nordgrønland, den første for 6, den anden for 3 aar.

Note: Den ovennævnte *Johs. Semelius'* ægteskabshistorie er ikke uden interesse. Under sit ophold i Egedesminde blev han forelsket i Grønlændeinde *Anc*, med hvem han derefter levede sammen. Men da han ikke vilde ægte hende, blev han hjemsendt 1772. Længsel efter hende drev ham imidlertid til at tage ansættelse paany 1773. Men da han nu inderlig ønskede at gifte sig med hende, blev det ham forbudt. Herover blev han ganske fortvivlet og fik saadanne samvittighedsskrubler over at have levet umoralsk med hende, at han blev næsten vanvittig. Og da han ved samtaler med præsten forsikrede, at han selv vilde tage hele ansvaret for ægteskab uden tilladelse paa sig, og tage hende med til Sverige, »hvor han nok skulde vide at forsørge hende», kunde præsten ikke andet end opfylde hans ønske og viede dem. De rejste derefter til København, hvor handelsdirektionen blev meget forternet over dette brud paa reglen og skaffede præsten en irettesættelse, men dog sendte parret til Godthaab aaret efter.

² Grønlands sydligste koloni, anlagt 1779.

Augustin Ehrensvärd i yngre år. Oljemålning av Scheffel. Tillhör greve Augustin Ehrensvärd, Liatorp.

Något om Sveaborgs skapare såsom konstnär och vitterlekare.

Av **Sven Pn. Lagerberg.**

Namnet Ehrensvärd är, som bekant, genom den snillrike generalamiralen greve Carl August för alltid införlivat med svensk konst-historia. Mindre bekant torde vara, att även generalamiralens fader, Sveaborgs frejdade skapare, fältmarskalken greve Augustin Ehrensvärd, var en lycklig utövare av de sköna konsterna.

I det »åminnelsetal» över fältmarskalken Ehrensvärd, som den 23 februari 1774 i konungens närvaro hölls i K. Vetenskapsakademien av dess ledamot generalkvartermästaren Axel Magnus von Arbin, heter det bl. a. på tal om Ehrensvärds ungdom:

»Vitterhetsarbeten och öfning i frie konsterne utgjorde nu och framgent hans tidsfördrif. Därunder hämtade han nye krafter för nya besvär. Den gåfvan han af naturen ägde, at skrifva verser, nyttjades sällan; likväl alltid med smak. I teckningen på fri hand äro Mästerstycken efterlämnade, och de Målningar i Oljofärg, som jag sedt, äro at skatta ibland de lycklige.»

v. Arbin upplyser alltså, att Ehrensvärd, utom tecknare och målare, även i någon mån var vitterlekare. Han meddelar också i sitt ovannämnda tal, att Ehrensvärd under sin vistelse i Paris åren 1736—1738 lärt sig föra gravstickeln.

Hava till våra dagar bevarats några prov på Augustin Ehrensvärds förmåga som konstnär och skald?

Mycket torde det icke vara; men något litet finnes dock, som ådagalägger, att v. Arbin icke saknat skäl för sina ovan citerade uppgifter.

I enskild ägo här i Stockholm finnes ett litet porträtt föreställande riksrådet Carl Lagerberg f. 1708 d. 1767. Det är en elegant och ledigt gjord blyertsteckning i profil, utförd i typiskt 1700-talsmanér och tydande på en högt uppdriven konstskicklighet. Bilden är signerad — i bläck — »A. Ehrnsvärd (sic) fecit» och under densamma står med fältmarskalkens handstil följande vers:

»Que la fortune vous est favorable,
 »qvi, deux privileges, vous a offert:
 »car le plus affreux seroit aimable,
 »s'il possedoit la force de votre esprit.²

Här finnes alltså ett bevis för att Augustin Ehrensvärd var både konstnär och skald. Enligt uppgift av porträttets nuvarande ägare, som på mödernet härstammar från riksrådet Lagerberg, säger familjetraditionen, att bilden är tillkommen under en session i råds-kammaren. Riktigheten härav tillåter jag mig dock betvivla, bl. a. därför att Ehrensvärd aldrig var riksråd. Troligare är det då, att bilden ritats under något sammanträde i sekreta utskottet, där de båda herrarna samtidigt voro medlemmar vid riksdagen 1746—1747. Mig förefaller det dock sannolikast, att porträttet tillkommit vid något tillfälle, då artisen haft god tid på sig, ty, om än skissartad, är dock teckningen ytterst fint utförd, nästan i miniatyrteknik. Den franska versen tyder dessutom på att författaren och föremålet varit nära bekanta, troligt nog för övrigt, ty utom den politiska trosfrändskap, som förenade dem — båda voro rättrogna hattar, ehuru inga utpräglade partimän — voro de även »släkt med släkten». Augustin Ehrensvärds mor, Margareta Mannerheim, hade nämligen en kusin greve Carl Johan Cronstedt, vars hustru Eva Margareta Lagerberg var dotter till riksrådet Sven och kusin till riksrådet Carl Lagerberg. Otroligt är ingalunda att porträtteringen skett just i slutet av 1740-talet; bildens utseende tyder på att originalet knappt kan hava varit mer än omkring 40 år då bilden togs. Underskriften med namn och titlar är tillkommen senare under 1700-talet och tecknad på en den ursprungliga bilden tillklistrad lapp.

Här må nämnas, att av riksrådet Carl Lagerberg finnes även ett porträtt i olja, midjestycke en face med rådstalar och serafimerkedja. Detta porträtt, som f. n. tillhör konsul Sven M:son Lagerberg, lär emellertid, enligt familjetraditionen, vara målat efter riksrådets död. Uppgiften vinner sannolikhet därav att i boupp-teckningen efter Carl Lagerberg upptagas bland »familieconterfalter» allenast sådana av den avlidnes farbror riksrådet Sven Lagerberg, hans hustru Catharina Maria f. Danckwardt-Lillieström, — även detta nu i konsul Lagerbergs ägo — samt den sistnämndas fader ryttmästare Jacob Danckwardt-Lillieström. Svårt är att säga, huru-

² Ordet »privileges» skrives utan accent och i st. för »offert» står där »offrit». Männe en licentia poetica för rimmets skull?

vida de båda sålunda bevarade porträtten av Carl Lagerberg sins emellan förete likhet. Men nog tycka sig ättens medlemmar i båda återfinna vad man plägar kalla »släktdragen».

Ett är emellertid visst: den nu beskrivna teckningen av Augustin Ehrensvärds hand rättfärdigar fullkomligt v. Arbins ovan citerade ord: »I teckningen på fri hand äro mästerstycken efterlemnade —».

Upptäckten av det ovannämnda porträttet föranledde mig att söka uppspåra flera minnen av Augustin Ehrensvärd som konstnär. Men lika rik som hans sons konstnärliga kvarlåtenskap är, lika torftig tyckes hans egen vara.

Hos grevliga ätten Ehrensvärds nuvarande huvudman finnes en pennteckning, daterad Sveaborg 1764. Även baksidan av densamma är försedd med teckningar. Envoyén greve Albert Ehrensvärd har benäget meddelat, att han äger »två mycket vackra laveleringar, varav den ena i tusch och båda föreställande landskap. Båda efter tidens smak något väl komponerade». På den ena står »den 12 (?) september 1764 Sveaborg» och på den andra »1 sept. Sveaborg, då jag kom hem från expedition». Ännu en tuschlavering finnes hos greve Augustin Ehrensvärd i Helsingborg.

I offentliga samlingar finnes icke mycket. Nationalmuseum äger i tre exemplar ett väl utfört kopparstick, vars första avdrag — »avant la lettre» — finnes hos greve Augustin Ehrensvärd. Det är ett porträtt av »Carolus Linnaeus Med. doct.» och signerat »Au. Ehrensvärd (sic) amica manu fec. 1740». Signeringen upplyser alltså, att Ehrensvärd stått i vänskapsförhållande till den frejdade vetenskapsmannen. I Nationalmuseum finnas dessutom två lavyrer i tusch, båda sjöstycken, der små fartyg, ett par med tretungad flagg, kastas omkring på häftigt svallande vågor. Lavyrerna äro icke signerade av konstnären, men på den ena står skrivet med 1700-talsstil: »General Lieutenanten Ehrnsvärd pinxit 1762. Loka.» och på den andra: »Gen. Lieut. Ehrnsvärd, pinxit 1763.» Slutligen äger Nationalmuseum en pennteckning i sepia — bröstbild av en man med långt skägg och iklädd kurhatt — även den försedd med underskrift: »Gen. Lieut. Ehrnsvärd.» Alla tre teckningarna bära stämpeln »K. M.» och hava sålunda ursprungligen ingått i Kungl. Museums samlingar.

I Kungl. Biblioteket finnas, förutom ett exemplar av det ovannämnda kopparsticket, ett par små volymer i oktav med sammanlagt 45 stycken teckningar och lavyrer av Ehrensvärds hand. Böckerna ifråga äro bundna i vackra röda marokängband med, i guldpressning, Sveriges tre kronor i hörnen och på frampärmen

ett krönt dubbelt G. omgivet av de tre kronorna samt innehålla av Ehrensvärd egenhändigt, med synnerligen prydlig handstil skrivna anteckningar från en resa i Finland år 1747. Första delen har på första bladet en på finska avfattad tillägnan till den då två-åriga prins Gustaf, sedermera Gustaf III: »Meiden penin Göstan muiston», d. v. s. »Vår lille Gustafs minne». Skriften är anbragt i en oval sköld, överstrålad av nordstjärnan och svävande i moln, i vilka synas två flaskor och ett par glas, alltsammans typisk roccoco och utfört i tuschlavering.

Denna del, som kommit till K. Biblioteket från Krigsarkivet den 7 april 1880 — den andra har funnits i biblioteket ända sedan 1793 — börjar med anteckning, att färden anträdde från Fredrikshov den 8 juli 1747 på aftonen och slutar helt tvärt: »d. 15 aug. foro vi från Philpola till Kiärtis». Sedan följa dels några rena blad, dels blyertsanteckningar och utkast till befästningsritningar. Även andra delen har å första sidan en tuschlavering, liknande den i första delen, endast med den skillnad, att i molnen sitter en elegant roccocodam med en butelj i ena och ett glas i andra handen. Även inskriften är något olika: »Meiden Nuoren Printz Giöstan muisto» — »Vår unge prins Gustafs minne». Teckningen är daterad Helsingfors den 9 sept. 1747. Anteckningarna i denna del börja med den 11 september 1747, då avresan sker från Helsingfors, och sluta någon ej angiven dag efter den 21 september, då de resande äro tillbaka i Stockholm. Även i slutet av denna del finnas rena blad samt blyertsannotationer och skisser.²

De i arbetet förekommande bilderna äro dels pennteckningar, dels lavyrer i tusch och sepia, fint, nästan petigt utförda, men vittnande om aktningsvärd talang. Tydligt hava de kommit till efter hand under resans lopp — man hade ju gott om tid under en resa då för tiden. Ett flertal äro daterade; äldsta datum är den 11 juli, yngsta den 24 september 1747. Till övervägande del utgöras bilderna av landskap och sjöstycken, men även några figurteckningar förekomma, bl. a. en liten pennteckning i tusch, föreställande ett par tavastlänningar, man och kvinna — »fula som synden quinnfolken mest» — säger Ehrensvärd om denna del av den finska befolkningen.

I rent konstnärligt hänseende torde emellertid ingen av de i Nationalmuseum och K. Biblioteket befintliga teckningarna kunna mäta sig med porträttet av riksrådet Lagerberg.

² Arbetet är från trycket utgivet i Helsingfors år 1882 av Dr. REINH. HAUSEN. I företalet finnes, bl. a., en utförlig beskrivning å samtliga teckningar.

Av oljemålningar, som med sannolikhet kunna tillskrivas fältmarskalken, finnas åtminstone två i behåll, båda numera hos ryttmästaren greve Augustin Ehrensvärd. Den ena föreställer ett stormande hav vid en klippig kust med skeppsbrutna under en himmel täckt av svarta moln. På tavlans baksida står skrivet med 1700-talsstil: »Fältmarskalken Ehrensvärd (sic) Pinxit.» Innan den kom till den nuvarande ägaren har målningen funnits på det Löwenska godset Häringe i Södermanland, dit den väl förmodligen kommit med fältmarskalken Ehrensvärds brorssons dotter Louise, då hon år 1821 trädde i äktenskap med Häringes dåvarande innehavare friherre Axel Wilhelm Löwen.

Den andra av ifrågakvarande tavlor, som en längre tid varit i grevliga ätten Barcks ägo, föreställer ett lugnt hav med seglare utanför en hög klippig kust. Den är utmärkt väl utförd och påminner i målningssätt och motiv om den franska marinmålaren Joseph Vernet. Möjligen är den rent av en kopia efter denne. På nedre delen av tavlans spännram står: »C. A. E. Målad af Sveaborgs grundläggare» samt på spännramens högra sida: »Har tillhört C. A. Ehrensvärds samling».

Vem är denne C. A. Ehrensvärd? Helt säkert ingen annan än general-amiralen. Han är nämligen den ende greve Ehrensvärd i äldre tider med initialerna »C. A.» Att inskriften skulle åsyfta general-amiralens kusin, den bekante diplomaten friherre Carl August Ehrensvärd, död ogift i Stockholm 1805, är föga troligt, ty denne, som tillbragte större delen av sitt liv utom fäderneslandet, lär knappast hava varit i tillfälle att bilda några samlingar.

Tavlans proveniens får väl alltså anses i sin mån bevisa, att den verkligen är målad av fältmarskalken. Absolut visshet om de båda tavlornas mästare kan troligen aldrig vinnas, då ingen av dem är signerad; men de nu anförda sannolikhetsbevisen äro ju talande nog.

Ovan omnämnda kopparstick, teckningar och målningar utgöra, såvitt jag kunnat utröna, hela den konstnärliga kvarlåtenskapen efter Sveaborgs skapare.

Äro minnena av Augustin Ehrensvärd som konstnär fåtaliga, så äro vittnesbörden om hans skaldegåva än färre om ens några — v. Arbin säger ju också, att »den gåvan han av naturen ägde at skriva Verser, nyttjades sällan». Inom ätten fortlever ingen tradition att stamfadern varit skald, enligt vad jag inhämtat. I Tosterupsarkivet, som f. n. är deponerat i Riksarkivet, finnas visserligen ett par ganska digra buntar rubricerade »familjepoesi»; men

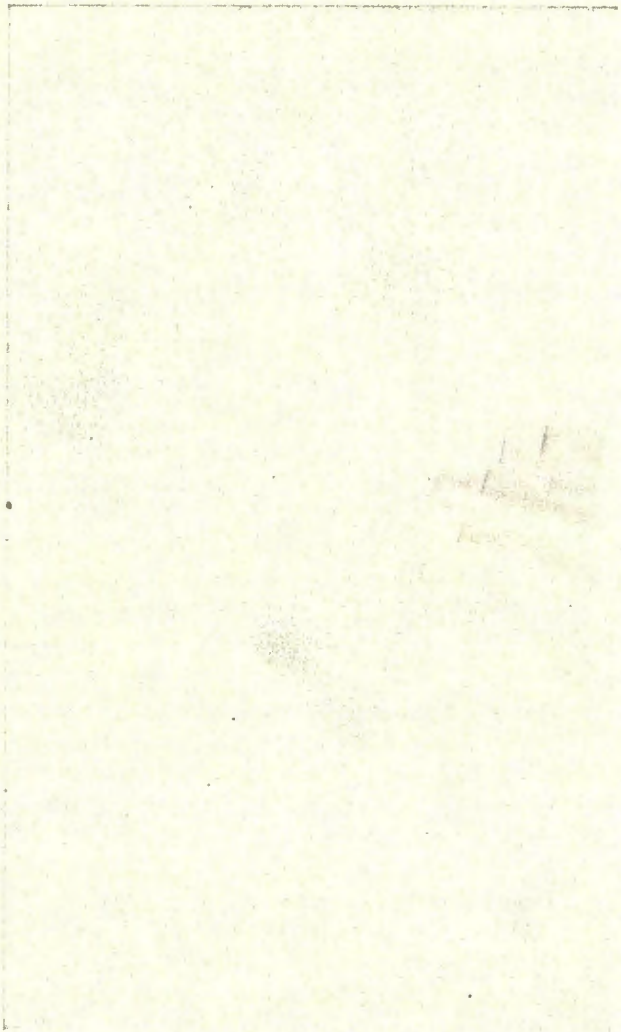
något som med säkerhet kan hänföras till fältmarskalken har jag ej kunnat påträffa. Möjligt är dock, att en där befintlig gratulationsdikt »På Fröken Fiken Fersens Födelsedag 1768»² är skriven av honom; handstilen erinrar åtminstone starkt om stilen i boken om den finska resan.

Verserna i denna dikt äro skrivna på någon sorts allmogedialekt och icke särdeles lediga. Att författaren varit nära vän till familjen v. Fersen är påtagligt. För övrigt är det ej blott Fröken Fiken som apostroferas i dikten, alla de fem vackra döttrarna till greve Carl Reinhold von Fersen få var sin lilla fleurette:

»Jag vill int tal om Ulla mera
 Sen minsta barn bå sir å hör
 Hva väsen hennes skönhet gör.
 Men nu tar Fiken på regera
 Å om dä vore gjort mä dä
 Men så ska fröken Augusta
 Å så Charlotte begynna rusta
 Å Eva lär nog följa mä.»

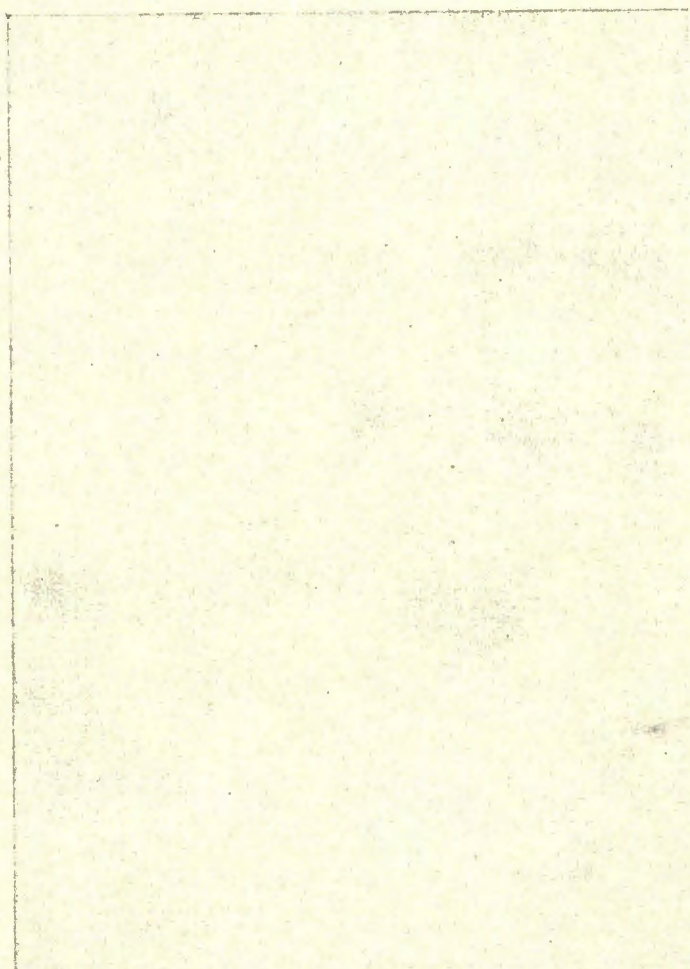
Den franska versen under Carl Lagerbergs porträtt får väl emellertid betraktas som det enda till våra dagar komna beviset för Augustin Ehrensvärds poetiska talang. Men kanske icke ens det är fullt säkert — det kan ju mycket väl tänkas, att versen är endast ett citat, som konstnären händelsevis erinrat sig vid porträtteringen och funnit lämpligt som tillägnan. Eljest vill man gärna tro, att en så genomsvensk man som Sveaborgs skapare skulle funnit det naturligare att till en vän av Carl Lagerbergs kynne uttala sitt hjärtas mening på svenska.

² I dikten säges om föremålet »hon ha nu sjutton år passera»; den är alltså tillägnad Sophia v. Fersen, f. 1751 ^{25/9}, † 1774 ^{29/7}; g. 1773 ^{22/4} med greve Adolph Fredrik Lewenhaupt.

Lavering av Augustin Ehrensvärd. Kungl. Biblioteket.

von Hohenhausen.

Adl. ättens n:r 2150 finska härstamning jämte stamförvanter i Finland.

Ätten von Hohenhausen, bördig från Pommern, erhöll d. d. 22 nov. 1686 riksfriherrlig värdighet och densamma d. d. Pressburg 15 jan. 1688 bekräftad i Böhmen samt har i Tyskland spelat en framstående roll. Den fortlever där ännu friherrlig (von Hohenhausen und Hochhaus), varemot den i Sverige med hjälten från Svensksund Carl Johan v. H. (tab. 4) 1 jan. 1786 adlade och 1789 under n:r 2150 introducerade adliga ätten som känt 1902 utslöcknat på svärdssidan med överste Herman Ludvig v. H. I Finland, där den haft sitt hemvist i sydvästra delen av riket, Kimito, Bjärnä och Bromarv socknar, slöts ätten, ointroducerad, redan 1835 av kapten Carl Fredric v. H. (tab. 6), vilken sex år tidigare i främmande land förlorat sin son.

Medelst resolution av 22 okt. 1746 förklarade Åbo hovrätt, att bröderna Gustaf Johan och Ernst Diedrich Hohenhausen (tab. 2) ej kunnat i ingivna ansökningar leda i bevis, att deras fader varit frälseman.¹ Flere ätten och sannolikt dess äldre led belysande handlingar hade av ovannämnda kapten Carl Fredric v. H. 1812 vid hans misslyckade anhållan om introduktion på Finska Riddarhuset inlämnats till Regeringskanseljen i Finland,² men dessa förvaras ej i Finlands Statsarkiv bland Regeringskanseljens protokoll,

¹ Finlands Statsarkiv: Bouppteckningsinstrument efter Johan v. H. (tab. 2) av 7—10 jan. 1747 (Piikkis vol. 183, fol. 475 ff.).

² Regeringskanseljens Ekonomiedepartements Protokoll ^{22/5} 1812, 8:o. I sin supplik (Suppl. Diarium 1812 ^{n:r 235} s. 65), ingiven ^{28/3}, anhåller v. H., att »såsom härstammande från en urgammal Pommersk adelig ätt af samma namn, i Nåder blifva upptagen ibland Ridderskapet och Adeln i Finland: Biläggande Sökanden ej allenast Hans Maj:ts Konungens i Sverige under den 1 Februari (!) 1786 för Sökandens Syskonebarn nu mera aflidne Majoren Carl Johan v. Hohenhausen i Nåder utfärdade Bref å Adeligt Stånd och värde, utan ock åtskilliga andra handlingar». Dessa skulle överlämnas till H. M:t »utan att Kejsrerliga Regerings Conseillen likväl fann sig äga anledning att Nädiget bifall å samma ansökning i underdånighet tillstyrka».

utan torde de ha befunnit sig i Finska Statssekretariatets arkiv i S:t Petersburg, där även Regeringskanseljens motivering till avslag förvarats.¹ Till följd av nuvarande förhållanden har det tyvärr ej varit möjligt att kunna efterse handlingarna ifråga och är det tvivel underkastat, huruvida de alls mera finnas i behåll. Beklagligtvis har det för förf. ej heller varit möjligt att i Tyskland kontrollera de av Anrep lämnade, som det synes, tvivelaktiga uppgifterna över ättens fadernehärstamning. Det tillfaller därför en framtida kritisk forskning att fastställa det riktiga förhållandet.

Namnet skrives i kyrkböcker och övriga handlingar samt i litteraturen stundom Hogenhausen och Hogh(a)usen, i likhet med Hohenhausen och Hohenhaus, efter godtycke med eller utan »von».

Nedanstående tabeller, vilka framvisa en i obemärkt och under anspråkslösa förhållanden framlevad grens av en framstående ätt korta saga, torde kunna påräkna intresse hos vänner av personhistorisk forskning.

Tab. I.

WILHELM FRIEDRICH VON HOHENHAUSEN, enligt Anrep (men föga sannolikt, emedan barn till honom äro födda redan på 1680-talet; i varje händelse är faderns födelseår 1659 oriktigt), son till *Johan Berthold von Hohenhausen*, d. 1687, och hans hustru född *von Schlippenbach*. Löjtnant vid Åbo läns kavalleriregemente, sedermera ryttmästare. Tillfångatagen av ryssarna 1709 och förd till Solikamsk.² Synes från 1700 ha ägt hela Kalkkila by av rusthålls natur i Kimito. Död där »in maji» 1737 (»för-afskiedade Ryttmästaren Wilhelm Hohenhaus från Kalckila, en gammal uprichtig man, slitit mycket ondt i fångenskapet, begrofs i Choret den 31 maji»). — Gift med *Catharina Pehrsdotter Scharf* (*Skarp*), möjligen av tyskt ursprung. Fru Catharina Scharf klagade 1708 över missväxt på sitt rusthåll Kalkkila i Kimito. Dopvittne (kallas då Skarp) för dotterdottern Marg(ar)etha (Hamburg) 30 aug. 1711. Torde ha avlidit under Stora ofreden, emedan hon ej där-efter anträffas i Kimito kyrkliga handlingar.

¹ Regeringskanseljens Ekonomiedepartementets Protokoll ^{25/12} 1812, 5:o. Ekonomiedepartementet hade ^{25/5} till H. M:ts nädiga prövning överlämnat kaptenen Carl Fredric v. Hohenhausens underdåniga ansökning att bliva upptagen ibland Ridderskapet och Adeln i Finland. Jämlikt geheimerådet Aminoffs skrivelse av ^{26/12} 1812 hade H. M:t på de av Regeringskanseljen anförda skäl icke ansett sig kunna bifalla denna ansökan

² Denna uppgift, som av Anrep hänföres till sonen Johan, har här rättats. Utom att fångenskapen beröres i längden över begravna i Kimito, synes Johan v. H. under hela ofreden ha vistats i nämnda socken och har han, som av följande tabell framgår, med all sannolikhet aldrig varit officer.

Barn (ordningsföljden oviss):

Elisabeth, d. i Kimito 30 mars 1727, begr. i kyrkan 9 juni.
— Gift med rusthållaren å Tjuda Storgård i Kimito *Nils Mattsson*, senare *Hamberg*, i hans första gifte, d. i Kimito 20 maj 1758, och omgift där 19 nov. 1734 med änkan *Maria Nilsson* Birkman, från Trotby i Kimito, d. i Kimito 4 jan. 1754. (Barn, döpta i Kimito: *Margetha* 30 aug. 1711, *Jacobus* 25 juli 1722, begr. 2 sept. s. å.).

Margaretha. — Gift med ryttaren *Föran Mattsson*, i Kalkkila, senare i Tjuda. (Barn, döpta i Kimito: *Johan* 26 apr. 1710, *Petter* 29 juni 1713).

Maria. Levde i Kimito ännu på 1740-talet. — Gift i Kimito 26 dec. 1710 med studiosus *Johannes Toftéen*, Smolandus, (student i Åbo 6 aug. 1701: *Toftenius*) å Kuggböle, sedan å Nive-laks Södergård, d. på Kalkkila, begr. i Kimito kyrka 17 sept. 1740, 67 år gl. (Barn, döpta i Kimito: *Catharina* 1 okt. 1711, *Maria* 2 maj 1716, *Elisabeth* 15 jan. 1720, *Wilhelm* 6 juni 1722 (det ena av de två barn, som begr. 24 juni s. å.), *Wilhelmus* 19 febr. 1724, *Adam* 11 apr. 1729. — En son *Anders Toftéen* gifte sig i Kimito 6 nov. 1740 med *Anna Johansdotter* från Åbo).

Catharina, f. 1688, d. på Kalkkila 27 nov. 1769, begr. i kyrkan 20 dec. (»Enkefru Ryttmästerskan välborna Fru *Catharina Wanæa* född *Hohenhausen*, af ålderdom, 81 år gl.»). — Gift i Kimito 30 mars 1725 med ryttmästaren *Gabriel Wanæus*, d. i Kimito 25 apr. 1753, 66 år gl., begr. 5 maj »midt för Predikstohlen». Bodde på Kalkkila. (Deras dotter *Margaretha* döptes i Kimito 17 okt. 1726 och blev där 15 aug. 1745 gift med korpralen vid Åbo läns infanteriregemente *Otto Reinhold Lindberg*, styvson till *Johan v. H.*, tab. 2).

Johan (enligt *Anrep*, *Johan Wilhelm*), f. 169(6), godsägare, begr. 30 mars 1746. Tab. 2.

Anna H. . . . , levde ogift 1747.

Wilhelm,² sergeant, levde 1750. Tab. 7.

Tab. 2.

JOHAN VON HOHENHAUSEN (son till *Wilhelm Friedrich v. H.*, tab. 1), f. 169(6). I motsats till *Anreps* uppgift, att *v. H.* varit löjtnant vid Åbo läns kavalleri, framhålles i bouppteckningsin-

² I Tusby kyrkböcker finnes bland personer bosatta hos *Wilhelm v. H.* uppförd en annan *Wilhelm* med anteckning: »Broder *Wilhelm* äldre. Till *Revall*». Han kommunicerade endast 7 sept. 1740.

strumentet av 7—10 jan. 1747 uttryckligt, att han ej varit löjtnant. v. H. torde ej ens ha varit officer, emedan han städse förekommer under den enkla benämningen »Herr». Var först bosatt på Fröjdböle i Kimito, vilket gods han måhända även ägt. På grund av arvsfifte av 27 jan. 1724 tillföll hans hustru i arv efter hennes föräldrar Viborgs eller Frillans sätesgård i Bjärnä, vilken stannade inom den finska grenen till dess utslocknande, under mera än ett sekel. Begr. i Bjärnä 30 mars 1746 (»Herren på Viborgs gård Hogenhausen, 50 år»¹). — Gift 1:o i Bjärnä 19 maj 1713 (»Hr Johan von Hohenhausen») med *Ebba Margaretha Falkenfelt*, f. i Kimito 10 sept. 1687, d. tredjedag jul 1729 (betalning för gravöppning erlades i Bjärnä 25 jan. 1730), dotter till ryttmästaren, ägaren av Fröjdböle och Viborgsgård Gustaf Falkenfelt, adl. ätten n:r 1180, (begr. i Bjärnä kyrka 28 apr. 1705 och hans andra hustru Margaretha Hufvudsköld, adl. ätten n:r 498, (begr. i Bjärnä kyrka 19 maj 1713); — 2:o i Bjärnä 10 aug. 1731 med *Anna Johanna Bergh*, i hennes andra gifte, änka efter löjtnanten Lorentz Lindberg. Hon levde vid arvsfifftet 1747.

Barn (alla ur första giften):

Gustaf Johan, f. 1714. Var 1747 kammartjänare hos riksrådet greve Arvid Posse.

Wilhelm Friedrich, döpt i Kimito 6 okt. 1715. »Olyckeligen till döds skjuten i Stockholm 11 okt. 1743».

Christina Margaretha, f. 1718. Födde i Bjärnä 13 mars 1748 sonen Gustaf Johan, som 1766 försvinner ur Bjärnä kyrkböcker; själv anträffas hon ej efter 1798 och torde då ha avlidit.

Christer Fabian, döpt i Kimito 3 febr. 1720. Enligt boupp-teckningen efter fadern voro han och brodern Wilhelm Friedrich »förr än fadern och ogifte avlidne».

Förgen Christopher, döpt *Georgius* 23 juni 1722, inspektör, d. 31 okt. 1787. Tab. 3.

Ernst Diedrich, f. 5 nov. 1724, korporal, d. 16 mars 1760. Tab. 4.

Carl Magnus, f. 12 jan. 1727, sergeant, d. 7 sept. 1802. Tab. 5.

Eva Elisabeth, f. i Bjärnä 26 dec. 1729, d. i Lampis 24 maj 1780. — Gift i Bjärnä 2 febr. 1768 med föraren, sedermera furiren

¹ Denna åldersuppgift kan ej vara riktig, emedan v. H. ju ej kan antagas ha ingått sitt första äktenskap vid 17 års ålder.

Anton Henric Haak, sedan 1774 *Hake*, f. 1729, d. i Lampis 18 dec. 1798. Bodde på Pienistö Tuokalainen.

Tab. 3.

JÖRGEN CHRISTOPHER VON HOHENHAUSEN (son till Johan v. H., tab. 2), döpt (*Georgius*) i Kimito 23 juni 1722. Volontär vid Karelska dragonskvadronen (1747). Inspektör. Ägde genom sitt gifte Viksvidja rusthåll i Kimito. Död där 31 okt. 1787. — Gift (vigselpänningar erlagda i Kimito 13 dec. 1752) med *Fuliana Müller*, f. 20 dec. 1721, d. i Kimito 1 aug. 1804, dotter till ägaren av Viksvidja, ryttmästaren Bengt Fabian Müller (Möller; d. i Kimito 8 okt. 1750, 82 år gl., begr. 19 okt. vid hustrun »ofwan för Predikstohlen») och Anna Bygge (d. i Kimito 27 febr. 1746, 59 år gl., begr. 14 mars).¹

Barn (födda i Kimito):

Johan Christopher, f. 17 dec. 1753, d. ogift i Kimito 6 maj 1775.

Anna Margaretha, f. 7 febr. 1755. — Gift i Kimito 2 okt. 1783 med fältväbeln *Adolf Hollmén*, från Kyrkslätt, f. 15 juli 1759. Makarna sålde 20 juli 1795 $\frac{1}{4}$ av Viksvidja med därunder lagda $\frac{1}{4}$ stomhemman åt rusthållarsonen Fredrik Fredriksson samt samma dag ytterligare $\frac{1}{4}$ i samma lägenheter åt rusthållarsonen Henrik Henriksson och försvinna därefter ur Kimito kyrkböcker utan anteckning vart de flyttat.

Jacob Wilhelm, f. 27 mars 1760, d. ogift i Kimito 9 mars 1783.

Helena Beata, f. 25 dec. 1763, d. i Västanfjärd 27 aug. 1831. — Gift i Kimito 2 okt. 1783 med sergeanten vid Åbo läns rusthållsbataljon *Carl Edvard (Evert) Bäck i Finland*, adl. ätten nr 193, f. 24 aug. 1752, d. på Björkboda i Dragsfjärd 18 okt. 1814.

Tab. 4.

ERNST DIEDRICH VON HOHENHAUSEN (son till Johan v. H., tab. 2), f. i Bjärnä 5 nov. 1724. Trumslagare vid livdragonregementet (1747), sedermera korpral. Fogde å Viksgård i Kimito 1744—48. Bosatt därefter på Pargas i Bromarv. Död där 16

¹ Makarna Müller hade ännu döttrarna: Anna Catharina, döpt i Kimito 31 nov. 1709, gift där 8 dec. 1731 med skrivaren vid Tykö bruk Carl Gaddelius; Hedvig, vigd 14 okt. 1740 i Kimito vid rustmästaren Johan Rungius från Loimijoki socken; Regina, gift i Kimito 17 okt. 1745 med kvartermästaren Gustaf Reinhold Bäck i Finland (se Anrep, tab. 18, Wasastjerna, tab. 20, i vilka hon kallas Ebba).

mars 1760, begr. i Bjärnä 21 mars s. å. — Gift i Tenala 8 okt. 1752 med *Margaretha Elisabeth Gnospelia*, i hennes första gifte, f. 5 apr. 1727, d. i Bromarv 10 nov. 1768, dotter till kollegan vid Helsingfors skola Gottfrid Gnospelius (f. 1678, d. på 1750-talet) och Anna Gretha Starman (f. 1687, d. 31 aug. 1759) samt omgift i Bromarv 27 sept. 1764 med sergeanten Gustaf Magnus Stålhana, adl. ätten nr 292, i hans första gifte, f. 6 nov. 1736, d. i Kristina 9 jan. 1823.

Barn (födda i Bromarv, utom det äldsta):

Gottfrid, f. i Bjärnä 12 juli 1753, d. där 23 aug. s. å.

Carl Johan, f. 8 mars 1755 (ej på Frillans, såsom Finsk Biografisk Handbok I: 958 uppger). Kaptén vid arméns flotta. Adlad 1 jan. 1786 och introducerad 1789 under nr 2150. Stupade vid Svensksund 24 aug. 1789 på sitt chefskepp »Björn Järnsida» med vilken han h. o. h. omringad av fienden uthärdade en fjorton timmars strid, visande »ett av de mäst lysande tapperhetsprov, som Sveriges sjökrigshistoria har att omtala». Om honom och hans ättlingar, sönerna ur hans gifte med *Elisabeth von Nackreij*, adl. ätten nr 1712, voro generaladjutanterna *Carl Ludvig* och *Michael Silvius von Hohenhausen*, den förre statsråd och chef för lantförsvarsdepartementet samt kabinettskammarherre, den senare landshövdning på Gottland, se Anreps och Wrangel & Bergströms Ättartavlor.

Diedrich Fabian, f. 20 okt. 1757, d. 1771.

Margaretha Sophia, f. 30 sept. 1759, d. i Bromarv 26 juni 1763.

Tab. 5.

CARL MAGNUS VON HOHENHAUSEN (son till Johan v. H., tab. 2), f. i Bjärnä 12 jan. 1727. Sergeant. Ägde Frillans efter fadern. Död i Bjärnä 7 sept. 1802. — Gift där 4 aug. 1762 med *Margaretha Stenborg*, i hennes andra gifte, från Tenala, f. 1 nov. 1723, d. i Bjärnä 20 mars 1799, änka efter kronobefallningsmannen Johan Jacob Hougberg, f. 19 mars 1712, levde i Karis i slutet av 1750-talet.

Barn:

Jacob Wilhelm, f. på Illby i Borgå socken 16 mars 1763, d. i Bjärnä 9 aug. 1770.

Carl Fredric, f. 3 maj 1765, kaptén, d. 18 mars 1835.

Tab. 6.

Tab. 6.

CARL FREDRIC VON HOHENHAUSEN (son till Carl Magnus v. H., tab. 5), f. i Bjärnä 3 maj 1765. Volontär vid kungl. livgardet 28 maj 1783. Furir s. å. Fältväbel 17 maj 1785. Löjtnant i armén och fänrik utan indelning vid Björneborgs regemente 29 mars 1791. Transporterad till Björneborgs regementes lätta infanteribataljon 7 apr. 1795. Adjutant vid bataljonen. Avsked med kaptens n. h. o. v. 20 nov. 1807. Bevistade kriget 1788 på skärgårdsflottan och 1789 drabbningen vid Björkö, där han kontusionerades i huvudet »och medels räddning undan fienden, sedan Galeren Ekeblad af flere grundskått masaqrerad föll fienden i händer, med en liten Eschaloupe anländ till Svensksund». — Anhöll 28 mars 1812 om introduktion på Finska Riddarhuset, men denna ansökan blev av H. M. Kejsaren-Storfursten 16 nov 1812 icke bifallen. Ärvde Frillans av fadern. Död i Bjärnä 18 mars 1835. — Gift med *Margaretha Elisabeth Björk*, enligt uppgift i Bjärnä kyrkarkiv från Borgå, f. 9 apr. 1770, d. i Bjärnä 29 dec. 1838.

Barn (födda i Bjärnä):

Carolina Margaretha, f. 4 juni 1797, d. i Bjärnä 3 dec. 1799.

Wilhelm Reinhold, f. 1 sept. 1799, d. i Bjärnä 6 sept. s. å.

Carl Magnus, f. 7 dec. 1800. Efter åtnjuten privat undervisning student (aboens) i Åbo 8 (21) apr. 1818, där han idkade studier under ett års tid. Sergeant på extra stat vid Åbo bataljon av 1:a infanteriregementet 30 okt. 1820. Kommenderad till tjänstgöring vid Helsingfors bataljon 1 sept. 1821—1 sept. 1822 samt 1 febr. 1825—1 sept. 1826. Transporterad med korpals lön till Vittis kompani 1 jan. 1822. Fänrik vid 3:e skarpskyttebataljonen. Transporterad till Ufinska infanteriregementet 22 (29?) dec. 1828. Död i Basardjik i Turkiet (Mindre Asien) 10 aug. 1829, ogift.

Wilhelmina, f. 2 juli 1804, d. i Alastaro 20 nov. 1856, den sista av ätten i Finland. — Gift i Bjärnä 20 mars 1825 med sockenadjunkten i Halikko, sedermera kapellanen i Alastaro *Josef Joachim Lagerbohm*, f. i Åbo 6 mars 1801, d. i Alastaro 8 mars 1879.

Fredric, f. 24 nov. 1806, d. s. d.

Claës, f. 31 dec. 1807, d. i Bjärnä 6 jan. 1808.

Edvard, f. 1 febr. 1811, d. i Bjärnä 26 nov. s. å.

4—210947. *Personhistorisk tidskrift* 1921.

Tab. 7.

WILHELM VON HOHENHAUSEN (son till Wilhelm Friedrich v. H., tab. 1). Föreare vid Nylands infanteriregemente, Fredrikshamnns garnison (förplägning i jan. 1736), sedermera sergeant vid Helsinge kompaniet (redan 1743). Bodde omkr. 1742—50 på Rusutjärvi Katila sergeantsboställe i Tusby. Bevakade 1747 vid arvskiftet efter brodern Johan sina fordringar. Vidare underrättelser om v. H. ha icke vunnits. — Gift med *Juliana Catharina Jägerhorn* (antagligen av Härtonäs-släkterna Jägerhorn, om vilka se Ramsay, Frälsesläkter). Hon kallas »välboren».

Barn:

Margaretha Helena. — Gift i Tusby 28 juni 1745 med fältväbeln vid Helsinge kompani av Nylands infanteriregemente *Lorentz Andreas Munck af Sommernäs*,² adl. ätten n:r 468, f. 17 mars 1712.

Leonhard Johan.

² *Munck af Fulkila*, adl. ätten n:r 130, enligt Anrep o. Wasastjerna. Jfr dock RAMSAY, Frälsesläkter.

Källor: Kyrkarkiv: Alastaro, Bjärnå, Borgå, Bromarv, Dragsfjärd, Karis, Kimito, Lampis, Tenala, Tusby, Västansfjärd. — Finlands Statsarkiv: Bouppteckningsinstrument. Mantalslängder. Winterska o. Ramsayska samlingarna. Regeringskanseljens protokoll. Björneborgs regementes rullor o. meritförteckningar. De värvade finska truppers handlingar. — Litteratur: Anrep, *Ättartaflor*. Bergholm, *Sukukirja*. Lagus, *Finska Adelns Gods o. Ätter*. Lagus, *Åbo Akademis Studentmatrikel*. Ramsay, *Frälsesläkter*. Stackelberg, *Finlands Adelskalender 1897*. Wasastjerna, *Ättartaflor*. — Meddelanden av: Pastorn Frithiof J. Pennanen, Kimito. Amanuensen, Fil. Mag. Gunnar Sohlberg, tulltjänstemannen Eino Tamelander o. bibliotekarien, fil. mag. Atle Wilskman i Helsingfors, m. fl.

Osmo Durchman.

Några randanmärkningar till »Strengnäs stifts herdaminne».

Av fil. lic. **Gust. Löw.**

»*Strengnäs stifts herdaminne*», utgivet av K. A. Hagström 1897—1901, är som andra arbeten av denna kategori ett oundgängligt hjälpmedel för personhistorikern. För de sista cirka 250 åren torde det få anses både tämligen tillförlitligt och relativt uttömmande. Ungefär detsamma kan sägas om notiserna från Medeltiden. Uppgiften är ju här ganska lätt, då de bevarade källorna äro så begränsade till omfånget. Det, som mest kan vara att anmärka, är en del oriktiga dateringar av urkunderna, något som väl oftast får rubriceras som tryckfel.

Mest bristfälligt är Herdaminnet, när det gäller Vasatiden och början av den Karolinska. Här blir, ju längre fram man kommer, källmaterialet, som forskaren har att genomplöja, så vittomfattande, att en enda person ej inom rimlig tid kan lyckas bemästra det, allrahelst om han i främsta rummet har en tjänst att sköta. Jag har vid studierna för ett arbete av övervägande lokalhistoriskt intresse (avsett att tryckas i en nära framtid) varit i tillfälle att kontrollera vissa partier av Herdaminnet, särskilt dess Närkesvolym, och vill nu i det följande framlägga några resultat rörande Hagströms behandling av *Stora Mellösa* prästlängd under nyssnämnda period. Min undersökning är förnämligast baserad på handlingar i Riksarkivet, Kammararkivet och socknens kyrkoarkiv (nu deponerat i Uppsala landsarkiv).

Jag förbigår alltså de äldsta namngivna prästerna i socknen, ehuru även här ett och annat vore att tillägga, och övergår genast till den förste kände protestantiske kyrkoherden, *Oluf*. Denne finner Herdaminnet vara omtalad dels i en handling av 1553 dels (efter hans död) i en häradsdom av 1571. Något närmare kan dock hans tid bestämmas.¹ Så är han redan 1542 innehavare av

¹ Efter handlingar i Kammararkivet.

en holme i »Jelmaren», benämnd »Foren» (Foderön), vilken före Gustav Vasas reduktion legat under biskopen i Strängnäs och hört till Segersjö »Rettaredöme». Sista gången, jag sett honom nämnd som tjänstgörande präst, är i en handling från 1561, då han innehar en »schatta engieteg» i Ryninge. Han har alltså varit kyrkoherde här minst 19 år, dödsåret torde vara antingen 1561 eller 1562. Att komma med en hypotes om två eller tre Oluf bör väl ej behövas.

En dylik personklyvning utan tillräckligt skäl har däremot Hagström (i motsats till föregångaren Follén) gjort sig skyldig till, när han som Olufs två närmaste efterträdare upptager dels en *Laurentius*, om vilken det kort och gott heter »curatus här 1569», dels en *Laurentius Thomæ Upsaliensis*, som först skall ha varit kyrkoherde i Ytter Selö, därpå 1577 fått transport till St. Mellösa för att efter 3 $\frac{1}{2}$ år flytta till Danmarks pastorat av ärkestiftet, där han avlidit 1617, sedan han därstädes varit pastor i 40(!) år. Men plats i Mellösa för en Laurentius i slutet av 1570-talet saknas fullständigt. Redan 1570 är herr *Hans* innehavare av en skatteängeteg i socknen, vare sig densamma, som Oluf hade, eller en i Usta, och han synes ha levat ända in på 1590. De båda Laurentius måste alltså placeras före 1570, och då blir utrymmet väl trångt. I själva verket ge källorna knappast någon anledning till antagande av mer än en, *Laurentius Thomæ*, såsom han själv kallar sig, vilken efter sin Mellösatid (3 $\frac{1}{2}$ år på 1560-talet) tjänstgjort i Ytter Selö till 1577 och därifrån kommit till Danmark. I de kamerala handlingarna om Mellösa har jag anträffat honom 1568, då »her Lars» innehar nyssnämnda äneteg.

Långt därefter har Laurentius haft en kontrovers med sina gamla församlingsbor angående inventariet, som befunnits vara mindre vid hans avflyttning än vid hans tillträde. En skrivelse har tillställts honom genom hertig Karls fogde Olof Svensson, vari han också tillfrågas om en bibel, som förkommit och som han troddes ha tagit med sig. Laurentius har svarat, men detta brev har ej kommit adressaterna till handa. Mellösaborna ha därför efter någon tid riktat en ny uppfordran till honom. Svaret härpå, daterat den 31 juli [15]91, finnes ännu kvar (i Uppsala landsarkiv). Av detta framgår, att Mellösaborna mellan det första och andra brevets avsändande fått reda på den omtalade bibeln, varföre herr Lars således i detta fall blivit orättvisst misstänkt; och vad det övriga inventariet beträffade, försäkrade herr Lars, att han levererat allt ifrån sig, såsom han mottagit det, så när som en del boskap,

»som dödh bleff aff gemene siuckdom». Frågan om huru man skulle förhålla sig med denna brist hade, erinrar herr Lars, ju dragits inför dåvarande »Biskop i Örebro» (här menas »ordinarius Nericiæ» Jacob Johansson, år 1569 utnämnd till biskop i Skara), och denne hade i hela socknens närvaro och med dess samtycke dömt kyrkoherde Lars fri från ersättningskyldighet; socknen skulle i stället göra ett sammanskott till ny uppsättning av kreatur. Till sist försäkrar sig herr Lars icke vara någon Mellösabo något skyldig.¹

Så komma vi tillbaka till herr Hans eller, som hans fullständig namn lyder, *Johannes Nicolai* (även Johannes Claudii). Herdaminnet ägnar honom endast fem rader, men här skulle åtskilligt ha kunnat tillfogas. Som vi nyss sett, är dess uppgift om tiden för herr Hans' tillträde till pastoratet felaktig. Det riktiga synes vara 1570, och utnämningssåret 1569. Hans dödsår sättes till 1589; men även detta kan betvivlas. Från år 1590 föreligger nämligen ett »Inventarium wedh Segersiö Gårdh til anno 1591», daterat den 1 oktober 1590, och här upptages jämte andra även »Johannes Klaudi — event. läsart Klauidi — kyrkioherde wtj Mädelösa» som (tilltänkt) vittne.² Hans egenhändiga underskrift saknas dock; endast två (kyrkoherden i Asker och en nämndeman) synas ha varit närvarande vid själva bevittningen. Naturligtvis har inventariet utskrivits något före den 1 oktober, och herr Hans kan antagas ha avlidit mellan instrumentets utskrivande och dess under-tecknande. En terminus ultimus för hans pastorstid ha vi i den 24 september 1590, då »her Niels Petri Scholemestere i Örebro» erhöll sin »Collation på Mädelöse prestegäld».³ Att vi å andra sidan böra hålla oss inom 1590, framgår utom av ovanstående även av att det brev,⁴ varigenom hertig Karl beviljar herr Hans' änka begärt nådår, är daterat så sent som (Uppsala) den 11 december 1590; nådåret skulle, heter det, räknas »ifrå denn dagh mannen affsomnadt och till annedt åhr om samme tijdh». Herr Nils tillträdde pastoratet den 1 maj 1591. Troligen har herr Hans avlidit på våren 1590.

I Herdaminnet finnes intet om herr Hans' släktförhållanden. Dessa kunna dock följas ganska mycket i detalj med ledning av handlingarna i Nicolaus Sabancorus' arvsprocess. Kock har gjort

¹ Samma brev är källan för notisen om längden av herr Lars' Mellösatid (»iagh war eders owerdige tienere icke lenger än i half fierde åår»). — ² Handlingen (i Kammararkivet) omnämnd av KOCK, Personhistorisk tidskrift 1920, sid. 3; notens formulering har dock blivit alltför sammandragen och därför ej fullt adekvat. — ³ Hertig Karls Registratur 1590. — ⁴ Kopia i Kammararkivet.

en utredning därav i föregående årgångs 1:a häfte, och det skulle ha varit tillräckligt för mig att hänvisa därtill, så framt jag ej haft att tillfoga ett och annat, detta delvis beroende på att jag använt även andra källor än Liber Causarum 13 i Svea hovrätts arkiv.

Fast står, att denne Johannes Nicolai (ej en med samma namn i Lilla Mellösa)¹ är broder till kyrkoherden *Laurentius Nicolai*, först i Ekeby och Gällersta, sedan i Kumla (Närke). Vidare har herr Hans' (första) hustru hetat *Ingeborg* och varit syster till broderns hustru *Ingrid*.² Ingeborgs och Ingrids föräldrar ha varit en »Her *Swen*», såsom han kallas i »Lasse Jönssons och hans wederparters Arflinia»,³ och *Kerstin Olofsdotter*. Systrarnas fullständiga namn ha alltså lytt *Ingeborg Svensdotter* och *Ingrid Svensdotter* och omtalas på detta sätt i handlingarna.⁴ På latin bör naturligtvis paterniteten återgivas med ett »*Suenonis*». Skulle Herdaminnets »*Suenonis Olai*» vara grundat på trovärdig källa, något som jag ej lyckats konstatera, kan detta här ej betyda annat än att, som Kock i sin replik till Östman⁵ antager möjligt, nämnde herr Sven hetat *Sven Olofsson*. — Vad de fem barnen till Johannes Nicolai och *Ingeborg Svensdotter* beträffar, har *Nils Hansson* (*Nicolaus Sabancorus*) avlidit mellan okt. 1620 och juli 1621; *Claes Hansson* finnes i en handling⁶ omtalad med samma främmande tillnamn som brodern (»*Clas Sabancorus*»); *Kerstin* (alias *Karin*) *Hansdotter* har i sitt äktenskap med *Lars Olofsson* i Arboga haft ett barn (enligt Stockh. stads Tänkebok 1612 en son);⁷ *Sven Hansson* har mot slutet av sitt liv varit bosatt i Köping och i sitt äktenskap med en *Brita Larsdotter* haft en dotter (*Brita* omgift efter *Svens* död med skolemästaren i staden *Benedictus Stephani*);⁸ *Anna Hansdotter* har troligen varit gift med en *Peder Torstensson* (denne och, nyssnämnde *Lars Olofsson* kallas nämligen svägrar till *Nicolaus Sabancorus*).⁹

¹ Framgår av handlingar i Kammararkivet. — ² Så i Stockh. stads Tänkebok 1616; namnformer i Lib. Caus. 13: *Ingärdh*, *Ingerdh*, *Ingel*, m. fl. — ³ Lib. Caus. 13. — ⁴ T. ex. i *Nicolaus Sabancorus*' juni 1620 inlämnade »*Slecht Linea*»: »*Ingeborgh Swensdotter*» och »*Ingärdh Swensdotter*». — ⁵ Personhistorisk tidskrift 1920, sid. 245. — ⁶ Ett intyg av borgmästare och råd i Köping till förmån för »hustru *Brita salige Swen Hanssons Efterlefverska*», daterat d. 2 juni 1621 (Lib. Caus. 13). — ⁷ L. J:s »*Arflinia*» har dotter; men denna källa tycks ej vara fullt tillförlitlig. — ⁸ Framgår av *Benedictus Stephani* inlagor vid fortsättningen av processen på 1620-talet och av ett intyg från 5 borgare i Köping av d. 12 okt. 1627 (Lib. Caus. 13). — ⁹ I ett gemmäle, dat. d. 5 okt. 1616, från *Nicolaus Sabancorus*' motpart *Hans Henriksson* (Gemmålet, »*Kortte Swar*» etc., inlämnat till rådhusrätten i Stockholm, finnes likaledes i Lib. Caus. 13). — Av *Ingeborg Svensdotters* närmaste anhöriga finnes hennes styvfader *Claes grytgjutare* omtalad redan 1554, då han är närvarande vid inventeringen på Örebro slott efter *Lars Siggessons* död (KA.),

Ingeborg Svendsdotter måste ha dött före sin man (system Ingrid dæremot var i livet ännu på 1620-talet). Den nådårssökande änkan kallas i hertig Karls förutnämnda brev av den 11 dec. 1590 »hustru Ella», en namnform, som även möter i kamerala handlingar omväxlande med »Ebbela», »Ebla», »Hebla» m. fl. Häri kan man ej gärna se några kortnamn för Ingeborg; snarare gå de tillbaka på ett Apollonia, som eljest förekommer i socknen förvrängt till »Abbeluna» och »Abluna». Herr Hans har alltså varit gift två gånger. Ebbela har efter nådårets slut varit bosatt i Råsta (by i St. Mellösa), där hon haft ett skattehemman »fritt enligt hans furstlige Nådes bref» av den 6 jan. 1592.

Herr Hans' efterträdare *Nicolaus Petri* innehar enligt Herdaminnet sitt kyrkoherdeämbete i socknen ända till 1603. Men även nu tala de kamerala handlingarna ett annat språk. Redan i 1595 års Afkortnings- och räntelängder träffa vi herr »Birgel», d. v. s. Birgerus Nicolai, som pastor i Stora Mellösa: han possiderar Foderön och stomhemmanet i Väster Ryninge, medan herr Nils ännu står upptagen för skatteängetegen. Sedan är herr Nils borta. Den sista handling, där han förekommer i samband med sitt Mellösapastorat, är ett brev från hertig Karl, dat. Grips-holm d. 23 juni 1595, vari hertigen skänker och tillgiver »H. Nils i Mädelösa» den gård, han för sitt prästegäld utgöra skall. Säkerligen innebär detta efterskänkande, att herr Nils ej längre fungerar som Mellösapastor. — Under de närmast följande åren, innan han blev superintendent i Kalmar, synes han ha tjänstgjort i Strängnäs och vara just den »M: Nilsz Decanus», som omtalas i en kameral handling av 1598 och den »M:r Niels kyrkieherden uthi Strengnäs», som hertig Karl insätter i 1600 års bibelkommission.² På så sätt fyller också, åtminstone delvis, den lucka, Herdaminnet har för Strängnäs under denna tid.

Birgerus Nicolai torde alltså ha tillträtt sin tjänst i Mellösa 1595. Men utnämningen kan mycket väl ha kommit redan 1594,

hennes moder *Kerstin* uppjuder 1594 sin del i den gård »sör i byn» (Örebro), där sonen, Ingeborgs halvbroder, Olof Claesson bor (Örebro Rådhusrätts protokoll, i Upps. L. A.); att *Olof* dött »vthi Majo eller Junio åhr 96» och hans moder »10 eller 11 dagher ther effter», omtalas i en d. 14 juni 1627 till hovrätten ingiven handling av Ignatius Meurer, fullmäktig för arvingarna efter Ingrids i Kumla son Nicolaus Chesnecopherus, vilka också blivit inblandade i processen (Lib. Caus. 13); Olofs änka *Kerstin Eriksdotter* har vid delningen av arvet efter Kerstin Olofsdotter fått hertig Karls bistånd mot kamreraren Lasse Jönsson, som gjorde anspråk på en stor del därav (Hert. Karls Registratur 1596, 4 aug.), och har dessutom några år innehaft sin mans båda förlänningar i Närke, en gård i St. Mellösa (ett arv och eget hemman i Öster Ryninge) och en i Vintrosa socken (KA.).

² Hert. Karls Registratur 1600, 18 maj.

såsom uppgives i Anreps Ättartaflor (vid släkten Cantersten). På sätt och vis finnes en antydning därom även i Herdaminnet. Det talar om en kyrkoherde Birgerus Nicolai i Knista, som är känd från kyrkliga handlingar på 1580-talet och som det låter dö år 1594.¹ Detta sistnämnda är ett misstag. Birgerus Nicolai i Mellösa är helt enkelt identisk med Birgerus i Knista; 1594 är icke året för dennes död, utan för transporten till Mellösa. Beviset ha vi i dels R. A:s dels K. A:s papper. Ett brev från hertig Karl, Örebro d. 24 mars 1587, omtalar, att »her Birger Nicolai» kyrkoherde i »Knistada» givit tillkänna, huru han av ödemarken röjt och byggt ett torp, »Gyrekijl» i nämnda socken, varför hertigen beviljar honom rätt att njuta och behålla det »quit och frijt» för sig och sin hustru.² Nu befinnes, att samma gård, vanligen benämnd Gerekilen, $\frac{1}{4}$ lagmanshemman, upptages även bland kyrkoherde Birgerus Nicolai i Mellösa »friheter». Något tvivel om de båda Birgeri identitet kan ej föreligga. — Som Birgers dödsår uppges 1612, vilket väl måste anses riktigt, då det blivit inristat på hans gravsten, även om fogderäkenskaperna tala om »her Börrie i Medelösa» både 1613 och 1614. Hans pastorstid härstädes har alltså omfattat cirka 18 år, i stället för Herdaminnets 9. Under förutsättning att han, enligt gravinskriftens uppgift, levat 88 år, har han vid sin utnämning till Mellösa varit 70. Herdaminnets 79 skulle ha varit ett rekord i sitt slag. »Her Börgers Effterleverska» omtalas ännu 1626, då bosatt i Knista på nyssnämnda $\frac{1}{4}$ lagmanshemman.

Till slut några ord rörande komministserien. Även här tarvar Herdaminnet vissa beriktiganden. Mest anmärkningsvärd är dess förväxling, resp. sammanblandning av *Andreas Sigfridi Holoenus* och dominus *Andreas i Dömesta*. Den förstnämnde har under en följd av år tjänstgjort som »Cappellan» i annexet Norrbyås, medan Laurentius Mattiæ uppehållit motsvarande befattning i moderförsamlingen. Han finnes omtalad som vittne i en process 1645 vid Sköllersta häradsrätt mellan hustru Ingrid Andersdotter i Sörby (Norrbyås) och befallningsmannen Karl Antonsson (Carolus Antonii av en gammal Mellösasläkt). Efter Laurentius Mattiæ död har han så blivit komminister även i Mellösa. Kort därpå timade skandalen med vigseln av Nils Stackelberg på Näs (Hjälmarsnäs) och dennes morbroders änka, Ingrid Persdotter Mannerhielm, som vållade komministerns avsättning (1660). Enligt Herdaminnet har

¹ Samma uppgift hos FOLLÉN. — ² Hert. Karls Registratur.

han sedan bott till sin död på ett hemman, han fått för den olaga vigselförrättningen. Detta stämmer ej med de handlingar, jag genomgått (i Kammararkivet och Kyrkoarkivet). Herr Anders (Sigfridi) har i stället bott på själva Näs som hälftenbrukare och omtalas ännu 1672. För övrigt har han vid stiftssynoden 1670, på vissa villkor, blivit återinsatt i prästämbetet. — Hans hustru har hetat *Anna* (»H. Anna i Näs»). Minst tre barn ha fötts under Nästiden: *Nils* 1661, *Ingrid* 1664 och *Anders* 1667.

Herr Anders i Dö mesta är en helt annan person. Hans fullständiga namn är *Andreas Erici Bråvik*. Han har icke innehaft någon tjänst i församlingen, utan varit präst vid Närke och Vermlands regemente och i denna egenskap haft i förläning ett kronohemman i nämnda by. Han avled sent på hösten 1675 »på väghen millan Stregnesz och Nerichie när han kom hem aff skeps flodhen». Änkan *Margareta Strengberg* (från Strängnäs) fick ha kvar gården ytterligare några år. Det är dessas barn, som Herdaminnet upptager under *Andreas Sigfridi*, för övrigt mycket ofullständigt. Sönerna ha varit minst tre: *Johan*, f. 1661; *Erik*, f. 1663 (kyrkoherde i Gryt); *Lars*, f. 1668 (kyrkoherde i Hardemo); döttrar: *Anna*, f. 1666; *Kerstin*, f. 1670.

Herdaminnet känner mycket väl till existensen av Anders Bråvik och Margareta Strengberg. Förväxlingen beror därför till väsentlig del på bristande kollationering.

Dessa exempel från ett enda pastorat² torde ge vid handen, att Herdaminnet skulle behöva undergå en ganska grundlig revision för att motsvara vanliga fordringar på exakthet.

² Övriga påvisbara oriktigheter i HAGSTRÖMS Mellösaserier skola behandlas i annat sammanhang.

Upprättelse åt mag. Johannes, Gustav I:s hovpredikant.

I standardverket »Sveriges kyrkor» utkommer om någon tid en beskrivning över Stockholms Storkyrka. Denna del av verket utgives med professor J. Roosval som huvudredaktör efter en utvidgad plan, i det att utom en konsthistorisk beskrivning även skall ingå församlingens historia, alltså en kulturhistorisk skildring. På min lott har kommit att skriva Series Pastorum efter reformationen. Vid sysslandet med denna uppgift har jag funnit säkra bevis på, att en hittills gängse föreställning om Olaus Petri närmaste efterträdare som kyrkoherde i S:t Nicolai församling, mag. *Johannes* eller *Hans*, är felaktig.

Denne Johannes innehade titeln Ordinarius Stockholmiensis. Peringskiöld nämner honom i Monumenta Ullerak. t. o. m. Episcopus Stockholmiensis, liksom Grundel i sin Dissert. de Stockholmia, Upsala 1724. Att han även var konung Gustavs hovpredikant och att han, som i sin ungdom studerat medicin, betjänade konungen på hans dödsbädd både som läkare och präst, är bekant. Joh. Murberg, rektor vid Storskolan i Stockholm, uppgiver, att kyrkoherdarna i S:t Nicolai sannolikt vid denna tid och långt därefter voro ett slags överhovpredikanter.

Överallt i den litteratur, som mött mig, anges han emellertid 1562 hava blivit avsatt på grund av sitt förargerliga leverne och förklarad all hedersbeställning ovärdig. Så hos Westén, *Svenska Kongl. Hofcleresiets historia*; Fant, *Herdaminne* m. fl. Deras källa synes vara Rüdling, *Det i Flor stående Stockholm*, Stockh. 1731, som tidigast har denna för hans minne nedsättande uppgift. Rüdling åberopar för sitt påstående den nyss citerade avhandlingen av Grundel. Går man emellertid till den nämnde författaren, finner man icke ett ord till stöd för tillvitelsen.

För mina undersökningar om forna innehavare av kyrkoherde-ämbetet i S:t Nicolai — pastor primariibenämningen uppträder först under Benedictus Petri Leuchovii ämbets tid, närmare bestämt i konsistorii protokoll 25 maj 1622 — hade jag anledning att gå till Palmiskiölds samlingar.* I vol. 261 och 262 finnas på icke mindre än tre eller fyra ställen notiser, som till full evidens

* I Upps. univ:bibl.

bevisa, att denne Johannes är identisk med den bekante biskopen i Västerås *Johannes Nicolai Ofeeg* med vedernamnet *Liquorista*. I vol. 262, pag. 193, heter det: »Hans Ofeeg kallas ordinarius och past. civit. Holmiensis 1556», varvid hänvisas till Stockholms Tänkebok och även i Tänkeboken för 1558 uppgives samma sak vara antecknad. I vol. 261 omnämnes den framställning, som år 1700 gjordes att i Stockholm, »liksom i öfriga residentz och hufvudstäder» inrätta ett biskopligt säte, därvid tillfogas följande: »Uti K. Gustaf I:s tid sedan de forna biskopdsömena voro afskaffade och vissa ordinarii tillsatte, som skulle vara tillsyningsmän öfver församlingarne uti hvart stift, så har ock Stockholms stad haft sin egen ordinarium M. Johannem Ofeeg (sedermera biskop i Västerås), han kallas ock uti en berättelse om konung Gustaf I:s begrafningsceremonier biskop uti Stockholm och uti andra exemplar Ordinarius Stockholmiensis.» Ännu på ett ställe i vol. 261 p. 37 bekräftas uppgiften sålunda: »Uti Stockh. T. B. af år 1558, p. 261 kallas M. Hans Ofeeg ordinarius till Stockholm.»

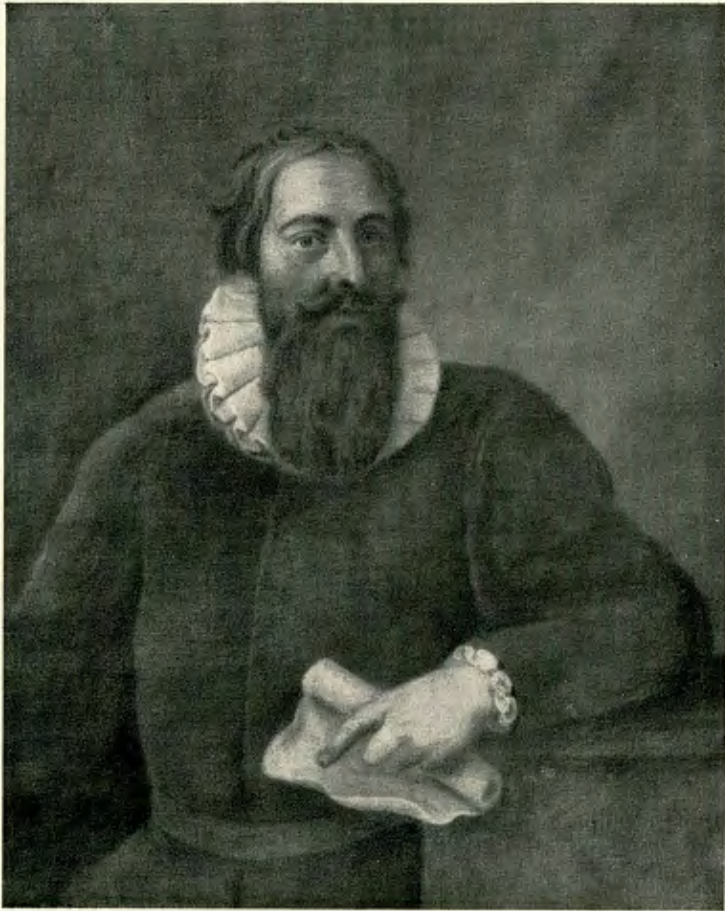
Det finnes alltså icke ringaste tvivel därom, att de äro identiska. Munktell i sitt herdaminne vet ej mer om biskopens föregående än att han år 1560 var »tjänstgörande vid någon församling i Stockholm», men antager, att han för sin befordran haft att tacka föregående tjänstgöring vid hovet.

Förhållandet har synts mig vara värt ett omnämmande. Att Gustav den förstes själasörjare vid dödsbädden — han meddelade honom Herrens nattvard — nu sent omsider fått upprättelse, kan ju vara lämpligt att meddela, när den store konungens minne alldeles särskilt ställes fram för vårt begrundande.

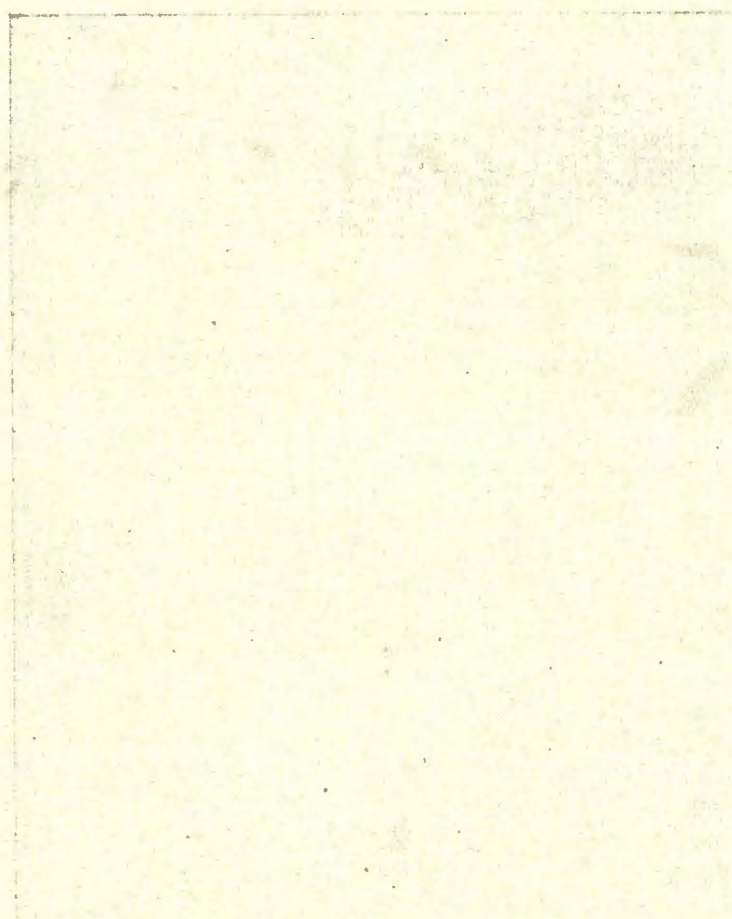
N. J. Welinder.

En mystifikation.

I Forssa kyrka utanför Hudiksvall har länge hängt ett porträtt, som tilldragit sig mångas intresse. Det föreställer en äldre man i en dräkt, som tyder på senare delen av 1500- eller början av 1600-talet, och i nedre högra hörnet står den märkvärdiga inskriptionen: »Mathias, Grefve till Bäck, Friherre till Finnflo, Riddare till Fjärdsätter, Lagman i Landone, Fogde i häradet, Präster i Kyrkio, Bonde i by.» — De tre nämnda egendomarna äro byar i närheten av Forssa kyrka. — Om denne »grefve Mathias till Bäck» finnas i socknen rätt många sägner. Han skulle ha levat under medeltiden och varit en mäktig rik och lärd man, och med honom utgick ätten på svärdssidan. Då han bodde i Bäck, en åttiondels mil sydost från kyrkan, och skulle vandra till denna, vare sig han skulle predika eller ej, hade han hela vägen belagd med dyrbara mattor och dessutom övertäckt, så att det ej skulle regna på Hans Helighet eller Höghet. Pålarna efter denna överbyggnad skola länge ha varit synliga utefter vägen. Sin prästskrud iklädde han sig och avtog i gillesstugan strax bredvid kyrkan, vilken gillesstuga — som bekant står den ännu kvar — skall hava blivit byggd av honom. Han var stor både som predikant och lagläsare och var högt uppburen och mycket fruktad av folket, enär han t. o. m. kunde göra tecken och under. Vari dessa skulle bestått, säges dock ej. Hans rikedom var så stor, att han lät sina svin äta ur silverhoar. När han dog, blev han begraven i Forssa kyrka, där hans grav och epitaphium länge visades, men allt blev förstört vid någon av de restaurationer och ombyggnader, som kyrkan undergått. Som nämnt är, efterlämnade han ingen son men väl döttrar, av vilka en, den stolta Sigrid, vid gjutningen av en av kyrkans klockor kastade sina guld-ringar och smycken i den flytande malmen med orden, att »så ren mö eller jungfru som hon var, så kvällt och klart ljud skulle klockan få». — Samma klocka blev av konung Gustaf Vasa bortförd, men

Mathias, »greve till Bäck».

den sjönk genom isen nära Lynäs by i Söderala på den plats, som sedan kallades Klockevarpet. Från någon av döttrarna skall en i Bäcks by ännu levande hemmansägaresläkt härstamma. På 1600-talet var en medlem av denna ätt mycket rik och mäktig, och han skänkte konung Karl XI en vacker ridhäst. Denna häst säges av några ha varit den bekante Brandklipparen, som enligt en i Hälsingland rätt utbredd tradition var från detta landskap. Överstelöjtnant Henrik von Waltter vid Västerbottens regemente, vilken från Mecklenburg inkom till Sverige och år 1688 blev adlad, omtalar i ett brev, att han vid ett besök i Hälsingland i slutet av Karl X Gustafs regering gästade i Bäck hos ovannämnde person, men han nämner ej vad han hette.

Vad beträffar grevens i kyrkan befintliga porträtt, uppges det vara en kopia efter ett original, som en gång funnits i Uppsala universitetsbibliotek. Prosten i Delsbo, Mag. Canutus Lenæus, den bekante författaren till »Delsbo Illustrata», säger, »att han i Upsala år 1716 såg den återopade taflan, hvaruppå Gref Mathias i Bäck med sina många titlar presenterades, ständandes i långa galleriet imellan begge Biblioteksrummen.»¹ — År 1753 lät därför prosten Benedict Wettersten i Forssa kopiera detta porträtt »genom Herr Joh. Stålboms snälla hand» och uppsätta kopian i kyrkan. Emellertid finnes för närvarande intet spår av originalporträttet i Uppsala, och därtill har även sagda kopia beröyats Forssa kyrka. Den lånades en gång därifrån av en målare, som kopierade densamma, och tavlan lämnades sedan ej tillbaka utan inropades efter en tid av en klädsömmerska i socknen. I början av 1880-talet ombad denna fanjunkaren Fredrik Winblad von Walter att renovera porträttet, som då av honom närmare undersöktes. Det var då mycket illa medfaret, men den originella titulaturen kunde tydligt läsas. På baksidan var en vidfästad tyglapp, å vilken stod namnet Gaade,² förnamnet var oläsligt, likaså årtalet, men orden »under konung Sigismunds regering» kunde dock urskiljas. Olyckligtvis blev von Walter av tjänstgöring hindrad att taga vidare befattning med porträttet, och dess ägarinna reste kort därpå till Amerika och tog det med sig. Den nuvarande tavlan i kyrkan är alltså en kopia i andra hand, och den har ingen som helst signatur.

¹ WETTERSTEN, *Forssa och Högs ålder och värde et etc.* 1761, utg. Sthlm 1901, sid. 125.

² En Måns Gaadh eller Gadd står ofta omtalad som den som utfört en del målningar i Forssa, Jersö och Delsbo kyrkor under 1650-talet. Se t. ex. CORNELL, *Norrlands kyrkliga konst under medeltiden*, sid. 124. — Måne han haft en son, som gått i fadrens fotspår?

Frågan är nu, vem den person varit, som porträttet föreställer, och om vilken de anförda sägnerna gå. Han är faktiskt en mer än vanligt mysteriös företeelse, och många och olikartade äro de gissningar och antaganden, som gjorts, fast i socknen vill man ej veta av annat, än att han varit »en verklig grefve». — Emil Svensén har förmodat, att han rentav skulle ha varit identisk med rikshövitsmannen Matts Kettilmundsson, men så vitt man har sig bekant, har denne ej särskilt uppehållit sig i Hälsingland eller där ägt jord, och några som helst stöd för denna hypotes ha för övrigt ej kunnat anföras, annat än att namnet Kettil under 1500-talet varit rätt så gängse i Forssa. Även har gissats på ståthållaren och översten Baltzar Bäck, som vintern 1611 på Karl IX:s befallning ryckte genom Lappland mot Ishavet men blev, då han angrep staden Kola, tillbakaslagen.¹ Här lägger dock förnamnet ett så gott som oöverstigitligt hinder i vägen. Gabriel Anrep, till vilken jag vände mig år 1906, har försäkrat, att i riddarhusgenealogierna finnes ingen, på vilken man skulle kunna gissa, utan han var övertygad om, att greven till Bäck blott och bart var en myt. I en hel del arbeten om Sveriges medeltid står han dock upptagen bland Hälsinglands hövitsmän eller lagmän, t. ex. i Stiernmans Höfdingaminne och Bromans Glysisvallur, men ingenting annat anføres än namnet och de många titlarna, och tidpunkten för hans levnad kan ej fixeras. Prosten Wettersten har i sitt verk om »Forssa och Högs ålder och värde», vilket ej är fritt från Rudbeckiansk tankegång, en vidlyftig utredning, i vilken han söker bevisa, att Mathias till Bäck jämte präst varit »herse», d. ä. greve, samt »domherre», d. ä. förman för underdomare eller friherre. Han anser att greve Mathias levde under 1000-talet och var »den tredje hövdingen vid Gildet», — de båda föregående skulle ha hetat Nunn i Tarestad och Ofmeg i Niordstad. Mera skeptiskt yttrar sig Lenæus i Delsboa illustrata med orden: Mathias, som kallade sig grefve till Bäck — — torde snarare hafva varit en Öl-Probst i Forssa Gillet än Präst i Forssa kyrka. Lärer ock i de äldre tider tillbaka icke varit så owant, som nu, at en person fått förvalta flera än et ämbete, ja, flera ämbeten än et stånd tilhörde så wäl här i Swerige som ock i Norrige»,² och han har därvidlag troligen tänkt på ett uttalande av Olof von Dalin: »Åhret förut (1440) hade Ärke-Biskop Nils skrivit till S. Olofs gillesbröder i Frötuna ock befalt dem dricka den tid de ej gjorde sin kyrka eller Probst förfång. — — Man finner

¹ SCHYBERGSON, *Finlands historia*, Del I, sid. 407.

² LENÆUS, a. a. (Sthlm 1764), sid. 57.

ännu Regler för de så kallade Öl-Probstar, som förestodo sådana dryckes-gillen.»¹

I åtskilliga lärda avhandlingar från 1700-talet står också greve Mathias nämnd, men ej heller där får man några upplysningar om honom. De flesta nämna honom blott vid namn, och endast i ett par har jag funnit något mera. S. Bælter, *De Helsingia* P. 1 (diss. Ups. 1735; præs. E. Frondin) skriver s. 36 följ.: »Sublegiferi in Helsingia, quos mihi communicavit . . . Ol. Broman . . . : Matthias in Bäck. Quo potissimum anno hic jus dicere coeperit, non liquet; hæc tamen de illo scriptura legitur (här uppräknas de bekanta titlarna). Sepultus est in templo Forssensi.» — Förf. tycks anse, att han levde i förra hälften av 1300-talet. Hos Isaac Perman, *De dignitate comitiva præcipue apud Sueones* (diss. Ups. 1706, præs. J. Upmark) säges sid. 123 följ: »Et quia de Comitibus cetera diximus, hoc quoque nescio cujus ænigmatis instar habens, annectere licebit Epitaphium videlicet Comitibus cujusdam, quod asservatur inter scripta Jacobi Ulphonis Archiepiscopi Upsaliensis. Verba ita sese habent: En Grefve ligger begrafwen i Helsingland i Forsa Socken, som skal hafwa fölliande titul: Herr Mathias Grefwe til Bäck, Fryherre till Fieftod, Riddare i Hielsäter (sic!), Lagman i Landet, Fogde i Häradet, Präst i Kyrkia och Bonde i By etc. h. e. Comes humatus Helsingiæ est in Paroecia Forsa, cui sequens monumentum positum: Dominus Mathias Comes in Bäck, Baro in Fieftod, Eques in Hielsäter, judex provinciæ, præfectus territorii, sacerdos ecclesiæ colonus pagi etc.»

Anmärkningsvärt är, att i denna skrift hänvisas till ärkebiskop Jakob Ulfssons efterlämnade papper. Det förefaller dock alldeles otroligt, att sagda inskription skulle vara så gammal, ty titlarna greve och friherre tillhöra som bekant en senare tid, och de torde under medeltiden aldrig ha använts om någon svensk man.

Den äldsta hittills kända notisen, som syftar på greven till Bäck, torde vara den som finnes i Söderhamnsprosten Daniel Djurbergs »Helsingia illustrata» (Skoklostersaml. Riksarkivet, n:o 99 quarto), vilket manuskript på slutet har dateringen 1693. Den lyder: »Ifrån Bäck i Forssa sokn och til kyrkan är $\frac{1}{18}$ mil öfver Strussäng, hvarest ännu pålar stå, och skal förtiden varit tak öfver den, hvarest Mathias, Grefve till Bäck, der måste framgå till kyrkan, at han ej skulle komma under bar himmel. Dess grafskrift finnes vara sålunda — —» (här anföras titlarna med samma version som hos Perman).

¹ DALIN, O. v., *Svea rikets historia*, D. 2 (Sthlm 1750), sid. 696, not.

Som synes, har dunklet kring greve Mathias' person ej i nämnvärd grad skingrats genom något av ovanstående korta uttalanden. Man skulle nästan vara frestad att antaga, att alla de egendomliga titlarna varit klubbnamn i Forssagillet, men det har ej kunnat påvisas, att dylika namn förekommit under medeltiden, och de sociala begrepp, varmed inskriptionen opererar, torde ej ha funnits i Sverige förrän under decennierna närmast före riddarhusinstitutionens uppkomst.

Det återstår då att undersöka, om någon av de kyrkoherdar, som funnits i Forssa, kan ha varit identisk med den mystiske greven. I Uppsala ärkestifts herdaminne nämnes verkligen såsom n:o 6 bland dem en viss Mathias Olai, men om honom står ingenting annat än namnet och årtalet 1444. Däremot förekommer hos Wettersten, a. a., sid. 102, noten, följande notis: »En Herr Mathias, kyrkiopräst i Forssa, har varit på 1400-talet, mellan hvars barn och broder k. Carl VIII 1455 har stadfäst en arfförening. Se brefvet derom i Flodbergs Disp. om Hels. p. 123.» — I denna avhandling: Andreas Flodberg (Hels.), *De Helsingia*, Continuat. 1 (diss. Ups. 1755; præs. P. Ekerman) står därom: »Wi Karl med Gudz naade Swerge Norges oc Giötha Konung fulbordar ok stadfästar then giffit ok bref som giord är emellan Herr Matthissa fordom Kirkiopresten i Forsom, hwars siäl Gud nåde, barna ok hans Forsyo Kathrine Jonssess dotter på then ene sidho, oc forbdt. Matthissa brodra på then andra sidho, på the arwinga godz som brefwe ytterliga uttrykkia, hwilka breffvisare Kloen Pedersson underlagman i Helsingland på sin hustru han hafwer nw latit se oc offverlesa. Förbiude wij alla ehw the halts aar etc. forskrifna Herr Matthissa barna hindra etc. Under wara Konungliga hempd och vredhe etc. MCDLV in castro nostro Orabroensi d. Sct Thomæ canthuariensis.»

Säkerligen är det av Flodberg hämtat från R. von der Hardt, *Conspectus secundus*, vilken skrift är från ingången av 1700-talet och finnes bevarad endast i ett exemplar i Uppsala universitetsbibliotek. — Emellertid är detta arvskaftsbrev av stort intresse. Vad som på grund av detsamma måste anses som mycket sannolikt, är att Herr Mathias var en synnerligen betydande och inflytelserik man, eftersom hans barn fingo mottaga arvet, ty enligt då gällande lag och långt in på 1500-talet ansågos prästbarn för oäkta. Egendomarnas namn få vi visserligen ej veta, men de kunna ju vara desamma, som ingå i grevens titlar. Det låter tänka sig, att Herr Mathias gjort konungen stora tjänster och måhända i sin mån bidragit att bana honom väg till tronen, och att denne till

följd därav visat barnen sin tacksamhet. Vidare torde Herr Mathias ha fått utöva lagmans- och fogdeämbetet, ty det var ej ovanligt under dessa tider och särskilt i avlägsna bygder, att flera olika befattningar anförtrordes åt samma person, om denne visade sig duglig och fosterländsk, något som ju redan Lenæus påpekar. På så sätt kan han ha höjt sig högt över mängden och blivit norra Hälsinglands mest betydande person, så att efter hans död många sägner uppstodo om hans rikedom och makt. Sedan hava dessa sägner omhändertagits av någon fantasirik Rudbeckiansk antiquarius på 1600-talet, och på så sätt kan då hans titulatur förklaras, ty den går onekligen i stil med Rudbeckianismens överdrifter och uttryckssätt. Även porträttet — vare sig det är ett fantasiporträtt eller föreställer någon bestämd person — kan sedan ha »döpts» till greven till Bäck, ty många och svåra äro de försyndelser, som från Rudbeckianskt håll kommit svenska porträtt till del.

Sådan är den hypotes, som jag härmed har velat framställa angående den mystiske greve Mathias till Bäck. Jag gör visst ej anspråk på, att den i allt är hållbar, utan jag har blott velat framställa det resultat, till vilket jag kommit, och skulle någon mer kompetent person än jag kunna lösa gåtan på ett mera tillfredsställande sätt, skulle det på det högsta glädja mig. Till sist återstår för mig att uttala min stora tacksamhet till fil. doktorerna Nils Ahnlund och Anders Grape, som med aldrig svikande beredvillighet stått mig till tjänst med upplysningar och hjälp vid mina undersökningar.

Emil Herlenius.

Erik Axelsson Leijonhufvud.

Med Överstelöjtnanten Frih. *Erik Axelsson Leijonhufvud*, som den 12 sistlidne mars efter långvarig sjukdom avled i sitt hem i Stockholm, bortgick en intresserad personhistorisk forskare. Son till chefen för Hälsinge och Närikes reg:te Frih. Axel Krister Gregerson Leijonhufvud, var han född i Gävle den 15 maj 1853. Efter slutade studier vid Karlberg inträdde han d. 10 april 1874 såsom underlöjtnant i Södermanlands reg:te, där han efter hand befordrades och den 6 april 1900 nämdes till major. Den 1 januari 1904 transporterades han såsom överstelöjtnant till Vaxholms grenadjereg:te, från vilken beställning han tog avsked d. 11 november 1910, och bosatte sig därefter i Stockholm.

Leijonhufvud var en man med vidsträckta intressen. Under den tid han var bosatt i Nyköping ägnade han sig med intresse åt kommunala värv och var bland annat brandchef i fyra år. Vid avgången från denna befattning mottog han från stadens borgmästare en tacksamhetskrivelse, i vilken framhölls hans lugn och rådighet vid timade eldsvådor och hans lyckliga förmåga att göra sig på en gång åtlydd och avhållen. Hans verksamhet förlades efter hand uteslutande till det militära området. Efter avgången ur den aktiva militärtjänsten ägnade han sina krafter åt krigsarkivet. Med livligt intresse gick han till detta värv, och hans beläsenhet, ordningssinne och goda lynne kommo därvid till sin fulla rätt. Resultaten av sitt ordnings- och forskningsarbete har han delvis utgivit i tryck: *Några anteckningar om generaladjutantsbefattningarna* (Krigsvet:akad. tidskrift 1912, h. 15 och 16) samt *Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. mäningsregementen och ståndsdragoner* (i denna tidskrift år 1916 och 1918). Sitt intresse för personhistoria lade han även i dagen vid arbetet på ordnandet av krigsarkivets stora samling av fotografier av officerare och civil-militärer.²

² I krigsarkivet har upprättats en fristad för sådana gamla fotografier, som vid ägarens dödsfall sakna intresse för de efterlevande och därför ofta nog pläga offras åt lågorna. De tillvaratagna bilderna ordnas i bokstavsordning för att kunna lätt tillhandahållas kommande forskare.

Leijonhufvud levde sig så in med de gamla personer, vilkas akter han omhänderhade, att han tycktes formligen känna dem och omtalade dem vanligen med ett smeksamt tillagt epitet »Farbror». Vålvillig och icke rädd för besvär, var det honom ett nöje att bispringa forskare, och han var därför synnerligen lämplig på den post han i bortåt tio år beklädde såsom föreståndare för det splittrade krigsarkivets forskarexpedition å Riddarholmen.

Huru skämtsam han än var i det yttre, fanns det emellertid ett område, för vilket han hyste en pietet, som aldrig förnekade sig, tillgivenheten för det regemente, där han vuxit upp. Dess ära låg honom alltid om hjärtat. Till fortsättning av historien om Södermanlands regemente offentliggjorde han i Södermanlands läns tidning och Sörmlandsposten 1893, 1894 och 1906 under pseudonymen *Ceal Bidrag till K. Södermanlands regementes historia efter 1772*, och när med det nya seklets inbrott tvåhundraårsminnena från stora nordiska kriget talade till eftervärlden, var han ej sen att gripa till pennan. *Slaget vid Fraustadt den 3/13 februari 1706* och *Skånska fälttåget 1709—1710*, båda i Illustrerad militärrevy resp. 1906 och 1910, samt *Anteckningar om ryssarnes anfallsförsök 1719*, föredragna i Kungl. Samfundet och tryckta i Meddelande från föreningen för Stockholms fasta försvar 1920, vittna om god forskning, och »anteckningarna» ha i åtskilligt förändrat hittillsvarande uppfattningen om denna strid. En särskild högtid för honom var, då han på 200-årsdagen av Stäketstriden fick ute vid själva Södra Stäket under härlig augustisol och svajande blågula flaggor, omgiven av en kontingent av regementet, inför H. M. Konungen och en talrik lyssnande folkskara skildra den strid, som en gång räddade huvudstaden. Med tacksamt erkännande av hans verksamhet överlämnade officerskåren 1916 till honom den silvermedalj, som Generalen, Frih. G. A. von Siegroth 1785 instiftat vid regementet, och sommaren 1920 mottog L. den sällsynta utmärkelsen av samma medalj i guld. Ännu högre skulle han sannolikt hava skattat den heder, som visades honom, att, när hans stoft anlände till det fjärran från färdevägar i Lillkyrka belägna gravvalv, där hans förfäder vila, en deputation från regementets officerskår infunnit sig för att på sina armar dit bära sin gode kamrat.

T. J. P.

Recensioner.

En gammal herrgård. Baldersnäs. Carl Fredrik Wærn.

Familjepapper ur Baldersnäs arkiv. Sammanförda och utg. av *Elisabeth Wærn-Bugge*. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl. 1920. VIII, 493, (2) s., 1 pl., 26 illustr. i texten. — 24 kr.

I den flod av publikationer ur familjearkiven, som det stegrade biografiska intresset framlockat, är det, helt naturligt f. ö., ej ofta en i sin tid verkligt betydande person kommer till orda. Så är emellertid fallet i den gedigna och vackra volym, som fru Elisabeth Wærn-Bugge ägnat åt sin farfar, bruksägaren Carl Fredrik Wærn (f. 1787, † 1858). Wærn tillhör genom sitt framträdande vid J. T. Petres sida på 1840—41 års stormiga riksdag Sveriges politiska historia. Hans arbete för vårt näringslivs utveckling gör honom berättigad till en måhända mera verkligt framskjuten plats i våra ekonomiska hävder. I båda avseendena är hans insats, fastän ej av de allra främsta, så tids-typisk, att en ökad belysning av hans person och verk är ett väsentligt bidrag till en mera påtaglig och konkret bild av en märklig brytning i vårt lands inre utveckling.

De papper, familjearkivet bjudit, ha i icke ringa mån varit ägnade att belysa Carl Fredrik Wærns livsverk i dess dubbla aspekt. Det är värt allt erkännande, att författarinnan-återgivarinnan haft blick och intresse även för dessa sidor av sitt material. Det har lyckats henne att ge en fängslande och belysande bild av en mångförgrenad och från vår tids förhållanden ganska avvikande affärsverksamhet, och det material, som sammanställts för Wærns riksdagsmannaverksamhet, är betydande både till omfattning och vikt. Ett förbehåll måste dock göras. Den kommenterande text, som förenar utdragen ur familjepapperen, vittnar icke endast om stort sakligt intresse och ospard möda, den visar även, att författarinnan alltför mycket intagit av sin skildrings föremål för att icke okritiskt taga hans parti. Det behöver ej sägas, att sådant straffar sig själv. Wærns ekonomiska och politiska liberalism var alltför tids- och klassfärgad för att ej verka mer än lovligt förlegad, om den lösryckes från sina förutsättningar och återges med ett anspråk på allmän-giltighet, som den väl må ha framträtt med men ingalunda var berättigad till. Det kan exempelvis ej förnekas, att det kråkvinkelsmässiga perspektiv, vari författarinnan i kapitlet »I politiska brytningstider» (s. 198 o.

följ.) efter nötta schabloner tecknat Karl-Johanstidens regering och byråkrati, spelat en väsentlig roll i den dåtida oppositionens uppfattning. Men otvivelaktigt hade uppskattningen av Wærns och hans meningsfränders verkliga betydelse mera främjats genom en analys av de djupgående sociala och ekonomiska förskjutningar, som betingade deras framträdande, än genom för-gott-tagandet av böljeskummet från ett i djupet upprört hav. Närmare de avgörande realiteterna stod det otåliga missnöjet med den stelnade merkantilistiska näringspolitikens döda hand över det ekonomiska livet. Det betyder därför väsentligt mindre att författarinnan även i denna punkt någon gång recipierat jämväl det tillfälliga misshumöret och gjort det till sitt eget.

Den grosshandelsrörelse, som var det centrala i C. F. Wærns verksamhet, var typisk för den ekonomiska organisationen före det moderna bankväsendets genombrott. Dess princip var en kombination av kreditgivning åt järn- och träproducenterna (förlag) och exporthandel, som gav en synnerligen stark ställning gent emot leverantörerna och erbjöd betydande vinstmöjligheter. Wærn etablerade sig i Göteborg under Napoleonskrigets högkonjunktur, utstod lyckligt den följande depressionen och kunde sedan glädja sig åt ett jämnt, i sin försiktiga målmedvetenhet solitt framåtskridande. Det är ett instruktivt och lärorikt kapitel ur kredithushållningens utveckling, hur denna försiktighet, som med gammaldags motvilja betraktade egen skuldsättning, under Wærns senare år bröts med den yngre generationens iver att även med främmande kapital utvidga rörelsen. Genom sönernas bedrivande deltog firman bl. a. under Krimkrigets högkonjunktur i det Göteborgska kapitalets märkliga expansion till den norrländska trävarumarknaden. De betydande engagement, som härför voro behövliga, visade sig emellertid under 1857 års kris farliga, och fastän svårigheterna då drogo förbi, slutar den gamle köpmannens affärskorrespondens med skärpta protester mot den nya tidens i hans ögon oförsvarliga lättsinne. Att han dit räknade även de parasitartade transaktioner kring Lapplandsmalmernas framtidsvärden, som utgöra en så kuriös episod i 1800-talets pittoreska ekonomiska historia, bör säkerligen vida förbehållslösare än författarinnan synes böjd att göra skrivas på hans affärsprincipers kreditsida.

Om C. F. Wærn framstår även som en betydande bruks- och egendomsägare, berodde detta mindre på en organisk utveckling av hans huvudverksamhet än på släkt- och arvsförhållanden: den dalsländska egendomskomplex, han förvärvade, var gammalt familjegods. Emellertid anslöts den industriella verksamheten intimt till handelsrörelsen. B. lade framför allt an på att utveckla kvaliteten hos sitt eget järn och lyckades även tack vare ihärdighet och uppoffringar skapa en för den engelska marknaden avpassad, begärlig kvalitetsvara; av stort intresse är bl. a. hans utförligt och med belysande belägg skildrade insats för lancashire-smidets införande i vårt land. Bruksrörelsen kompletterades genom den starkt växande trävarurörelse, som i en senare generation skulle uttränga den äldre och förnämligare industrien vid de många västsvenska småbruken. Till allt detta kom så ett verkligt mönsterjordbruk, och slutligen skapade Wærn i det vittberömda Baldernäs åt sig ett furstligt, hans stora insatser och rikedom motsvarande hem.

Demokratisk var ej den ekonomiska och sociala makt, som så samlades i den framgångsrike affärs- och industriledarens händer, och demokratiskt gestaltade sig säkerligen ej heller förhållandet mellan den djupt och vackert ansvarsmedvetne men också fordrande husbonden och hans talrika underhavande. I verkligheten förefanns en klyfta mellan livets realiteter, sådana de gestaltade sig för en Wærn och hans klassbröder, och de radikala åskådningar, de i politiken företrädde, en klyfta, som ej undgick samtiden och i ljuset av det senare, verkligt demokratiska genombrottet blott allt mer vidgar sig. Som så ofta vid djupgående historiska välvningar låg förklaringen däri, att nedärvda ord och tankevanor ej täckte den verklighet, man i dem sökte uttrycka. Verkligheten i vad som skedde i de dagarnas Sverige var framväxandet av den nya ledande klass, som E. G. Geijer tecknade med intuitiv klar-syn, när han i »avfallet» återfann vägen till sitt eget ursprung. Senare erfarenheter ha väl farit hårt fram med hans optimistiska rationalisering av den sociala förskjutningen, men den geniala syntes, vari han sammanfattade dess ofta motstridiga och förvirrade tendenser, kvarstår ännu oöverträffad och måhända ej ens till fullo utnyttjad. Allt nog, denna mäktiga sociala nybildning, vars innersta väsen var det ekonomiska ledarskapet, fann över allt i sin väg det murkade ståndssamhället, med höga anspråk och later men utan motsvarande inre styrka och livsduglighet. Så blevo den nya tidens män från början försatta i en anfallsställning, där de kände sig som de folkliga kravens borna målsmän och ledare. Det var, som erfarenheten lärt oss, en oförneklig sanning, men en sanning blott till en viss tid och en viss gräns. Idéhistoriskt var emellertid utgångsläget sådant, att det endast underströk den faktiska intressegemenskapen och överskyldde motsatserna. Ända sedan de antika tanke- och föreställningskretsarna börjat genomsyra den nyare europeiska kulturvärlden, erbjöd naturrättens logiskt till synes oemotståndliga tankebyggnad de skarpaste vapen åt varje opposition, som gick till storms mot ärvda eller förvärvda företräden. Det var förklarligt, att den gryende storindustriens män skulle lita till denna arsenal lika tacksamt som de stormän, vilkas spel om makten ändades i Linköpings blodbad, och de reaktionära byråkrater, som 1719 trodde sig fastare än någonsin timra det adliga ämbetsmannaväldets maktställning. För att se, hur farligt tveeggat det vapen de svängde var, hade det fordrats en blick för de i djupet verkande krafterna, som sällan framväxer ur hävdandet av egna krav och anspråk. Ärligheten och idealiteten i Wærns och hans ståndsbroders frisinnade åskådning ligger i öppen dag, och om än våra problem i varje ögonblick lära oss, att friheten ej var det förespeglade universalmedlet, varken kunna eller vilja vi göra oss urarva gent emot det gångna århundradets frigörelseprocess. Den segrande demokratismen kan även i den gamla borgarliberalismen återfinna tankar, som den har allt skäl att vörda såsom banbrytande. Men det får ej förbises, att dessa tankar just därför i sina nu uppenbarade konsekvenser skulle ha förnekats av sina tidigare målsmän. Deras krav och verkliga syften voro, all radikal formulering till trots, anpassade efter deras tid och gärning. De voro med om att skapa det stycke svensk historia, som betecknar det gångna århundradets viktigaste arbetsresultat

och som i motsats mot så många andra av våra försök ej slutat i ett nederlag. Det är intet tadel att fastslå, att det var rådrum för detta sitt verk, de främst krävde och erövrade.

B. B—s.

Kungl. Södermanlands regementes historia 1771—1915. D. 3.

Anteckningar om Kungl. Södermanlands regementes personal 1560—1919. Av *Karl K:son Leijonhuvud*. Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri A.-B. 1919. XVI, 345, 329, 184 s. 25 kr.

Med denna del har samma författare avslutat Södermanlands regementes historia och därmed lagt slutstenen till ett i allo berömvärt arbete, som säkerligen skall lämna många och nyttiga spår efter sig i nationellt och vetenskapligt avseende.

Vad den nu föreliggande tredje delen beträffar, imponerar den redan vid första anblicken; ett ståtligt arbete som den är om ungefär 700 sidor och innehållande närmare 2,000 biografier över sömrländska officerare och vederlikar allt från landsfännikornas tid till och med värnpliktsarmén i våra dagar. Utstyrelsen är förstklassig, papper och tryck äro trots kristidens svindlande kostnader prima.

Fördjupar man sig i innehållet, så visar sig detta motsvara den tilltalande och imponerande ytan. De i början av varje avdelning (det finnes sju sådana förutom talrika bilagor) upptagna käll-förteckningarne tyda på omfattande arbetsstudier samt visa, att talrika tryckta källor blivit anlitade. Resultaten härav ge sig också tillkänna vid studiet av biografierna, vid vilkas utarbetande författaren synes ha eftersträvat och även lyckats i att göra dem lättlästa och populärt avfattade, utan att de ur biografisk synpunkt viktiga detaljerna bliva åsidosatta. Han ger oss, så ofta detta varit honom möjligt, förutom befordringsdata och torra fakta, vad i förordet utlovas, nämligen synnerligen kärkomna »bidrag till kännedom om regementets officerares m. fl:s militära tjänstgöring, öden, äventyr, sysselsättningar och egenskaper». Av särskilt intresse äro härvidlag de citat, som allt emellanåt göras ur tjänsteförteckningar, fullmakter, samtidas brev och i andra biografiska arbeten gjorda uttalanden rörande vederbörande m. fl. källor, citat som enligt anmälares åsikt mången gång bättre än egna ombildningar kunna bidra till att giva framställningen en tacknämlig tidsfärg och höja dess karaktär av tillförlitlighet.

Fylligast bli givetvis biografierna i 5:te avdelningen, som omfattar regementscheferna 1577—1919. Här stiftar man bl. a. bekantskap med sådana intressanta personligheter som Alexander Leslie, Arvid Axel Marderfelt, Rutger Fuchs och Gustaf Adolf von Siegroth. Till flertalet av denna avdelnings biografier äro fogade vederbörandes porträtt.

Detta om författaren och hans präktiga verk. Bakom honom ha emellertid stått regementskamrater och f. d. regementskamrater, som på varjehanda sätt bidragit till det goda resultatet. Inte minst torde de ekonomiska uppoffringar, som gjorts, vara värda ett varmt erkännande.

H. E. U.

Nyare genealogisk litteratur.

Svenska släktkalendern 1920—21 utg. av *Gustaf Elgenstierna*.

8:e årg. Med 12 portr. Sthlm, Alb. Bonniers förl. 1920. XVIII, 644 s. — 27 kr. inb.

Denna välkända uppslagsbok, som är en motsvarighet och kan anses bilda ett nödvändigt supplement till Sveriges Adelskalender, så många giftermål som nu ägt och äga rum mellan adliga och borgerliga familjemedlemmar, men som naturligtvis också har sitt stora självständiga värde, har nu utkommit i sin åttonde årgång under samma kunnige redaktör som förut.

Den innehåller denna gång 79 nya släkter, till två tredjedelar förut ej tryckta i någon släktbok, samt av förut i kalendern intagna släkter 115. Hela antalet släkter, som nu äro intagna i alla årgångarna tillsammans, utgör den betydliga summan 1050. De nya släkterna äro följande:

Ahlberg	Hector
Anderson (Blekingesläkt)	Hedberg
Arpi	Heyman
Bachman	Hillman
Beckman (från Göteborg)	Ingelman
Betzholtz (Hector)	Jansson
Boklund	Jern
Bolin (från Sanda)	Kernell
Carlberg	Lannge
Crælius	Leffler (Hans L:s släkt)
Delin	Lignell
Eklund	Lindskog
Falk (från Skeda)	Linnarsson
Fischerström (från Grefvie)	Ljungman (Bohusläkten)
Fjellman	Lokrantz
Florman	Lychou
Flygare	Löfgren (från Karlskrona)
Fogelmarck	von Löwenadler
Forssbeck	Malmberg (från Malmö)
Fredholm	Mellerborg
Frick	Möller (Essen-M o. Pontén-M)
Fröberg (2 st.)	Norlander
Fåhræus	Nygren
Gehlin	Olbers
Gemmel	Otterberg
Gierow	Randel
Grapengiesser	Rundeberg
Gullström	Rydeman
Hafström (äldre Odensvisläkten)	Sanne

Schenström (Östgötaslakten)	Wallmark
Schrewelius	Varenius
Sebell	Welin (från Vellinge)
Segersteen	Wettergren (från Göteborg)
Seldén	Wihlborg
Sjöstrand	Wingqvist
Stenström	Wohlfahrt
Sundell	Zamore
Torén	Zetterstrand
Mellerborg	Årmann
Traung	

Som man finner äro däribland många bekanta släkter eller sådana med bärare av ett eller flera kända namn.

Utan att vilja på något sätt förringa arbetets värde, sådant det nu föreligger, vilja vi härmed inför intresserade och sakkunniga läsare och för den ärade redaktörens benägna öfvervägande framlägga några förslag till reformer och tilläggsuppgifter för kommande årgångar.

Först ville man gärna önska, att det nuvarande skicket i denna släktbok, som avviker från det eljest i dylika arbeten brukliga och tydligen lämpligaste, att vid angivande av kvinnas giftermål med en man dennes alla titlar, enskilda uppdrag, ledamotskap av sällskap, ordnar m. m. uppräknas före namnet, utbytes mot att namnen sättas först. Fördelen därav är ju påtaglig.

Av intresse skulle vara, att, då personer av samma släkt ha olika religionsbekännelse, detta anges; att sålunda vid den judiska slakten Josephsson angivas de, som antagit protestantisk tro. Ävenså, vilka hela släkter ha annan religionsbekännelse än den protestantiska. I samband härmed kan påpekas det egendomliga förhållandet, att vid slakten Thiel det nämnes, att den är en »gammal katolsk släkt», men ej nämnes, att de svenska släktmedlemmarna (alla?) tillhöra den mosaiska religionen. — Sådant plägar utsättas i utländska släktböcker. På tal om släkter av judisk härkomst kan anmärkas, att denna ofta ej alls nämnes och att t. o. m. i flera fall (jfr föregående årgångar) det något vilseledande uttrycket nyttjas: »härstammar från» t. ex. en tysk stad eller »från Portugal» (så t. ex. Heyman) i st. f. = närmast från, eller något dylikt. Man kunde eljest tro, att här vore fråga om släkter, som öfvergått från kristen trosbekännelse till den mosaiska. Sådana fall finnas ju särskilt i södra Europa.

I denna släktbok angivas i likhet med vad som sker i Adelskalendern (men i olikhet med t. ex. i Adels Åttartaflor, både Anreps och Wrangel—Bergströms m. fl., tyvärr även i det nya Svenskt Biografiskt Lexikon) *tilltalsnamnen* för levande personer med särskild stül, vilket ju är mycket välkommet av lätt insedda skäl. (Vi ha blott antecknat ett fall, då så ej skett: under slakten *Crelius* å s. 88 *Anna Pauline* med lika stilar, ospärrade — troligen blott genom tryckfel —; tilltalsnamnet är *Anna*). Det vore önskligt om sådant även skedde för upptagna avlidna personer, så vitt det är bekant.

Här följa några speciella anmärkningar:

Till »Litteratur» bör för de utländska adelsätterna *von Horn* och *von Sydow* läggas: *von Gerber*, Sveriges ointroducerade adels kalender, senast 1919 (årg. 4). I vapenbeskrivningen för den förstnämnda ätten kunde ha tillagts beskrivning på hjälmprydnad och hjälmtäcke. Inledningen till den senaste ätten saknar vapenbeskrivning; man undrar varför (vapnet finns ju flerstädes beskrivet och avbildat). Det samma gäller även ätten *von Löwenadler* (och ätten *Rettings* adlade finska gren).

Vid *Georg Lefflers* släkt borde som släktnamn angivas utom *Leffler*: *Ramsay-Leffler*, *Mittag-Leffler*, *Läffler*, *Wærn-Leffler*; detta i överensstämmelse med vad eljest i kalendern brukas i liknande fall (t. ex. *Rossvall* och *Roosval*, *Malmsten* och *Stahmer-Malmsten* m. fl.; det beror på förbiseende av undertecknad, att så ej skett vid hans ovan nämnda släkt).

Om *Hans Lefflers* släkt heter det, att den äldste kände stamfadern inkom omkring 1590 till Sverige från Holland. Denna uppgifts riktighet bör väl icke betvivlas, men det förtjänar dock påpekas, att släkten icke kan vara ursprunglig holländsk eller vara en gammal vallonsläkt, dit den någon gång räknats, utan måste ha inkommit till Holland från Sydtysskland, många släkter Lefflers (Läfflers) ursprungliga vagg. Här föreligger nämligen ett fall av intresse, då språkforskningen kan komma släktforskningen till hjälp. Släktnamnet är bildat av det medelhögtyska ordet *Leffel*, nu *Löffel*, sked, och betyder skedmakare, »Löffelschmied» (förmodligen fabrikant av dessa bekanta gamla silverskedar med ofta nästan rund skål och utsirade skaft). Men nu heter *Leffel* på holländska utan ljudskridning *Lepel* och ett därav i analogi med *Leffler* bildat ord skulle på holländska heta *Lepelaar*.²

Rörande namnformen kan tilläggas, att, egendomligt nog, vandtmakaren vid Strömsholm, *Hans Hansson Leffler*, invandrarens son, i en skrivelse till rikskansleren Axel Oxenstierna av $\frac{2}{5}$ 1622 (avskrift från Riksarkivet i min ägo) skriver namnet på medeltida sätt trestavigt: *Leffeler*, som är namnets äldsta kända medelhögtyska form (jfr inledningen till *Georg Lefflers* släkt).

Om släkten *Personne* heter det i inledningen: »Äldste kände stamfadern var juveleraren i Stockholm Frans Personne, † 1777». I Leijonhufvuds Ny Svensk Släktbok, s. 131, heter det åter: »Ätten är af vallonskt ursprung och synes redan 1642 varit bofast i Sverige. År 1695 den 24 April blef Mårten Frans Personne och hans hustru af pastorn i Forsmarks församling af ärkestiftet Johan Hjort från katolicismen omvänd till lutherska läran», varefter det heter, att nyssnämnda lika benämnde juvelerarens släktskap med denne Frans P. är okänd. — En familjetradition inom den nu levande släkten talar om härstamning från Frankrike, men detta är naturligtvis intet bevis mot den vallonska härstamningen, ty det franska Belgien kan ju lätt ha förblandats med Frankrike, vartill ju det ock hörde i början av 1800-talet. Intendenten Nils Personne har meddelat mig, att i Hedvig Eleonoras kyrktorn bevis torde finnas för juveleraren François (så enl. N. P.) Personnes härkomst, men det skall vara så besvärligt att komma ditupp, att han ännu ej vågat försöka. Vad

² I medelnederländska träffas ett släktnamn av liknande form (1342). Se VERWIJS & VERDAM, *Middelned. woordenboek*, D. 4 (1899).

namnets uttal beträffar, så kan det förtjäna påpekas — då man stundom hör ovisshet därom uttalas — att det numera uttalas på svenskt sätt trestavigt. Men kung Oscar II och flera av den äldre högaristokratien läto *e* vara stumt i namnet på franskt sätt, berättar herr N. P.

Vid släkten *Schönmeyr* bör märkas, att *Richard . . Cox Schönmeyr*, i Sveriges Statskalender 1921 kallad *Ricardo Schönmeyr Cox* (med moderns namn på spanskt sätt tillagt efter faderns, ehuru där med bindeordet *y*, och), är attaché vid Chiles legation i Stockholm (så redan förra våren).

Om släkten *Zamore* heter det: »Släktens äldsta kända stamfader, Charles Antoine François La Fleur, sedan kallad *Zamore*», inflyttade från Frankrike på 1750-talet. Om dennes härkomst nämnes ej, vad som dock är av mycket intresse med hänsyn till rasblandningen — en släktmedlem är ingift i en gammal adelsätt — att veta, att han härstammade från Afrika, såsom redan det nuvarande tillnamnet angiver.

Om släkten *Hazelius* heter det hos Leijonhufvud: »Ätten härstammar antagligen från till Sverige inflyttade finnar. Den första i Sverige kände stamfadern var Hans, född omkring 1525, bonde i Hassela socken i Gäfleborgs län.» I andra årgången av Svenska släktboken har uppgiften ändrats så, att »släkten härstammar antagligen från till Sverige från Finland återinflyttade svenskar» o. s. v. Nu har hela historien om inflyttning från Finland strukits och i stället heter det: »Släktens stamfäder synas redan under 1400-talet hafva ägt Bergie gård i Hassela socken . . . Dess förste i Sverige med säkerhet kände stamfader var bonden Esbjörn Erichsson å nämnda gård, † 1557.» Dessa nya intressanta upplysningar om denna fräjdade släkt, som göra den till en av de äldsta kända svenska odalmannaätter (kanske den allra äldsta?) härröra förmodligen från doktor Verner Söderbergs forskningar i ämnet.

Vid släkten *Hector* finnes anmärkt, att »en del släktmedlemmar hava antagit släktnamnet *Betzholtz*». Mången personhistoriskt intresserad läsare torde fråga sig, om bland dessa varit den bekante hjälten från de båda dansk-tyska krigen löjtnant *Pehr Conrad Betzholtz*. Det ingår ju egentligen ej i detta arbetes plan att upplysa om sådant, som dock i släktinledningen till *Hector* gärna kunde ha undantagsvis medtagits. (Någon gång nämnas ju avlidna berömda personer, som tillhört släkterna även utan nu levande ättlingar, — upplysningar som gärna kunde givas oftare). Anmälnaren är emellertid i tillfälle att upplysa, att nämnde löjtnant *Betzholtz* ej tillhört släkten *Hector*, men väl varit befreundad med en gren därav. Född den $22/3$ 1827 å övre Manilla å Djurgården och död $26/7$ 1864 på preussiska fältlasarettet i Hobro i Schleswig, efter att i slaget vid Lundby $3/7$ s. å. ha blivit dödligt sårad samt begravnen under stora högtidligheter — varom kan läsas hos Erik Thyselius, Karl XV och hans tid, Sthlm 1910, s. 579, där även delar av den länge så populära *Betzholtz*-visan stå avtryckta — i sin moders grav å Maria kyrkogård i Stockholm, var löjtnanten son av *Gustav Betsolt* (båda namnen så skrivna i Boo församlings kyrkoböcker), född $25/4$ 1785 i Öveds kapellförsamling i Malmöhus län, trädgårdsmästare å Ulriksdal, sedan 1815 å Boo fideikommiss i socknen av samma namn i Närke, och $2/10$ 1818 därifrån flyttad till Stockholm och anställd som trädgårds-

mästare vid Rosendal å Djurgården, vilken trädgård han anlade, och, förmodligen därstädes, gift med *Ebba Sophia Söderqvist*, löjtnantens mor, samt död där 1827. Denne *Gustav Betsolt* var bror till den *Eva Christina Bezold* (tillnamnet uttalat *Betsolt*, såsom det av brodern skrevs först, ehuru han senare torde ha ändrat det till *Betsholtz*), f. 1774, som var gift med trädgårdsmästaren *Conrad Hector* (om vilken se första grenen, 2.), f. 1777, † 184(3), vadan löjtnant *Conrad B.* var kusin med fadern, *Carl Magnus Hector* (Första grenen, 2, son) † 1883, till de släktmedlemmar *Hector*, som enligt släktkalendern antagit namnet *Betz-holtz* (Första grenen, 2. (2), (3), (4)). Löjtnantens fader *Gustav* och nyssnämnda fru *Hector*, född *Bezold*, voro barn av en till Sverige från Nürnberg invandrad bildhuggare *Gustav Bezold* och hans hustru *Sina Borg*. (Av en sydtyisk släkt *von Bezold* nämnas från nyare tid tre medlemmar i Nordisk Familjebok, uppl. 2). Löjtnanten hade sålunda svensk härstamning både på möderne och fars möderne.

Tandläkaren *Frithiof Hector* i Landskrona, från vilken jag fått uppgifterna om löjtnant *Betzholtz'* farföräldrar, har meddelat mig, att redan löjtnantens kusin den ovannämnda *Carl Magnus Hector* (fadern till de tre syskonen (*Hector*) *Betzholtz*), som länge överlevde sin berömde kusin löjtnanten, på gamla dagar antog dennes namn »väl under intrycket av glansen från dennes hjältedater». Genom förfrågningar, föranledda av att två personer med namnet *Betzholtz* stå upptagna i Stockholmstelefont Abonentförteckning 1920, har jag erfarit, att löjtnantens släktnamn fortlever ännu utanför släkten *Hector*. Från en bror (halvbror?) till honom vid namn *Gustaf Betsholtz*, som var skomakare och hade åtta barn, härstamma nämligen dessa i Stockholm boende personer med detta tillnamn (skrivet — tz —), dels en son, *Viktor B.*, f. 1854, maskinist, med två döttrar, dels en den senares brorson, *John B.*, glasblåsare, dessutom några till Amerikas Förenta Stater utvandrade.

Från Boo socken har meddelats mig, att där en släkt *Betsholtz* lever, som härstammar från backstugusittaren *Gustaf Betsholtz*, f. ⁸/₆ 1818, vilken, enligt en gammal anteckning, uppgives vara »naturlig» son till den samma år som ogift bortflyttade trädgårdsmästaren *Gustav Betsholtz* (*Betsholtz*), löjtnantens fader.

Till släktgrenen *Betzholtz* av släkten *Hector* kan den ändring anmärkas, som skett då disponent *Conrad Mathias Betzholtz* (Första grenen, 2. (4)) förra hösten tog avsked från sin befattning som disponent för Hvens Tegelbruksaktiebolag och nu är bosatt i Landskrona.

Av ovanstående synes, att strängt taget de medlemmar av släkten *Hector*, som antagit släktnamnet *Betzholtz*, borde upptagas under en släkt (*Bezold*), *Betsholtz*, *Betsholtz*, *Betzholtz*. (Nu står vid det sista släktnamnet i den alfabetiska ordningen endast hänvisning till släkten *Hector*, vilket emellertid kan av praktiska skäl försvaras).

Ett tydligt förbiseende är det, då under släkten *Lidman* förf. Sven L. uppges ha sitt fjärde barn, en dotter, f. ¹⁹/₁₀ 1920, i sitt 1:a gifte. Då hans första äktenskap upplöstes ²²/₁₁ 1917 och hustrun gifte om sig, ²⁵/₁₂ 1919, och han själv gifte sig andra gången ¹⁸/₁ 1920, är det uppenbart, att denna dotter är barn i hans 2:a gifte. För övrigt kan anmärkas, att denna dotter ej alls borde stå upptagen, ty hon dog

några dagar efter födelsen. I sammanhang härmed kan påpekas det olämpliga i, att denna Sven Lidmans första hustru äktenskap med S. L. ej omtalas under hennes egen släkt, ehuru hon hade tre ännu levande barn däri, utan blott hennes nya, 2:a gifte anföres. — I flera fall, då en kvinna är gift 2 gånger, omtalas ej, vem hon första gången var gift med, vilket förefaller vara en brist, som kan leda till besvärliga identifieringsförsök för forskaren. Ett önskemål synes böra vara, att alla äktenskap anföras, såsom t. ex. sker i Adelns ättartavlor.

Till släkten *Sebell* kan anmärkas, att vid 1. *Clara Armida Pauline* bör stå: fru. Hon har nämligen varit gift (1868 ^{1/11}—1870) med med. lic. *Adolf Ludvig Nordström*, f. 1838, †, prov.-läkare slutligen i Växjö distr. (avsked därifr. med pension 1899), i dennes första gifte.

Av intresse är uppgiften, att den rent svenska släkten *Odelberg* från Västmanland, som ej äger känt samband med Enskedesläkten, härstammar från en rusthållare, som själv red för rusthållet i slutet av 1500-talet, av ålder haft ett vapen med bl. a. en avsuttan ryttare till sköldemärke och en adlig krona ovanpå skölden. Det är väl givet att här ett »borgerligt» vapen föreligger. Borgerliga vapen äro väl ock de, som ägas av de från Tyskland härstammande släkterna *Leffler* (*Georg Lis* släkt) och *Olbers*.

Porträtterna i denna årgång äro tolv, bland dem flera av aktuellt intresse, kabinetssekreteraren envoyén *Wollmar Boström*, fröken *Elsa Brändström* (som ej bär några av sina fjorton medaljer på sig), riksarkivarien *Sam Clason*, byggnadsrådet *Sigurd Curman*, fil. doktor *Gustaf Ekman* (präses i den nybildade Ingenjörvetenskapsakademien), grosshandlaren *Lorens Faxe*, sekreteraren i Socialstyrelsen *Hugo Heyman*, den nya chefen för lantbruksstyrelsen generaldirektör *Erik Insulander*, förste livmedikus *Oscar Olin*, intendenten *Nils Personne*, godsägaren *Gustaf Sederholm*, överdirektören *Sven Wingquist*.

Om den stora dödligheten under de två sista åren vittnar dödslistan, som upptager ej mindre än 64 sidor. Förteckningen över i släkterna ingifta slutar arbetet.

Den stora omsorg och möda, ett arbete som detta kräver, kan lätt inses. Vi hoppas genom de framställda önskemålen icke ha lagt sten på börda. Ett av dem är dock kanske för betungande för att kunna genomföras. Då jag här tillåtit mig att lämna några små rättelser till uppgiften i Kalendern, bör det sägas ifrån, att det i flera fall är fråga om detaljer, som Släktkalenderns utgivare, i saknad av underrättelser från släktmedlemmarna, ej kunnat ha kännedom om. I ett och annat fall förstår jag väl att redaktören varit bunden av uttalade önskningar från ifrågavarande släkt.

Man finner i detta omsorgsfulla arbete endast undantagsvis något tryckfel. Vi ha emellertid fäst oss vid ett som ser litet förvillande ut: å s. 64 står g för q i förkortningen för guldmedaljen I(llis) q(uorum) m(eruere) l(abores); å s. 529, r. 4 nedifr. står v för u, vilket också verkar en smula förbryllande (jfr s. III, sista raden, samt namnteckningen under porträttet).

Härmed vare detta förträffliga arbete av den högt förtjänte genealogiske forskaren till det bästa anbefallt hos denna tidskrifts läsare. Må

de genom att förskaffa sig detsamma icke blott bereda sig en förvar och en med historiskt sinne och kulturellt intresse begåvad person underhållande och lärorik läsning utan ock bidraga till att nya årgångar allt efter vart annat må kunna utkomma av denna bok till beredande av en allt mera ingående kännedom om huvudsakligen de övre och mellersta svenska samhällslagrens sammansättning under tidernas lopp och i synnerhet i nutiden.

Djursholm 1920—21.

L. Fr. Löffler.

Stamtavla över släkten Hofverberg utarbetad av *Ellen Hofverberg*. Söderhamn 1920. 29 s.

Efter Hofverberget i Bergs socken i Jämtland antogo barnen till kyrkoherden Johannes Sigvardi († 1676) namnet Hofverberg. Med dennes söner Salomon och Johannes delade sig släkten i en norrländsk och en skånsk gren. Om den förra må antecknas en märklig händelse, då i en familj år 1859 föddes fyrlingar, av vilka 3 nådde mogen ålder. Inom den senare grenen sutto från 1715 till 1883 fyra generationer som efter far såsom välbeställda kyrkoherdar i Barsebäck i Skåne.

Släkten har förut varit behandlad i tryck af C. O. Ahlström i *Norrländska Släkter* 1890—1892. Man hade därför kunnat vänta, att utgivarinnan tillgodogjort sig senare utgiven personhistorisk litteratur, men så synes ej vara fallet. Ätminstone förefaller det anmälaaren, som om exempelvis arbeten av Sjöström, Samzelius och Ekstrand ej beaktats. Till släkten torde även få räknas kornetten vid Upplands femmän: kavalleriregemente Anders Hofverbergh, f. omkr. 1692 i Skåne. Kanske var han son till prosten Johannes H. i Malmö eller till regementspredikanten Christian H., i vilket senare fall han dock ej kan vara född senare än 1691.

G. I.

Finländsk slätkalender I 1920 utg. av *Folke Landgren*. Helsingfors 1920. (8), 238 s. — 35 FMk.

Efter förebild av Elgenstiernas »Svenska Slätkalendern» lämnas här för Finlands vidkommande ett uppslagsverk över ofrälse kultursläkter till ett antal av 68, av vilka 26 förut icke funnits publicerade i något genealogiskt verk. Trettiofyra av släkterna hava visserligen tidigare behandlats av Bergholm i »Sukukirja», men då detta arbete utkom för omkring 30 år sedan och för den svenska publiken är så gott som otillgängligt, har utgivaren ansett sig böra intaga flera av dess släkter, vilka i en del fall genom nyare forskning kunnat beriktigas.

Bland i kalendern upptagna släkter böra först antecknas i Finland levande men å Finlands riddarhus icke inmatrulerade grenar av svenska adliga ätterna Breitholtz och Söderhjelm. Från Sverige hava även över-

flyttat släkterna Bergbom, Bremer, Dahlström, Elmgren, Freudenthal, Kihlman, Leopold (?), Möller, Mörne, Runeberg, Sederholm, Thomé, Tollander, Wilskman och Öhrnberg. Av flera av dessa finnas som bekant fortfarande ättlingar i Sverige.

Utgivaren hoppas kunna fortsätta arbetet »i den mån allmänhetens intresse för företaget visar motivera en sådan fortsättning». I denna förhoppning förena sig även genealogiens vänner i Sverige, vilka haft upprepade tillfällen att glädja sig åt det nuvarande livaktiga genealogiska forskningsarbetet i Finland.

G. I.

Smärre meddelanden.

Docenten i psykiatri vid Karolinska institutet Viktor Wigert har i en studie över *Erik XIV* (Sthlm, H. Gebers förl. 1920. 198 s., 11 pl. — 16 kr.) sökt från modern psykiatrisk ståndpunkt belysa den olycklige konungens karaktär och sinnessjukdom. Efter att i ett inledande kapitel ha tecknat de personliga förutsättningarna skildrar förf. de under åren 1563—66 framträdande första symptomen och dessas gradvisa stegring till det katastrofala utbrottet i maj 1567 (Sturemorden), det härpå följande depressionstillståndet, den med år 1568 inträdande förbättringen samt slutligen fängelsetiden med dess olika faser av psykosens utveckling intill dramats slut den 26 febr. 1577. I ett avslutande kapitel, 'Diagnos och etiologi', diskuteras sjukdomsorsakerna, bland vilka frågan om herediteten givetvis ägnas största uppmärksamheten på samma gång som den tilldrar sig största intresset.

Om *arten* av Eriks psykos hyser förf. ej den ringaste tvekan. I det sista stadiet är den 'en kliniskt sett tämligen banal form av *dementia præcox*', och alla sjukdomens tidigare stadier 'måste hänföras till denna med de mest brokiga symptombilder förlöpande sjukdom'. Bland de egenskaper hos Erik XIV, som stodo i närmaste samband med denna, framhöllos på sin tid av Ahlqvist i främsta rummet konungens vällustighet och hans misstänksamhet, och som den egentliga orsaken betecknar A. 'utan tvivel' det nedärvda anlaget. I likhet med de flesta av Eriks historieskrivare förfäktar A. vidare den åsikten, att den ärftliga belastningen härrörde från konungens möderne: 'drottning Katarinas av Saxen-Lauenburg misstänksamma och ofta djupt melankoliska karaktär omtalas så tydligt av samtiden, att något tvivel härom ej kan uppstå'. Vad beträffar de två nämnda sekundära orsakerna, så framhåller även W. misstänksamheten som ett konstitutionellt drag i Eriks väsen, vars paranoidea karaktär tog sig uttryck i sjukdomens första symptom som 'hänsyftnings'- och förföljelseidéer. Däremot tillmäter han icke de sexuella vidlyftigheterna någon betydelse som bidragande orsak till psykosens. Av exogena (yttre) faktorer synes han blott i alkoholmissbruket se en faktor, som icke helt kan lämnas ur räkningen. Beträffande herediteten sammanfattar förf. resultaten av sin undersökning därhän, att någon grövre psykopatisk belastning från mödernet hittills icke kunnat uppvisas. Vill man antaga, att Eriks sjukdom stod på hereditär grund, vilket icke är *absolut* nödvändigt, så måste man hålla sig till fadersidan, och förf. påpekar här en hittills föga beaktad omständighet, näm-

ligen att den ävenledes sinnessjuka hertig Magnus — han led liksom Erik av dementia præcox — hade Vasablodet gemensamt med den sistnämnde, under det att det hos denne var blandat med Sachsen-Lauenburgskt, hos Magnus med leijonhufvudskt blod. Invercade det lauenburgska lynnet måhända icke förmånligt på avkomman — i ett tillägg till korrekturet anför förf. ett par fall av sinnessjukdom i 5:e och 6:e generationerna uppåt men synes icke tillmäta dessa någon avgörande betydelse — så kunde ej blandningen med det såvitt känt sunda leijonhufvudska blodet förebygga sinnessjukdom i nästa generation.

Förf. har för sin studie begagnat sig av en omfattande historisk litteratur och, som det synes, samvetsgrant utnyttjat densamma. I främsta rummet har han naturligen studerat de från Erik XIV själv härrörande dokumenten, dagböcker, anteckningarna i Sabellicus' Opera och Stadii Ephemerides m. m. Av de i de sistnämnda förekommande egendomliga namnlängderna meddelas i olika grupper klassificerade serier såsom illustrerande sjukdomens sista stadium — »ett typiskt schizophrent demens-tillstånd med stereotypier, autism och fantastiska megalomana tanke-villor.»

I sitt förord anhaller förf. om överseende med sitt lekmannaskap på historiens område och betonar, att för uppgiftens fullt tillfredsställande lösning skulle krävas såväl historisk som medicinsk, spec. psykiatrisk sakkunskap och skolning. Att en modernt skolad fackman på det sistnämnda området gjort den olycklige konungens intressanta personlighet till föremål för en sakkunnig studie måste emellertid hälsas med tillfredsställelse, så mycket mer som hans arbete erbjuder en både intressant och instruktiv läsning med framträdande stilistiska förtjänster.

I Arnö kyrka (Upps. län, Trögds hd) finnes en bland undanställt skräp påträffad och numera under riksarkivariens tillsyn restaurerad gammal tavla, föreställande en präst omgiven av sin hustru samt söner och döttrar. Med ledning av en inskrift å tavlan, kyrkoböcker och andra handlingar har professor O. E. Arenander lyckats identifiera de avbildade personerna och framlägger i en liten skrift, *Petrus Matthiae Roslagius' släktrönika* (Enköping 1921. 9, (1) s.) resultatet av sin undersökning. Han har genom denna kunnat komplettera de kortfattade uppgifter om Petrus Matthiæ, som återfinnas i ärkestiftets herdaminne, Strickers Fata templi Riddarholmensis och Rothliebs beskrivning om Riddarholmskyrkan, samt uppställa en släktledning, av vilken framgår, att Petrus Matthiæ sonson Christian († 1737) är stamfader för den nu levande upplands-släkten Arenander.

Under titeln *Blad ur Härnösands historia* (Härnösand 1919. 80, (1) s. — Kr. 4:75) har rektor Gottfrid Kallstenius i något överbearbetad och utvidgad form sammanfört ett antal tidningsartiklar, som framgått ur forskningar bl. a. i kammararkivet. Det lilla arbetet ger trots det begränsade utrymmet i väl avvägd, lättläst form flera väsentliga drag ur den gamla handels- och lärdomsstadens historia. Av direkt personhistoriskt intresse äro endast spridda uppgifter och notiser. En historisk-typografisk skildring med starka personhistoriska inslag

erbjuder skriftställaren Pehr Johnssons' *Anteckningar om Knislinge socken i Kristianstads län* (Trälleborg, utgivarens förlag, 1920. 142, (1) s.) Boken skildrar med en ganska mångsidig indelning olika sidor av socknens liv i äldre och nyare tid. Utan att djupare, intränga i de orsakssammanhang, som bestämt bygdens öden, lämnar författaren inom ett begränsat utrymme ganska rikhaltiga uppgifter och återger underhållande nog både hembygdsminnen och frukter av en ganska framgångsrik ehuru till synes litet tillfällig arkivforskning.

Med ett tredje häfte har Lars Hämgren fullföljt sin i årgången 1918—19, s. 214 omnämnda hembygdsskildring *Ölme. Historik, biografier, bilder m. m.* (Ölme, utgivarens förlag, 1920. 112 s.). Liksom i de föregående häftena anknytas till topografiska och historiska notiser för varje gård ingående upplysningar om nuvarande och närmast föregående generation. Den pietet, som talar från varje sida i den nu avslutade lilla skriften, har helt visst nått sitt mål. Lars Långrens konstlösa skildringar ha bevarat en bild, som eftervärlden vanligtvis förgäves söker återkalla.

Ett bidrag till skånsk hembygdsvetenskap föreligger i dr Helge Roséns till red. insända lilla skrift *Från Bosgården och Tuvefäladan. Folkminnen från några bondegårdar i Reslöv och Norrvidinge i Skåne under senare hälften av 1800-talet* (Lund, Gleerupska univ.-bokh. 1920. 108, (1) s. — Kr. 2:50), utgörande en på muntlig tradition inom ett fåtal i Reslöv eller angränsande församlingar sedan länge bofasta släkter grundad samling uppteckningar om varjehandas bygdslivets yttre och inre förhållanden såsom byordning, bondgårdens utseende, familjehändelser från födelse och dop till begravning, årsfester, religiösa och kyrkliga förhållanden, vidskepelse, sägner, folkliga ord och uttryck, visor och rim m. m. Något speciellt personhistoriskt material ingår icke i samlingen.

Sveriges industrialisering är otvivelaktigt det märkligaste inslaget i de senaste decenniernas historia — men också det, som det är svårast att vinna en översikt över. I någon mån tillgodosedd är den statistiska framställningen av den genomgripande förskjutning, landets alla förhållanden undergått i samband med den industriella revolutionen, och för dennas återspeglning i de politiska brytningarna hopar sig i varje fall materialet i riksdags- och kommittétryck, i dagsskrifter och i den periodiska litteraturen. Vida mörkare te sig utsikterna, när man tänker på det materiella arbetets personhistoria. Dess ledare ha undanskymts genom den vidsträckt decentralisering, som är den fria kapitalistiska produktionsordningens särmerke, och genom de tekniska eller finansiella vardagsmodornas föga fantasifångslande art. Fäster framgången uppmärksamheten på något namn, blir det därjämte i regel rikedomens glans eller medborgeliga och politiska förtjänster, som i biografier och minnesrunor fångas uppmärksamheten.

Det måste därför hälsas med tillfredsställelse, att det Gleerupska förlaget inlett sin nystartade serie »Skåningar» med en levnadsteckning över en känd affärs- och industriman, *Konsul N. Persson* (Lund 1919.

138 s., 1 portr. — Kr. 2:75), och att arbetets författare redaktör Karl Hjalmar Lundgren vinnlagt sig om att låta den skildrades stora insatser i näringslivet dominera hans biografi lika väl som hans dagars mödor. Det är som bekant Hälsingborgs storindustris uppkomst och första utveckling, som tagit gestalt i N. Persson. Han skapade den första superfosfatfabriken i landet, vilken fann sin rätta marknad i Skånes just då till rationella metoder övergående jordbruk och därför växte sig stark. Hans verk var också den storslaget tänkta regressiva integration, som fyllde superfosfatfabrikens råvarubehov från de norska kopparfjällen och återigen i sin ordning ledde till skapandet av Hälsingborgs berömda kopparverk. Någon mera inträngande framställning av de nationalekonomiska förutsättningarna och följderna av konsul Perssons livsverk ger redaktör Lundgren ej, men han skildrar klart och livligt de ovannämnda och andra av den verksamme industrimannen ledda företag. Sympatisk och intresséfängslande är teckningen av konsul Perssons ledande insatser i Hälsingborgs kommunala utveckling. Boken avslutas genom en om personliga intryck vittnande karakteristik av den expansiva, viljekraftige och verksamhetslystne mannen.

Av studenter vid Högre latinläroverket å Norrmalm i Stockholm 1890 har utgivits en minnesbok (Sthlm, Iv. Hæggströms boktr.-a.-b. 1920. 46 s. Tr. i 50 numr. ex.) till hufvudstaden av 30-årsjubileet av studentexamen, innehållande korta biografier, porträtt från studenttiden och nuvarande tid samt en av Karl Löfström författad inledning om skolans traditioner från Stockholms äldsta tider. Som en »kuriösitet» har medtagits en förteckning på abiturienternas ämnesval vid uppsatsen i modersmålet. Utom studentporträtten meddelas även en gruppbild av lärarkollegiet år 1890 samt avbildningar av den nuv. skolbyggnaden, Klara skola, »Storskolan» vid Skärgårdsgatan och Stockholms gymnasium på Riddarholmen.

I den som festskrift till riksantikvarien Bernhard Salin på 60-årsdagen utgivna årg. 1921 av *Fataburen* skriver Hedvig Boivie om Några svenska lut- och fiolmakare under 1700-talet, Gustaf Uppmark om Arboga guldsmedsämbe, ett bidrag till kännedomen om svensk hantverksorganisation och Arvid Bäckström om Stockholms stolmakareämbetes historia 1664—1846.

Bland Kungl. bibliotekets handskriftsaccessioner år 1920 förtjäna ett antal brevsamlingar ett omnämnande i denna tidskrift. Av f. d. distriktschefen S. V. Munthe m. fl. personer ha överlämnats 235 brev (1843—79) från *Fenny Lind* till hennes förmyndare hovrättsrådet Henrik Mathias Munthe († 1880); då de i höstas gjorts till föremål för omnämnande i pressen skall här ej närmare ingås på deras innehåll. Brevens äro tillgängliga för allmänheten endast med riksbibliotekariens särskilda begivande, och detta fordras även för deras offentliggörande. Genom köp har förvärvats artisten *Robert Haglunds* autografsamling, omfattande ett stort antal brev från huvudsakligen svenska bildande konstnärer och författare, med vilka H. i sin egenskap av styrelseledamot av Konstnär-

klubben och mångårig redaktör av deras publikation »Jul» stått i skriftlig beröring. Som gåva av redaktör Valfr. Spångberg har mottagits *S. A. Hedins* brevsamling (1,315 brev), som dock icke före 1930 får göras tillgänglig för allmänheten. Någon större korrespondens med mera betydande politiska personligheter inrymmer samlingen icke. Vidare ha genom gåva av konsul Sven Lagerberg förvärvats kammarherre *Magnus Lagerbergs* efterlämnade papper, nästan uteslutande brev och autografer, nämligen: brev till Lagerberg från olika personer under åren 1862—1920 (nära 1,500 st.), brevväxling mellan L. och Gustaf prins av Vasa, brev till L. från kungl. och furstliga personer, bl. a. drottning Carola av Sachsen, brev till riksrådet frih. Carl Lagerberg från hans svärfader ryttm. Jacob Danckwardt-Lillieström (1746—55), huvudsakligen avhandlande ekonomiska angelägenheter, från hans svärmoder friherrinnan Hedvig D.-L., f. Thegner m. fl. Brev till Lagerberg, som komplettera en tidigare donation, avhandla i stor utsträckning numismatiska frågor, så framför allt de talrika breven från riksheraldikern Aug. Vilh. Stjernstedt, från Fritz Löffler, Axel Wahlstedt m. fl. Av allmänna intresse äro breven från f. generaldir. Alfred Lagerheim och Sven Hedin, under det att den stora mängden brev från Carl Forstrand, breven från Gustaf Cederström o. a. äro av privat och intim karaktär och endast med donators medgivande få utlämnas till allmänheten. Bland övriga gåvor märkas brev och papper rör. utgivandet av *Geijers* och *Afzelius'* svenska folkvisor, brev och papper rör. överdomaren *Abraham Fornander* († 1887) och hans vistelse på Havaii, brev från *Gustaf A. Peyron* till Joh. Dan. Burenstam (1806—08), tvenne brev från *Carl Snoilsky* till prof. Osc. Quensel m. m. Samtliga brev ha under året ordnats och registrerats.

F. d. förste arkivarien i riksarkivet Per Sondén har i Sv. Dagbladet d. 7/1 1921 under rubriken *En släktrelikernas samlingsplats* utvecklat ett program för en tilltänkt institution med uppgift att tillvarataga de svenska ofrälse släkternas gemensamma genealogiska, personhistoriska, arkivaliska, kulturella och (i viss mån) ekonomiska intressen. Idén till ett dylikt »rikssläktarkiv» säger sig artikelförf. hava fått vid ordnandet av åtskilliga i riksarkivet förvarade privata arkiv, i vilka förefunnits en hel del familjepapper, som egentligen icke tillhörde riksarkivets intressesfär men som utmärkt skulle försvara sin plats i en institution av ovan antydd art. Under det att i riksarkivet dessa papper i många fall aldrig komma till användning av den anledning, att flertalet av dem, för vilka de skulle kunna hava betydelse, icke har en aning om deras befintlighet därstädes, skulle det falla sig helt naturligt att söka släktuppgifter i en dylik för tillvaratagandet av familjepapper avsedd institution, så mycket mer som varje inregistrerad släkt själv borde veta om arkivaliernas därvaro. För riksarkivet skulle släktarkivets tillkomst medföra en avsevärd lättnad i fråga om tjänstemännens nu ganska ofta förekommande arbete med släktutredningar. — Förslagställaren vill emellertid icke hava den åsyftade institutionen inskränkt till att omfatta endast släkternas *skriftliga* kvarlåtenskap. Även *kulturella* släktminnen sådana som familjrelikier av olika slag, i främsta rummet porträtt men även diverse före-

mål, som av en eller annan anledning kunna ha affektionsvärde för släkten i fråga, skulle där finna en samlingsplats. Naturligtvis skulle såväl arkivalier som museiföremål tillhöra varje särskild släkt och icke böra på något sätt sammanblandas. Hela institutionens grundval måste därför vara släktföreningar sådana som redan finnas flera i vårt land. Dessa släktföreningar skulle äga fullkomlig dispositionsrätt över de samlingar, som de deponerat i »stamhuset». För medlemskap i släktföreningarna behöfde icke gemensamt tillnamn utan gemensam härstamning vara utslagsgivande, och det vore ej heller nödvändigt, att alla eller ens de flesta medlemmarna av en släkt läte inregistrera sig i »stamhuset» såsom släktförening, då en enda familj till en början vore tillräcklig. För att tillgodose för föreningarnas sammanhållning nödvändiga omkostnader borde varje i stamhuset inregistrerad släkt däri deponera en större eller mindre kassa. Samtliga släktkassorna skulle förvaltas av stamhusets styrelse, vilken även skulle hava att mottaga och enligt släktens föreskrift förvalta till detsamma givna donationer. Institutionen i dess helhet skulle sålunda omfatta en arkivalisk avdelning, en museiavdelning och en ekonomisk avdelning.

I (dansk) Personalhistorisk Tidsskrift, R. 7, Bd 4, H. 1 (1919) skriver arkivarien E. A. Thomle om en svensk äventyrerska i Norge på 1760-talet, vars identitet det icke lyckats att fastställa. Hon uppträdde till en början i mansdräkt och utgav sig för kronprins av Sverige men befanns sedermera 'være Fruentimmer' och kallade sig än Stina Friedrichsdatter, än Gemenence (Friderica) Gyldenchrone, än utgav hon sig för en dotter av generalmajoren greve Claës Ekeblad i Sverige. Hennes uppträdande föranledde t. o. m. ett diplomatiskt ingripande från svensk sida, i det svenske ministern i Köpenhamn Johan Vilhelm Sprengtporten den 9 okt. 1765 begärde utlämnandet av en svensk undersåte, arresterad i Sverige under namn av Ekelöf men som hette Anna Friedrichsdotter, var född i Småland och åtalad för några grova förbrytelser. Denna begäran beviljades av konungen, och arresteringsorder avsändes till vederbörande i Norge, men något resultat av de nu följande åtgärderna att infånga fågeln hördes aldrig av. »Imidlertid», slutar förf., »kunde det dog have sin Interesse at bringe paa det Rene hvem hun var og hvad hun egentlig havde gjort.»

Dansk Adelsförbund har tillsänt red. sitt medlemsblad, *Dansk Adelsblad*, för 1920, bestående av 12 häften. I nr 6—8 dryftas förbundets av nuvarande tidsförhållanden betingade uppgifter, av vilka som den främsta framhålles nödvändigheten av att för den adliga ungdomen öppna förvärvsmöjligheter på näringslivets område. För ernåendet av detta mål fordras samverkan mellan adelns tvenne grupper, storgodsägarna och ämbetsmannaadeln, och protektion av de medlemmar av högadeln, som intaga representativa poster inom styrelserna för de stora aktiebolagen, bankerna, rederierna o. s. v. — I H. 10 av årg. uppdrages en jämförelse mellan adelsförbundens verksamhet i Danmark och Sverige och framställes som efterföljansvärt mönster det svenska adelsförbundets (i »Arte et Marte» 1919 meddelade) program för sin verksamhet på olika områden.

Av den i Hamburg utgivna *Zeitschrift der Zentralstelle für niedersächsische Familiengeschichte* ha utkommit och tillsänts red. årg. 1: H. 1—12 och årg. 2: H. 1—9 (1919, 20). Bland förekommande artiklar må några av mera allmänt intresse anföras: Die Bedeutung der Kunstdenkmäler für die Familienforschung av Fr. Bonhoff, Pflege der Ahnen- und Familienforschung in ihrer Bedeutung für die Zukunft des deutschen Volkes av Martha Martius och Genealogisches aus der deutschen Landes- und Reichsgesetzgebung von 1919 av G. Westberg. Tidskriften finnes tillgänglig på Kungl. biblioteket.

Förlaget C. A. Starke, Görlitz, (Verlag für Sippenforschung und Wappenkunde) har börjat utge en *Deutscher Wappenkalender*, vars 1:a nummer (1920) tillsänts red. I kalendern skola år för år intagas avbildningar av alla för tysk historia betydande personers vapen jämte kortfattade genealogiska upplysningar. Början göres med 12 av världskrigets märkesmän, Hindenburg, von der Goltz, Bothmer, Mackensen, Ludendorff, Lüttwitz, von Spee, Beseler, Emmich, Below, Lettow-Vorbeck, Zeppelin. Vapnen äro ritade av 'Deutscher Herolds' heraldiker G. A. Closs och texten författad av regeringsrådet, medlemmen av Preuss. Heroldsamt dr Bernhard Koerner. — Samma förlag förbereder en *Handbuch der Heraldik*, förf. av nyssnämnda dr Koerner och innehållande vetenskapliga bidrag till tolkningen av bomärken, vapen o. s. v. jämte språk- och kulturhistoriska exkurser, av förf. själv tecknade vapen m. m. Bokens omfång beräknas till c:a 800 sidor text och 200 vapenplanscher.

Notiser.

Personhistoriska samfundets årsmöte 1921

hölls den 22 april å Strand hotell i Stockholm under ordförandeskap av arkivrådet J. A. Almquist. Sedan revisionsberättelsen för 1920 upplästs, beviljades styrelsen ansvarsfrihet. Till ledamöter av styrelsen återvaldes arkivrådet Almquist, greve Adam Lewenhaupt, professor Sven Tunberg, direktör Govert Indebetou och dr Sune Hildebrand. Till medlemmar av redaktionsutskottet återvaldes arkivrådet Almquist, friherre R. Cederström, förste postexpeditören G. Elgenstierna, förste arkivarien B. Boëthius och dr Hildebrand. Till revisorer omvaldes kamrer A. Dandenell och hovrättsrådet F. W. Grönwall med kapten A. Pålman som suppleant.

Föredrag hölls av fil. dr Sune Ambrosiani om *Vattenstämplar i svenskt papper*, beledsagat av en serie intressanta scioptikonbilder. Efter föredraget vidtog sexa och samkväm.

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1919:

Debet.

<i>Behållning från år 1918</i>		3,515: 86
<i>Inkomster år 1919:</i>		
Årsavgifter	4,883: 44	
Avgifter av ständiga ledamöter	800: —	
Lagerförsäljning	1,339: 93	
Gåva	1,000: —	
Räntor	<u>306: 77</u>	8,330: 14
	Summa	11,846: —

Kredit.

<i>Utgifter år 1919:</i>		
Trycknings- och illustrationskostnader	5,940: 85	
Uppbörds- och distributionskostnader	692: 18	
Arvoden	<u>1,499: 40</u>	8,132: 43
Behållning till år 1920		<u>3,713: 57</u>
	Summa	11,846: —

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1920:

Debet.

<i>Behållning</i> från år 1919		3,713: 57
<i>Inkomster</i> år 1920:		
Årsavgifter	6,514: 36	
Lagerförsäljning	328: 65	
Räntor	302: 71	7,145: 72
		<u>Summa 10,859: 29</u>

Kredit.

<i>Utgifter</i> år 1920:		
Trycknings- och illustrationskostnader	2,408: 35	
Uppbörds- och distributionskostnader	476: 13	
Arvoden	1,559: 96	4,444: 44
<i>Behållning</i> till år 1921		6,414: 85
		<u>Summa 10,859: 29</u>

Frågor.

Porträtt önskas av följande ledamöter i Konungens Högsta Domstol:

v. Ackern, C. H. (1749—1832), borgmästare i Norrköping.

Ahnger, C. J. (1740—1791), lagman.

v. Böhnen, C. L. (1729—1796), hovrättsråd.

Evelius, J. (1733—1803), hovrättsråd.

Georgii, P. E. (1759—1808), landshövding.

Hallenborg, C. A. (1737—1803), president.

Herlin, J. W. (1738—1797), hovrättsråd.

Hisinger, C. (1738—1805), v. president.

Hoffgardh, C. (1745—1791), lagman.

Iserhjelm C. J. (1761—1817), justitieråd.

Juslén, Pehr, (1738—1794), revisionssekreterare.

Jusleen, Fredrik (1750—1803), hovrättsråd.

v. Köhler, A. J. (1746—1831), v. president.

Lundeberg, A. L. (1743—1823), statssekreterare.

af Låstbom, Herman, (1742—1811), landshövding.

Lönnrot, E. M. (1754—1796), assessor.

Malmerfeldt, O. (1733—1806), generalauditör.

Norell, C. J. (1729—1803), hovrättsråd.

Oxenstjerna, A. Fr. (1753—1841), hovrättsråd.

Posse, G. M. (1737—1827), v. president.

Rogberg, J. (1745—1804), lagman.

Sebenius, S. (1743—1823), lagman.

Smaleen, J. (1752—1810), lagman.

Stockenberg, J. (1741—1807), lagman.

Taube, E. F. (1759—1797), hovrättsråd.

Walleen, E. (1734—1818), v. president.

Widegren, C. F. (1736—1803), borgmästare i Malmö.

Wählin, A. (1745—1809), justitieråd.

Ziervogel, C. (1740—1825), justitieråd.

Birger Wedberg.

Justitieråd

Skeppareg. 58^{III}. *Sthlm Ö.-Dj.*

Beriktigande.

I Personhistorisk tidskrift 1920 h. 4, sid. 209, not 2 yttrar auditör E. Kock på tal om Nicolaus Chesnecopherus' moder:

»Tor Berg synes av sin monografi om Johan Skytte (Sthlm 1920), sid. 276, not 59 att döma ha erhållit anvisning å Liber causarum, vol. 13, samt även antaga identitet mellan Ingegärd och Ingrid.»

Då denna en smula dunkla formulering lätt skulle kunna tolkas så, att jag begagnat mig av auditör Kocks forskningar utan att citera honom, ber jag att rörande auditör Kocks och min befatning med Liber causarum vol. 13 få meddela

1) att jag enligt riksarkivets forskardiarium den 29 april 1919 lånade Liber causarum vol. 13, vilket skedde utan föregående »anvisning»,

2) att auditör Kock enligt samma diarium lånade sagda volym den 4 juli 1919,

3) att namnen i de av auditör Kock ur Liber causarum vol. 13 beställda avskrifterna av de bokförteckningar, som publicerats i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1920, h. 3—4, i januari månad 1920 tolkades av fröken A. Quensel, amanuensen S. Bendixon och mig samt att nämnda avskrifter enligt riksarkivets avskriftdiarium den 21 januari 1920 försändes till auditör Kock.

Stockholm den 7 mars 1921.

Tor Berg.

Insända böcker.

Från P. A. Norstedt & Söner:

LINDBERG, HJ., Prinsen av Wasa. Hans levnad och samtid. Minnesteckning. Sthlm 1921. 287 s., talr. illustr. — 12 kr.

Från Söderström & Co., Helsingfors:

LANDGREN, FOLKE, Finländsk släktkalender. I. 1920. Utg. Helsingfors 1920. (8), 238 s. — 35 FMk.

Från förf.:

LÄMGREN, LARS, Ölme 1919. Historik. Biografier. Bilder m. m. Utg. D. 3. Kristinehamn, Ansgarii-postens tryckeri-a.-b. 1919. 112 s., talr. portr. i texten.

ROSEN, HELGE, Från Bosgården och Tuvefäladen. Folkminnen från några bondgårdar i Reslöv och Norrvidinge i Skåne under senare hälften av 1800-talet. Upptecknade. Lund, Gleerupska univ.-bokh. i distr. 1920. 108, (1) s. — Kr. 2:50.

TOLL, HANS, Konung Sverker den andres drottningar. Särtr. ur Fornvännen 1920, s. 197—206.

Från utg.:

STUDENTER VID HÖGRE LATINLÄROVERKET Å NORRMALM I STOCKHOLM 1890. Biografier och porträtt saml. till 30-årsjubileet. Sthlm, Ivar Hæggeströms boktr.-a.-b. 1920. 46 s.

Följande av samfundets skrifter utlämnas åt *ledamöter i samfundet* efter rekvisition hos sekreteraren, adr. Kungl. Biblioteket Stockholm 5, till nedan-nämnda pris:

- Svenska autografsällskapets tidskrift, Del I, n:r 1, 3, 7—12 årg.**
1879—1888, (h. 2 o. 4—6 saknas), per n:r kr. 3.
- Svenska autografsällskapets tidskrift, Del II, n:is 1—12 årg. 1889—1896, 340 sid.),** lämnas fullständig till nedsatt pris av kr. 18.
- Lösa häften för 3 kr. för varje häfte; dubbelhäftet n:is 11—12 för 6 kr.
- Ex. tryckt på *bättre papper* (därav några få fullständiga årg. äro tillgängliga)
jämfte *Register* till delarne I och II, även på *bättre papper* kr. 45.
- Personregister** till delarne I och II (44 sid.) kr. 6.
- Personhistorisk tidskrift:**
Årg. I (1898—1899) h. 1, 3 o. 4 à kr. 3:75 (h. 2 slutsålt).
 › II (1900) h. 1—3 à kr. 3:75 (h. 4 slutsålt).
 › III (1901) h. 4 kr. 3:75 (h. 1—3 slutsålda).
 › IV (1902 — årg. XXI (1920) à kr. 15 per årg.

Handlingar, utg. genom samfundet:

- I. S:t Nikolais kyrkas i Stockholm vigselbok, 1. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. af F. U. Wrangel kr. 9:—.
- II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.) kr. 4:50.
- III. Släkten Aminoff (slutsåld).
- IV. Klosterfolket i Vadstena af C. Silfverstolpe (168 sid.) kr. 9:—.
D:o d:o tryckt å *bättre papper* (i få ex.) kr. 15:—.
- V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6+87 sid.) med 31 porträtt; ingår i Personhist. tidskr. årg. III h. 3 o. årg. IV h. 1—4.
- VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102+24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt. Erhålles gm C. E. Fritzes bokhandel, Stockholm.
- VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . kr. 6:—.
- VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt); ingå i årg. VI h. 3—4 och årg. VII h. 4.

Ny serie:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905 af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår i årg. VIII h. 3—4.
2. Kalmar regementes chefer 1623—1907 af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår i årg. IX h. 3—4.
- Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à kr. 3.
3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08); ingår i årg. XI h. 2—4 och XII h. 1—2; även separat kr. 6.
4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff. kr. 6.
5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar kr. 9.
6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval, utg. af C. M. Stenbock; ingår i årg. XIV h. 2—3.
7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XV h. 4.
8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XVI h. 1—2.
9. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. mäningsregementen till häst och ståndsdragoner under stora nordiska kriget av V. Hamilton, C. H. Kreüger och E. Leijonhufvud; ingår i årg. XVIII h. 1—2.
10. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. mäningsregementen till fot under stora nordiska kriget av E. Leijonhufvud kr. 15:—

SVENSKA ARKIVBYRÅN

RIDDARHUSTORGET 18. STOCKHOLM

*Genealogiska och andra
arkivforskningar*

Referenser: Registratorn i riksarkivet